

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT PROGRAMI

**TÜRKİYE'DE UYGULANAN IMF DESTEKLİ İSTİKRAR PROGRAMLARININ
MAKROEKONOMİK SONUÇLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Pınar HAYALOĞLU

TEMMUZ - 2008

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT PROGRAMI

**TÜRKİYE'DE UYGULANAN IMF DESTEKLİ İSTİKRAR PROGRAMLARININ
MAKROEKONOMİK SONUÇLARI**

Pınar HAYALOĞLU

Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce

Bilim Uzmanı (İktisat)

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez'dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 23.06.2008

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 11.07.2008

Tezin Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Seyfettin ARTAN

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Haydar AKYAZI

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Abdülkadir TOPAL

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Osman PEHLİVAN

Temmuz – 2008

TRABZON

0. SUNUŞ

00. Önsöz

Uluslararası Para Fonu (IMF), kuruluşundan itibaren önemli eleştirilere hedef olmuş bir kurumdur. Peki neden IMF, çok tartışılan politika ve uygulamalarını bütün dünyada aynı kararlılıkla sürdürmektedir? IMF istikrar programlarını uygulayarak başarıya ulaşmış bir ülke örneği yokken ülkeler neden hala IMF ile stand by düzenlemesine gitmekte ve IMF'nin talimatlarını uygulamaktadırlar? IMF'nin dünya ekonomisindeki rolü nedir? Tüm bu sorular, IMF'ye yöneltilen eleştirilerin merkezini oluşturmaktadır. Türkiye'nin de IMF'ye üye bir ülke olması ve ekonomik istikrarsızlık yaşadığı dönemlerde IMF kaynaklarına başvurarak IMF önderliğinde istikrar programları uygulaması, dünyada yaşanan bu tartışmaları Türkiye için de önemli hale getirmektedir. Söz konusu tartışmalar bağlamında bu çalışmada; Türkiye'de IMF önderliğinde uygulanmış olan istikrar programlarının kapsamı, amaçları ve uygulama sonuçları incelenmiştir.

Çalışmanın hazırlanması sürecinde; bilgi birikimi ve değerli fikirleriyle beni yönlendiren, her türlü destek ve anlayışını esirgemeyen tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Seyfettin ARTAN'a şükranlarımı sunmaktan büyük onur duyarım. Ayrıca değerli öneri ve eleştirileriyle çalışmaya önemli katkıda bulunan Sayın Doç. Dr. Haydar AKYAZI'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Trabzon, Temmuz 2008

Pınar HAYALOĞLU

01. İçindekiler

	<u>Sayfa Nr.</u>
0. SUNUŞ	III
00. Önsöz.....	III
01. İçindekiler.....	IV
02. Özet	VII
03. Summary.....	VIII
04. Tablolar Listesi	IX
05. Şekiller Listesi	XI
06. Grafikler Listesi	XII
07. Kısaltmalar Listesi	XIII
GİRİŞ.....	1-5

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ULUSLARARASI PARA SİSTEMİNİN GELİŞİMİ VE IMF'NİN DOĞUŞU.....	6-33
10. IMF Öncesi Dönem	6
100. Altın Standardı Dönemi.....	7
101. Altın Standardı Döneminin Sona Erişi.....	9
102. Bretton Woods Anlaşması ve IMF'nin Kuruluşu	11
1020. Keynes Planı	12
1021. White Planı.....	13
11. IMF'nin Amaçları	16
12. IMF'ye Üyelik	21
13. IMF'nin Yönetim Yapısı	22
130. Güvernerler Kurulu	22
131. İcra Direktörleri Kurulu.....	24
132. IMF Başkanı	24
14. IMF'nin Mali Yapısı	25
140. IMF'nin Mali Kaynakları	25

1400. Kotalar	25
1401. Borçlanmalar	29
1402. Swap Anlaşmaları.....	30
1403. Diğer Kaynaklar	31
141. IMF'nin Mali Kaynaklarının Yönetimi	31
1410. Genel Departman.....	31
1411. İdari Hesaplar Departmanı.....	32
1412. SDR (Özel Çekme Hakları) Departmanı	32

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSTİKRAR PROGRAMLARI VE IMF.....	34-61
20. Ekonomik İstikrar Kavramı ve İstikrar Programları.....	34
200. İstikrar Kavramı	34
201. İstikrar Programları	36
2010. Yapısalıcı İstikrar Programları	37
20100. Yapısalıcı İstikrar Programlarının Araçları.....	37
20101. Yapısalıcı İstikrar Programlarının Etkinliği.....	38
2011. Ortodoks İstikrar Programları	39
20110. Ortodoks İstikrar Programlarının Araçları.....	40
20111. Ortodoks İstikrar Programlarının Etkinliği.....	41
2012. Heterodoks İstikrar Programları.....	42
20120. Heterodoks İstikrar Programlarının Araçları	44
20121. Heterodoks İstikrar Programlarının Etkinliği.....	45
2013. IMF Destekli İstikrar Programları.....	49
20130. IMF Destekli İstikrar Programlarının İçeriği	50
20131. IMF Destekli İstikrar Programlarının Araçları.....	51
201310. Kur Politikası.....	52
201311. Maliye Politikası.....	54
201312. Para Politikası.....	55
201313. Ticaret Politikası.....	56
202. IMF'nin İstikrar Programlarına Yönelik Eleştiriler	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE UYGULANAN IMF DESTEKLİ İSTİKRAR PROGRAMLARININ MAKROEKONOMİK SONUÇLARI	62-124
30. IMF Öncesi Türkiye Ekonomisinin Genel Durumu	62
31. Türkiye’nin IMF’ye Üyeliği.....	63
32. IMF Sonrası Türkiye Ekonomisinin Genel Durumu.....	65
320. 1980 Öncesi Dönem	66
321. 1980 Sonrası Dönem	76
3210. 24 Ocak 1980 Kararları	76
32100. 24 Ocak 1980 Kararlarının Amaçları ve Kapsamı	76
32101. 24 Ocak 1980 Kararlarının Uygulama Sonuçları.....	79
3211. Türkiye Ekonomisinde 1985–1994 Dönemi.....	83
3212. 5 Nisan 1994 Kararları.....	85
32120. 25 Nisan 1994 Kararları’nın Amaçları ve Kapsamı	87
32121. 5 Nisan 1994 Kararları’nın Uygulama Sonuçları.....	89
3213. Enflasyonu Düşürme Programı (EDP)	92
32130. EDP’nin Kapsamı ve Uygulanması.....	93
32131. EDP’nin Hedefleri ve Makroekonomik Politikaları.....	94
321310. Para ve Döviz Kuru Politikası	95
321311. Maliye Politikası ve Kamu Kesimi Dengesi	97
321312. Yapısal Reformlar.....	98
3214. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP)	101
32140. GEGP’nin Kapsamı ve Uygulanması	101
32141. Yapısal Reformlar ve Düzenlemeler	102
32142. GEGP’nin Makroekonomik Hedefleri.....	104
32143. GEGP’nin Makroekonomik Politikaları	106
32144. GEGP İle İlgili Değerlendirmeler.....	107
3215. Türkiye Ekonomisinde 2005–2008 Döneminde Uygulanan İstikrar Programları	112
4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	125-131
YARARLANILAN KAYNAKLAR	132-148
ÖZGEÇMİŞ	

02. Özet

IMF, 1945 yılında kurulmuş olan ve günümüzde 185 üyesi bulunan uluslararası bir kurumdur. IMF'nin kuruluş amacı; uluslararası parasal işbirliğini güçlendirmek, uluslararası ticaretin dengeli büyümesini sağlamak ve ödemeler dengesi sorunu yaşayan üye ülkelere sıkıntılarını atlatabilmeleri için gerekli mali desteği sunmaktır. Dünya ekonomisinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak, zaman içinde IMF'nin rolünde önemli değişiklikler söz konusu olmuş, üye ülkelerin karşılaşılabileceği tüm ciddi sorunların çözümünde finansman ve teknik destek sağlayan bir kuruluş haline gelmiştir. Ancak IMF önderliğinde uygulanan istikrar programlarının pek çok ülkede istenilen seviyede başarılı sonuçlar vermemesi, hatta mevcut istikrarsızlıkları daha da derinleştirmesi, IMF istikrar programlarını tartışmaların merkezine oturtmuştur.

Bu çalışmanın temel amacı; süregelen tartışmalara Türkiye ekonomisi açısından bir yön verebilmek için, IMF'nin yapısını ve işleyişini ortaya koymak suretiyle, IMF istikrar programlarını makroekonomik performans kriterleri çerçevesinde incelemek ve Türkiye ekonomisindeki uygulama sonuçlarını analiz etmektir.

Türkiye, 1947 yılında üye olduğu IMF ile günümüze kadar 19 tane stand by düzenlemesine gitmiş ve bu düzenlemelerle IMF'den büyük miktarlarda kredi kullanmıştır. Bu düzenlemelerle uygulanan IMF destekli istikrar programlarının sonuçları incelendiğinde; yalnızca 18. ve 19. stand by düzenlemelerinden olumlu sonuçlarının alınmış olduğu, diğerlerinin ise genel olarak başarısızlıkla sonuçlandığı görülmüştür. Bunun yanında; yapılan stand by düzenlemelerin büyük çoğunluğu vadesi gelmeden sona ermiş, dolayısıyla da alınan kredinin tamamı kullanılamamıştır. Bu sonuçlar, IMF politikalarının Türkiye'deki başarısı konusunda yeterli güveni vermemektedir. Ancak buna rağmen, IMF'nin dünya ekonomisinde üstelendiği rol, Türkiye'nin IMF ile ilişkilerini devam ettirmesini kaçınılmaz hale getirmektedir. Çünkü IMF ile yapılacak bir anlaşma, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, ulusal ve uluslararası piyasalardaki güvenin sağlanması açısından önem taşımaktadır.

03. Summary

IMF, which was established in 1945 has 185 members is an international institution. It aims to foster global monetary cooperation, facilitate international trade and help the countries which have the balance of payments problems to overcome their financial problems by giving them the necessary economic support. With the changes in the world economy, IMF's mission has undergone important changes and the institution has started to offer financial and technical assistance to its members in order to solve their serious problems. The fact that the stability programmes led by the IMF have not been successful in many countries and even deepened the current instability have made controversial IMF stability programmes.

The primary mission of this study is to evaluate the discussions from the perspective of Turkish economy by explaining IMF's structure and functioning, scrutinizing IMF stability programmes in the framework of performance criteria and analysing the results in Turkish economy.

Turkey has made 19 stand-by arrangements since it became a member in 1947 and requested loans to a large extent from the IMF. As the results of stability programmes supported by the IMF has been analyzed, it has been agreed that the programmes except for the 18. and 19. stand-by arrangements has failed. Apart from that because most of the stand-by arrangements have expired prematurely the loans have not been able to be used fully. These results suggest that IMF adjustments have not proved to be successful in Turkey. Despite this, the IMF role in the world economy forces Turkey into continuing the relationship with IMF because an arrangement with IMF may provide trust in national and international markets in the developing countries such as Turkey.

04. Tablolar Listesi

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	IMF'nin Kredi Verme Gelişimindeki Önemli Evreler	18
2	İndirgenmiş Bretton Woods Formülleri.....	26
3	Tarihi Süreçte Genel Kota Artırımı Toplantıları.....	27
4	Oy Gücü En Yüksek Ülkeler ve Türkiye	28
5	GAB Çerçevesinde 11 Ülke ve Taahhüt Ettikleri Kredi Miktarları	30
6	İstikrar Programları: Amaç ve Araçlar	35
7	1939–1945 Dönemi Büyüme Hızı ve Enflasyon.....	64
8	1949–1960 Dönemi Sektörel Büyüme Hızları ve GSMH	66
9	1950–1960 Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri	67
10	1961–1970 Döneminde Türkiye'nin IMF ile Yaptığı Stand By Düzenlemeleri.....	70
11	1960–1970 Dönemi Sektörel Büyüme Hızları ve GSMH	71
12	1960–1970 Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri	72
13	1970–1980 Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri	73
14	1970–1980 Dönemi Sektörel Büyüme Hızları ve GSMH	74
15	1970–1980 Döneminde Türkiye'nin IMF ile Yaptığı Stand By Düzenlemeleri	75
16	1980–1985 Döneminde Türkiye'nin IMF ile Yaptığı Stand By Düzenlemeleri.....	79
17	1980–1985 Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri	80
18	1980–1985 Dönemi Sektörel Büyüme Hızları ve GSMH	81
19	1980–1985 Döneminde Bazı Makroekonomik Büyüklüklerdeki Gelişmeler.....	82
20	1985–1994 Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri	84
21	1985–1994 Dönemi Sektörel Büyüme Hızları ve GSMH	85
22	1989–1995 Yılları Arasında Türkiye'nin İç Borç Stoku	86
23	1994–1999 Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri	90
24	1994–1999 Dönemi Sektörel Büyüme Hızları ve GSMH	91
25	1998–1999 Dönemi İşgücü İstatistikleri	91
26	EDP'nin Temel Makroekonomik Hedefleri.....	95
27	2000–2001 Yılları Arasında TCMB Tarafından Açıklanan Kur Sepeti Değişim	

	Oranları	96
28	1999–2001 Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri	100
29	2000–2004 Döneminde Temel Makroekonomik Büyüklükler; Hedefler ve Tahminler	105
30	2001–2004 Yılları Arasında Bazı Makroekonomik Büyüklükler	108
31	2003 Yılı Konsolide Bütçesinde Gerçekleşmeler (Milyon YTL)	112
32	2005 Yılı Konsolide Bütçesinde Gerçekleşmeler (Milyon YTL)	116
33	2005–2007 Döneminde Bazı Makroekonomik Büyüklüklerdeki Gelişmeler	117
34	Orta Vadeli Programda Belirlenen Makroekonomik Büyüklükler.....	119
35	2006 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi Gerçekleşmeleri.....	120
36	2007 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi Gerçekleşmeleri.....	121
37	2008 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi Gerçekleşmeleri.....	122
38	Orta Vadeli Mali Çerçeve (GSYİH'ya Oran, %)	123
39	Türkiye'nin IMF ile Yaptığı Stand By Düzenlemeleri	124

05. Şekiller Listesi

<u>Sekil Nr.</u>	<u>Sekil Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	IMF'nin Organizasyon Yapısı.....	23
2	Devalüasyonun Etkileri.....	53

06. Grafikler Listesi

<u>Grafik Nr.</u>	<u>Grafik Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	IMF'nin Üye Sayısındaki Artışlar (1945–2005)	21

07. Kısaltmalar Listesi

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BDDK	: Bankacılık Denetleme Düzenleme Kurumu
BSB	: Bağımsız Sosyal Bilimciler
Çev.	: Çeviren
DB	: Dünya Bankası
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
Ed.	: Editör
EDP	: Enflasyonu Düşürme Programı
EFF	: Süresi Uzatılmış Fon Kolaylığı
ESAF	: Genişletilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı
EVDS	: Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
FED	: ABD Merkez Bankası
GAB	: Genel Ödünç Alma Anlaşması
GEGP	: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GRA	: Genel Kaynak Hesabı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IBRD	: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KDV	: Katma Değer Vergisi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KHK	: Kanun Hükümünde Kararname
KKBG	: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme
NDV	: Net Dış Varlıklar
NİV	: Net İç Varlıklar
NR	: Numara
PPK	: Para Politikası Kurulu
SAF	: Yapısal Uyum Kolaylığı
SBA	: Stand By Anlaşmaları

SDA	: Özel Ödemeler Hesabı
SDR	: Özel Çekme Hakları
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TCMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEFE	: Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TL	: Türk Lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜFE	: Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜGİAD	: Türkiye Genç İşadamları Derneği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
Vol.	: Volume
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü
YİA	: Yakın İzleme Anlaşması

GİRİŞ

1929 Buhranı ve 2. Dünya Savaşı dünya ekonomilerinde yıkıcı etkilere yol açmıştır. 1930–1944 yıllarını kapsayan ve dünya ekonomisinde ‘Buhran Dönemi’ olarak adlandırılan bu dönemde, savaş sonrası yaşanan krizler, ekonomik sistemlerin çökmesi ve ticaretin artan boyutu o yıllarda uygulanan altın para sisteminin yetersizliklerini ortaya çıkarmıştır. Bu durum ülkeleri, savaşta çöken ekonomilerinin onarımını kolaylaştıracak ve dünya ticaretini serbestleştirecek yeni bir uluslararası ticari ve mali bir sistem arayışına itmiştir. Bu amaçla 1945 yılında ABD’nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında, tarihe adını yaptığı şehirden alarak, “Bretton Woods Konferansı” olarak geçen konferans düzenlenmiştir. Bu konferansta uluslararası para sistemini düzenli bir şekilde işlemlerini sağlamak üzere uluslararası bir kuruluşun oluşturulması gerekliliği fikri ortaya atılmış ve bu süreçte IMF kurulmuştur. Buna göre IMF, ödemeler dengesi sorunu yaşayan ülkelere sıkıntılarını atlatabilmeleri için gerekli mali desteği sağlamak ve böylece hem ödemeler dengesi sonunu yaşayan ülkenin hem de bu ülke ile ilişki içinde olan diğer ülkelerin mevcut durumdan zarar görmesini engellemek amacıyla kurulmuştur. Böylece uluslararası ticaretin ve ekonomik ilişkilerin uyumlu bir biçimde yürütülmesini sağlamak hedeflenmiştir.

Türkiye’nin IMF’ye üyeliği kuruluşundan 2 yıl sonra 1947 yılında gerçekleşmiştir. Türkiye bu tarihten itibaren ekonomik istikrarsızlık yaşadığı dönemlerde sık sık IMF kaynaklarına başvurmuş ve IMF’nin önerileri doğrultusunda istikrar programları uygulamıştır. Nitekim günümüze kadar IMF ile 19 adet stand by anlaşması imzalanması bunun bir göstergesidir.

IMF’nin dünya ekonomisinde üstlendiği rol, gelişmiş ülkelerle birlikte özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından büyük önem taşımaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, karşı karşıya kaldıkları ekonomik sorunlarını aşabilmek için IMF kaynaklarına başvurmakta ve belirli önerileri yerine getirmek koşuluyla IMF’nin üye ülkelerine sunduğu imkanlardan yararlanmaktadırlar. Kuruluşundan itibaren günümüze kadar IMF, gelişmekte olan ülkelerin neredeyse tamamı ile bir şekilde stand by anlaşması düzenlemiş ve finansal kaynak sağlamıştır. Hutchison ve Noy’un (2003) çalışmasına göre; IMF 1952–1999 yıllarını kapsayan

dönemde toplam 760 tane stand by anlaşması düzenlemiştir. Bu düzenlemelerin ülke gruplarına göre dağılımı ise şu şekildedir: 284'ü Latin Amerika Ülkeleri, 101'i Asya Ülkeleri, 33'ü Orta Doğu Ülkeleri, 229'u Afrika Ülkeleri ve 113'ü de diğer ülkeler ile imzalanmıştır.

Bu bilgilere göre, ülke başına yaklaşık olarak 7 tane stand by anlaşması düşmektedir. IMF ile en fazla stand by anlaşmasının imzalandığı Latin Amerika'da ise ülke başına 11 tane stand by anlaşması yapılmıştır. Türkiye de dünyada yaşanan bu süreçten payını almış ve IMF ile 1999 yılına kadar 17 tane stand by anlaşması imzalayarak Latin Amerika Ülkeleri'nin ortalamalarının da üstüne çıkmıştır.

IMF, 1999–2007 yılları arasında ise toplam 64 adet stand by anlaşması düzenlenmiştir. Düzenlenen stand by anlaşmalarının sayıları 1999 yılından itibaren giderek azalmış ve son olarak 2007 yılında yalnızca iki ülke ile stand by düzenlemesine gidilmiştir.

Kısaca, IMF'nin 2008 yılına kadar toplam 824 stand by düzenlemesine imza atmış olmasının yanında, fonun üye ülkelere önerdiği istikrar programlarının başarısı her zaman tartışma konusu olmuştur. IMF istikrar programlarının başarılı olup olmadığını değerlendirmek için; uygulanan programların enflasyon, ekonomik büyüme, cari işlemler dengesi ve ödemeler dengesi gibi bazı önemli makroekonomik göstergeler üzerindeki etkilerini inceleyen çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların ulaştıkları sonuçlar incelendiğinde; bazı araştırmacılar yapılan stand by düzenlemeleriyle ülke ekonomilerinin daha da kötüye gittiği yönünde sonuçlara ulaşırken, bazı araştırmacılar ise bu düzenlemelerin ekonomide iyileşmeye neden olduğunu belirterek IMF politikalarını savunmaktadırlar.

Bird (1996), Edwards ve Santaella (1992) yaptıkları çalışmalarda, IMF programlarının enflasyon üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını; Schadler ve diğerleri (1993), Khan (1990) ve Conway (1994) IMF programlarının enflasyon oranında bir düşüşe yol açtığını tespit etmişlerdir. Goldstein ve Montiel (1986) ise IMF programlarının enflasyon oranında bir artışa neden olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Przeworski ve Vreeland (2000)'de IMF programlarının ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği, Connors (1979), Reichman ve Stillson (1978) ise IMF programların ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını tespit etmiştir. Buna karşılık; Bağcı ve Perraudin (1997)'de, IMF programlarının kısa dönemde büyüme üzerinde olumlu etkide bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. IMF programlarının cari işlemler dengesi üzerindeki etkilerini ölçen çalışmalarda; Killick ve diğerleri (1995) IMF

programlarının cari işlemler üzerinde bir etkisi olmadığı; Bird (1996), Khan (1990), Conway (1994), Bagci ve Perraudin (1997) ise programdan sonra bir iyileşme olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bunun yanında, Goldstein ve Montiel (1986)'da yaptıkları çalışmada IMF programlarının cari işlemler dengesini olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. IMF programlarının ödemeler dengesi üzerindeki etkilerini ölçmeyi amaçlayan çalışmalardan; Connors (1979) ve Loxley (1984) IMF programlarının ödemeler dengesi üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşırken, Khan (1990) ve Bird (1996) IMF programlarının ödemeler dengesi üzerinde olumlu etkilerde bulunduğunu tespit etmişlerdir.

IMF destekli istikrar programlarının uygulandıkları ülkelerde etkin sonuçlar verip vermediğini araştıran çalışmalarda elde edilen bulguların, politikaların güvenilirliği açısından, belirsizlik içermesi, IMF programlarına yöneltilen eleştirilerin artmasına yol açmıştır. Bir kısım görüşlere göre IMF, aşırı müdahaleci ve çözdüğünden daha fazla sorun yaratan bir kurum olarak nitelendirilmekte ve uzun dönemde büyüme ve gelişmeyi engelleyen politikalar önerdiği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Hatta bu programların uygulandıkları ülkelere krizlere neden olmaları, birçok ülkenin IMF ile yollarını ayırmasına yol açmıştır. Malezya, Rusya, Arjantin, Brezilya gibi ülkeler IMF ile yollarını ayırmış ve başarılı olmuşlardır. Bazı araştırmacılar ise daha da ileriye giderek, dünyada esnek döviz kuru rejimi uygulanmaktayken ve ödemeler dengesi güçlüğü yaşayan ülkelerin borç alabileceği çok sayıda özel sermaye piyasası mevcutken, IMF'ye gerek olmadığını ve fonun tamamen kapatılması gerektiğini savunmaktadırlar. Diğer yandan; küreselleşme süreci ile birlikte IMF'nin dünya ekonomisinde önemli bir rol üstlendiğini ileri süren görüşler de vardır. Bu görüşe göre; ekonomik krizlerin kolayca diğer ülkelere yayılabileceği küreselleşen dünyada IMF'ye düşen rol, krizleri önlemeye yardımcı olmak veya meydana gelen krizlerin global etkilerini en aza indirmektir.

Türkiye'de de Mayıs 2008 tarihi itibarıyla 19. stand by düzenlemesinin sona ermesi, IMF ile yeni bir stand-by anlaşması yapmalı mı yoksa yapmamalı mı tartışmalarını yeniden alevlendirmiştir. Bu çalışmanın amacı; Türkiye'de günümüze kadar uygulanan IMF destekli istikrar programlarının makroekonomik performansını değerlendirmek suretiyle, Türkiye'nin IMF ile yola devam edip etmemesi konusunda süregelen tartışmalara bir ışık tutabilmektir. Bu doğrultuda, Türkiye ekonomisinde uygulanan IMF istikrar programlarının uygulanması sonucunda makroekonomik göstergelerde meydana gelen değişimler kronolojik sırayla

incelenmiş ve programların Türkiye ekonomisinde başarılı sonuçlar verip vermediği analiz edilmiştir.

Yukarıdaki amaca hizmet etmesi beklenen çalışma üç bölüm olarak düzenlenmiştir. Çalışmanın Birinci Bölümü'nde; IMF öncesi dönemde uluslararası para sisteminin genel işleyişi hakkında kısaca bilgi verildikten sonra, Bretton Woods Konferansı çerçevesinde oluşturulmuş olan IMF'nin kuruluş süreci ele alınmıştır. IMF'nin kuruluş amaçları "IMF Ana Sözleşmesi" kapsamında incelenmiş olup, bunun yanında değişen ekonomik koşullar karşısında zamanla genişleyen amaçlarına da yer verilmiştir. Daha sonra IMF'nin işleyişi kapsamında, IMF'ye üyelik şartları, organizasyon yapısı, mali kaynakları, mali kaynaklarının yönetimi ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu bölümde IMF ile ilgili verilen genel bilgilerin, çalışmanın diğer bölümlerinde aktarılan IMF politikalarının içeriğine ışık tutması amaçlanmıştır.

Çalışmanın İkinci Bölümü'nde; bir ekonomide ekonomik istikrar kavramının önemini vurgulamak üzere istikrar kavramının tanımına yer verilerek başlanmıştır. Daha sonra ekonomik istikrarın sağlanması amacıyla yönelik olarak tarihsel süreçte uygulanan istikrar programları ele alınmıştır. Bu bağlamda; önce, 1970'li yıllardan önce uygulanan yapısalcı istikrar programları, daha sonra 1970'li yıllarda gelişmekte olan ülkeler tarafından uygulanan ortodoks istikrar programları ve zamanla ortodoks politikaların da yetersiz kalması sonucu ortaya çıkan ve alışlagelmiş yöntemler dışında uygulamalar içeren heterodoks istikrar programlarının özellikleri ve içerikleri incelenmiştir. Son olarak da, IMF yönlendirmeli İstikrar Programları olarak adlandırılan ve IMF'nin uygulamada en çok başvurduğu istikrar politikalarına ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Bu kapsamda, IMF politikaların özellikleri, içerikleri ve başlıca politika araçları incelenmiştir. Buna ilave olarak, IMF politikalarına yöneltilen teorik, sosyal ve politik eleştiriler ve eleştirilere karşı IMF'nin yaptığı açıklamalara yer verilmiştir.

"Türkiye'de Uygulanan IMF Destekli İstikrar Programlarının Makroekonomik Sonuçları" başlığını taşıyan Üçüncü Bölüm'de; Türkiye'nin IMF'ye üye olmadan önceki genel ekonomik durumu hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra, IMF'ye üyelikle birlikte IMF politikalarının Türkiye'deki uygulamaları ve bu uygulamaların makroekonomik sonuçları ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Etkilerin incelenmesi, 1980 öncesi ve 1980 sonrası olmak üzere iki ayrı dönem halinde ele alınmıştır. Böyle bir ayrıma gidilmesinin nedeni; 1980 sonrasında

Türkiye ekonomisinin dönüşüm sürecine girmiş olmasının bu dönemde IMF ile ilişkilerin boyutunun da değişmesine yol açmasıdır. 1980 sonrası dönemde yaşanan küreselleşme süreci ile tüm dünyada liberal politikaların etkin olmaya başlaması ile Türkiye’de de önemli değişimler yaşanmıştır. Bu çerçevede, IMF Türkiye ilişkilerinde de 1980 sonrası dönemde farklılıklar olmuş, ekonomide istikrar kavramının yanında yapısal uyum kavramına da yer vermeye başlanmıştır. Bu yüzden 1980 sonrasında uygulanan istikrar programlarında yapısal düzenlemelere oldukça geniş bir yer verilmiştir.

Son olarak Genel Değerlendirme ve Sonuç Bölümü’nde; çalışma boyunca ele alınan IMF istikrar programlarının Türkiye Ekonomisi’ndeki uygulama sonuçları değerlendirilmiş ve bu doğrultuda IMF programların etkinliği konusundaki tartışmalara ışık tutulması amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ULUSLARARASI PARA SİSTEMİNİN GELİŞİMİ VE IMF’NİN DOĞUŞU

Uluslararası Para Sistemi, ulusal paraların birbirine çevrilmesini ve bu sayede uluslararası ödemelerin yapılmasını sağlayan sistemdir. Bir diğer anlatımla, dünya ülkelerin karşılıklı ekonomik bağımlılığı uluslararası para sistemi ile sağlanmaktadır. Tarihi süreçte dünya ekonomisinde uygulanan ilk para sistemi altın para sistemi olmuştur. Uluslararası ekonominin işleyişinin altına dayalı olduğu bu sistem 1870’den 1930’lara kadar kesintisiz olarak uygulanmıştır. Ancak dünya savaşı sonrasında ülke ekonomilerin krizlere maruz kalması ve ekonomik sistemlerin çökmesi; bunun yanında ticaretin giderek artan boyutu altın para sisteminin yetersizliklerini ortaya çıkarmış ve ülkeleri yeni bir uluslararası sistem arayışına itmiştir. Bu gelişmeler sonucunda, savaş sonrası dönemde bozulan dünya ekonomik düzeninin yeniden yapılandırılması ve oluşturulacak uluslararası para sisteminin esaslarının belirlenmesi amacıyla 1944 yılında Bretton Woods Konferansı düzenlenmiştir. IMF, bu süreçte Bretton Woods Konferansı sonucunda kurulmuş bir kurum olup kendisine uluslararası para sisteminin işleyişinden sorumlu olmak gibi çok önemli bir görev verilmiştir.

Bu bölümde öncelikle IMF öncesi dönemde uluslararası para sistemin tarihsel gelişim sürecine kısaca değinildikten sonra IMF’nin kurulmasına yol açan nedenler ve IMF’nin kuruluş sürecine yer verilecektir. Daha sonra; IMF’ye üyelik ve IMF’nin üyeleri ile ilişkileri, mali yapısı, organizasyon yapısı ve işleyişi ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

10. IMF Öncesi Dönem

IMF'nin kurulmasına yol açan nedenler 1930'lu yıllarda aranmalıdır. Büyük Bunalım¹ yılları olarak bilinen bu dönemde uluslararası ekonomik ilişkiler tam bir dar boğaz içerisine girmiştir. Pek çok ülke Büyük Bunalım'ın yarattığı daraltıcı etkilerden kurtulabilmek ve

---

¹ Büyük Bunalım 1929'da ABD'de başlayan ve kısa sürede diğer ülkelere sıçrayan, 1930'lu yıllar boyunca devam eden ekonomik buhrana verilen isimdir.

küçülen dünya piyasalarındaki mevcut paylarını koruyabilmek amacıyla bir yandan rekabetçi devalüasyonlara başvurmuş, diğer yandan kendi pazarını dış rekabetten korumak için gümrük tarifelerini yükselterek miktar kısıtlamaları getirmiş ve ithalatta döviz tahdidine yönelmiştir. Tüm bu uygulamalar sonucunda, dünya üretimi ve ticaret hacmi daralmıştır. Ülkelerin komşuyu fakirleştirme politikası denilen söz konusu uygulamaları kendi dışındaki ülkelere karşı yürürlüğe koyması bu dönemde ekonomik gelişmeyi olumsuz etkilemiştir (ÖZTÜRK, 2002, s.97).

Dünya ekonomisinin bu büyük bunalımdan çıkışı büyük ölçüde İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes'in formüle ettiği devlet müdahaleleri yoluyla olmuştur. Keynes 1936 yılında yayımladığı "İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi" adlı kitabında, sonradan Keynezyen ekonomi ya da karma ekonomi adıyla anılacak olan devlet müdahalelerinin formülünü ortaya koymuştur. Deflasyonist bir gelişmeden depresyona geçen kapitalist dünya ülkeleri devlet müdahalesi yapmak suretiyle ekonomilerini canlandırmıştır (EĞİLMEZ, 2002, s.1).

Canlanmanın ilk sonuçlarının alınmaya başlandığı sıralarda II. Dünya Savaşı çıkmıştır. Savaşın sonlarına doğru dünya kapitalizminin karşılaşacağı bu tür bunalımları daha kolay atlatabilmek için uluslararası bir işbirliğine gitmenin ve bunu kurumsallaştırmanın gerekli olduğu anlaşılmıştır (EĞİLMEZ, 2002, s.1). Bu doğrultuda 1944 yılında, ABD ve İngiltere liderliğinde, ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında bir konferans düzenlenmiş ve İkinci Dünya Savaşı sonrası para sisteminin temeli bu konferansta atılmıştır. Bu sistem en iyi biçimde, Birinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ticaret ve finansmanında ortaya çıkan karmaşa tekrarlanmamasını sağlama çabası olarak anlaşılabilir. Oluşturulan yeni sistemde, ülkelerin uluslararası ticaret ve finansman konusunda işbirliğinin sağlanması ve geçici olarak ödemeler bilançosu güçlükleriyle karşılaşan ülkelere borç kolaylıkları sağlamak amacıyla IMF'nin kurulması gerekli kılınmıştır (SALVATORE, 1986, s.170). Böylece İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ABD dolarının altına dönüştürüldüğü sabit döviz kuru sistemini uygulamak üzere Bretton Woods Sistemi ve IMF kurulmuştur (MISHKIN, 2000, s.132).

100. Altın Standardı Dönemi

IMF kurulmadan önce, uluslararası para sistemi altın standardı olarak adlandırılan sisteme göre işlemektedir. 1870'lerden I. Dünya Savaşı öncesine kadar olan dönemde dünya ekonomisinde çoğu ülkenin parası doğrudan doğruya altına bağlanmıştı (MISHKIN, 2000,

s.115). Altın standardı savaş sırasında uygulamadan kalkmış; ancak, savaştan sonra 1929 dünya ekonomik krizine kadar kısmen yürürlükte kalmıştır (KARLUK, 2002, s.491).

1870 ve 1914 yılları arasında makro ekonomi politikaların temeli oluşturan altın standardı sistemi, yirminci yüzyıldaki uluslararası para sisteminin temellerinden oldukça farklıdır. Bununla birlikte; ülke para biriminin altına endekslediği sistem, ekonomilerin dış dengelerini oluşturmada etkili olan döviz kurlarında sabitliğini sağlayarak uluslararası finansal sistemin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır (KRUGMAN-OBSTFELD, 2003, s.537).

Sistemde her ülkenin parasının değeri saf altın olarak tanımlanmıştır. Bu fiyata altın paritesi adı verilir. Ulusal paranın değerinin parite düzeyinde sürdürülebilmesi için merkez bankası veya darphane gibi görevli bir kurum dileyen herkese altın satar veya kendisine satılan altınları satın alır. Böylece, ülke düzeyinde sabit altın fiyatı uygulaması gerçekleştirilmiş olmaktadır. Her ülke, belirtilen şekilde ulusal parasını altına bağlayınca tüm ulusal paralar otomatik biçimde sabit kurlarla birbirine bağlanmış olur. Ulusal paralar arasındaki değişim oranı söz konusu paraların kapsadığı altın miktarlarının oranına bağlıdır. Örneğin; bir Osmanlı akçesi bir gram, bir İngiliz sterlini iki gram saf altına eşitse, bir birim Osmanlı akçesi 1/2 birim İngiliz parasına eşit olmaktadır. Kısacası; altın para standardı bir sabit kur sistemidir. Sistemde döviz kurlarının sabit oluşu görevli kuruluşun belirtilen fiyattan serbest altın alım satım faaliyetlerinde bulunması ve altının ihraç ve ithalinin serbest olmasıyla sağlanmaktadır (SEYİDOĞLU, 2003, s. 362–363).

Altın standardının temel faydalarından birisi uluslararası parasal ayarlama mekanizmasının simetrik oluşudur (KRUGMAN- OBSTFELD, 2003, s.538). Şöyle ki; altın standardı sistemine göre bir ülkenin ödemeler dengesi açık verdiğinde, ödemeler dengesi açık veren ülkeden fazla veren ülkeye altın ihraç edilir ve böylece altın ihracatı ile para arzı daralır ve miktar teorisinin işlemesiyle fiyat seviyesi düşer. Bu durumda karşı ülkede altın rezervleri artar ve para arzı genişler. Buna karşın; ülke fazla veriyorsa altın ithal edilir, altın ithali ile para arzı genişler ve fiyat seviyesi artar. Açık veren ülkede iç fiyatların düşmesi sonucu ihracat artmakta, fazla veren ülkede ise iç fiyatların yükselmesi sonucu ihracat azalmakta ve sonuçta her iki ülkede de dış denge sağlanmış olmaktadır (UYSAL, 2004, s.3). Fakat sistemde herhangi bir ülke normal muameleler dışında bir ihtiyaçla (savaş ve kamu finansmanı gibi) para basarsa o takdirde iç fiyatlar dış fiyatları aşmakta ve ülkeden altın çıkışı olmaktadır. Ayrıca ellerinde milli para bulunduranlar da altına hücum etmekteydi. Nitekim Napolyon

savaşları döneminde İngiltere ve Birinci Dünya Savaşı'nda da belli başlı ülkeler altın penceresini kapatarak sistemi sarsmışlardır (ERTÜRK, 2006, s.393).

Altın standardı sisteminin istikrarlı bir biçimde işleyişi üç kuralın geçerliliğine bağlıydı. Buna göre; her ülke parasının altın cinsinden fiyatının sabitlenmesi, altının ülkeler arasında ihraç ve ithalinin serbest olması ve son olarak dış ticareti fazla veren ülkenin, içeriye giren altın miktarındaki artışa bağlı olarak para arzının artmasına; açık veren ülkenin ise, altın çıkışına bağlı olarak para arzının azalmasına izin vermesi gerekmektedir. Bunlardan ilk iki kural sisteme dahil olan ülkelerde döviz kurlarının sabit kalmasını sağlamaktaydı. Her ülke parasını altın cinsinden sabitlediğinde, paralar arasındaki kur da sabitlenmiş olmakta, belirlenen kurdan sapma olduğunda arbitraj işlemleriyle bu sapma kısa sürede ortadan kaldırılmaktaydı. Üçüncü kural ise, ortaya çıkan ödemeler bilançosu dengesizliklerini otomatik olarak düzelten bir mekanizma oluşturmaktadır. Bu otomatik mekanizmanın işleyiş yollarından biri gerekli sermaye akımlarına yol açan faiz oranı değişiklikleridir. Dış denkleşmeyi faiz hareketleriyle açıklayan görüşe göre; ödemeler bilançosu açık veren ülkede para arzı azaldığı için faiz hadleri yükselmekte, fazla veren ülkede para arzı arttığı için faiz hadleri düşmekte ve bunun sonucunda dış dengesi fazla veren ülkeden açık veren ülkeye kısa vadeli sermaye transferi gerçekleşmektedir. Amacı yüksek faiz oranlarından yararlanmak olan sermaye akımları dış açıkların kapanmasını, dış fazlalarının ise azalmasını sağlamaktadır (ÇAĞLAR, 2003, s.22).

101. Altın Standardı Döneminin Sona Erişi

1870'lerden itibaren uygulanan altın standardı sistemi; o yıllarda önemli bir savaş ya da benzeri bir istikrar bozucu durumun yaşanmaması, hükümetlerin nispi olarak küçük bütçelere sahip olması, dolayısıyla bütçe açık ya da fazlalarının ekonomide önemli dalgalanmalara yol açan değişkenler olmaması, parasal ve finansal şartların nispeten istikrarlı olması ve bu dönemde uzun dönemli genişletici etkilerin yürürlükte olması ve üretimde nispi olarak kararlı bir büyümenin yaşanması gibi nedenlerden dolayı yaklaşık otuz beş yıl sürdürülebilmektedir (ÇAĞLAR, 2003, s.23).

19. yüzyılda altın çağını yaşayan altın standardı uygulamasına, I. Dünya Savaşının başlaması ile ara verilmiştir. Savaş ekonomisinin getirdiği zorluklar nedeniyle, belli başlı

paraların altına bağılılığı kaldırılarak serbest dalgalanmaları sağlanmıştır². Fakat bu sürekli bir çözüm olamamış, bunun üzerine savaş sona erdiğinde altın standardına geri dönmüştür³. Ulusal paralar yeniden altına bağlanırken, savaş öncesi paritelerin aynen benimsenmesine çok önem verilmiştir (SEYİDOĞLU, 2003, s.525). Ancak; savaş yıllarında büyük ölçüde artmış olan para miktarını savaştan önceki parite üzerinden altına bağlamak oldukça zordu. Bu sebeple birçok ülke devalüasyon yapmak zorunda kalmış ve sadece İngiltere, İsviçre ve Hollanda paritelerini koruyabilmiştir. Nitekim, I. Dünya savaşından sonra yürürlüğe konulan ikinci altın standardı başarılı sonuçlar verememiştir. Devletin giderek ekonomiye müdahalesi, serbest dış ticarete karşı korumacılığın yaygınlaşması, işsizlik, fiyat istikrarı, ekonomik kalkınma gibi yeni sorunların ortaya çıkması, altın standardından uzaklaşılmasına yol açmıştır. Altın standardının çökmesinde, izlenen enflasyonist politikalar ile döviz kurlarının I. Dünya Savaşı öncesindeki seviyelerinin korunmaya çalışılması önemli rol oynamıştır (KARLUK, 2002, s.491).

1929 Büyük Dünya Buhranı da, altın standardının yıkılışını hızlandırmıştır. Halen dünyada yaşanmış en büyük kriz olan 1929 dünya buhranı bütün dünyada yıkıcı etkiler yaratmıştır. Başlarda Amerika ve onun başlıca ticaret ortaklarını merkez almasına rağmen, buhran kısa sürede Avrupa, Latin Amerika ve dünyanın geri kalanına da yayılmıştır. Son yıllarda yapılan çalışmalar, altın standardı sisteminin yirminci yüzyılın en büyük krizinin başlamasında, derinleşmesinde ve bütün dünyaya yayılmasında önemli role sahip olduğunu göstermektedir (KRUGMAN-OBSTFELD, 2003, s.545).

John Maynard Keynes, 1923 yılında altın standardını uluslararası para sisteminin “barbar kalıntısı” olarak adlandırmıştır. Büyük Buhran döneminde altın standardını terk eden ülkelerin ekonomik durgunluğu altın standardını kullanmaya devam eden ülkelere daha çabuk atlatabildiği de literatürdeki bulgular arasındadır (MÜSLÜMOV ve diğerleri, 2002, s.7). Nitekim Amerika’da; önce sermaye piyasasında bir panik biçiminde ortaya çıkan ve bu ülkenin sanayi üretiminde ve istihdam düzeyinde aşırı düşüslere neden olan 1929 Buhranı’na, diğer ülkelerin gösterdikleri ilk tepki altın standardından ayrılmak ve dış alımlar üzerine kısıtlamalar koymak biçiminde olmuştur. Yaşanan gelişmeler ABD’nin ithalatının azalmasına ve dış dünyaya sağladığı kredilerin kesilmesine neden olmuştur. Amerika, ayrıca, yaşanan

² 1914–1924 yıllarını kapsayan bu dönemde yalnızca dolar altına bağılı olmayı sürdürmüş ve diğer paralar dolara göre dalgalandırılmış veya kambiyo kontrolleri ile istikrar sağlanmış olduğu için bu dönem dolar standardı olarak isimlendirilebilir (ÇAĞLAR, 2003, s.24).

³ 1925–1928 yıllarında 40’den fazla ülke altın standardına dönmüştür.

işsizliği önlemek amacıyla 1930'da gümrük tarifelerini de ortalama %50 oranında yükseltmiştir. Diğer ülkelerin de ABD'ye tepki olarak dış alımlar üzerine kısıtlamalar koymaya başlaması, dünya üretim ve ticaret hacminin büyük oranda düşmesine neden olmuştur. Uluslararası mali alanda beklenen panik ise bir Viyana bankasının iflasa sürüklenmesi üzerine başlamış, hemen tüm Avrupa ülkelerinde yabancı alacaklılar, kısa süreli alacaklarını geri çekmek için bankalara hücum etmişlerdir. Alman Merkez Bankası da ülkenin altın ve döviz rezervlerinin tükenmesini önlemek amacıyla "kambiyo denetimi" uygulamaya başlamış ve birçok Kuzey ve Doğu Avrupa ülkesi de bu yolu izlemiştir. Böylece, 1930'lara gelindiğinde, ülkeler birer birer altın standardını terk etmiş bulunuyorlardı (SEYİDOĞLU, 2003, s.526).

102. Bretton Woods Anlaşması ve IMF'nin Kuruluşu

1870'lerden 1930'lara kadar devam eden altın standardı döneminin sona ermesinin ardından 1930 ile 1944 yılları arasında belirli bir uluslararası para sistemi uygulanmamıştır. Dünya ekonomi tarihinde "buhran dönemi" olarak adlandırılan bu dönemde; savaş sonrası yaşanan krizler, ekonomik sistemlerin çökmesi, ticaretin giderek artan boyutu altın para sisteminin yetersizliklerini ortaya çıkarmış ve bu durum ülkeleri; dünya ticaretini serbestleştirecek, savaşta yıkılan ekonomilerinin onarımını kolaylaştıracak yeni bir uluslararası ticari ve mali bir sistem arayışına itmiştir.

Özellikle ABD ve İngiltere, savaş sonrası uluslararası para sistemini ülkeler arası işbirliğine dayanan kuruluşlar çerçevesinde düzenlemek amacıyla, 1940'dan itibaren çalışmalara başlamışlardır (SERİN, 1998, s.81).

Belirtilen nedenlerden dolayı savaşın bitiminden hemen sonra, 1944 yılında, 44 ülke⁴ ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında bu düşünceleri tartışmak ve bir karara bağlamak amacıyla bir konferans düzenlemiş ve bu konferansta uluslararası para sisteminin esasları kabul edilerek bir anlaşma imzalanmıştır. 1 Temmuzda başlayan ve

---

⁴ Avustralya, Belçika, Bolivya, Brezilya, Kanada, Şili, Çin, Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Çekoslovakya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, El Salvador, Mısır, Habeşistan, Fransa, Yunanistan, Guatemala, Haiti, Honduras, İzlanda, Hindistan, İran, Irak, Liberya, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Nikaragua, Norveç, Panama, Paraguay, Peru, Filipinler, Polonya, Güney Afrika, SSCB, İngiltere, ABD, Uruguay, Venezüella, Yugoslavya.

görüşmelerin 22 Temmuz'a dek süren konferans adını yapıldığı şehirden alarak tarihe "Bretton Woods Konferansı" olarak geçmiştir.

Görüşmeler, Keynes ve White planı olarak sunulan İngiliz ve ABD tasarıları etrafında cerayan etmiş; sonuçta , "Bretton Woods İkiizleri" olarak anılan 1972 yılında Dünya Bankası (DB) adını alan IBRD (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası) ve IMF'nin kurulması kararlaştırılmıştır. 27 Aralık 1945'te; 29 ülkenin, kuruluşu meydana getiren anlaşmayı onaylamasıyla hukuki süreç tamamlanmış ve IMF, 1 Mart 1947'de çalışmalarına başlamıştır (IMF, 2004, s.2). Böylece, varlığını değişen koşullara uyarlayarak günümüze ulaşan küreselleşme sürecinin kritik role sahip bir kurumu ortaya çıkmış; aynı zamanda, mali piyasanın düzenli işleyişini sağlama görevi kendisine verildiği için "IMF Sistemi", "Bretton Woods Sistemi" ve "Ayarlanabilir Sabit Kur Sistemi" isimleriyle anılan bir uluslararası parasal sistem yürürlüğe girmiştir. 1946'dan 1973 yılına kadar uluslararası parasal sistemde geçerli olan sistem, ABD dolarına ve onun aracılığıyla, altına bağlı bir para sistemdir (BAYRAKTUTAN, 2006, s.28).

Bretton Woods Konferansı sürecinde iki tasarı üzerinde tartışılmıştır. Tasarılarından ilki Keynes tarafından hazırlanan, İngiltere'nin görüşlerini içeren "Keynes Planı"; ikincisi ise Harry Dexter White tarafından hazırlanan ve Amerika'nın görüşlerini içeren "White Planı" idi.

1020. Keynes Planı

John Maynard Keynes tarafından hazırlanan Keynes Planı, dış açık veren ülkelere otomatik bir şekilde kredi sağlayacak bir mekanizmayı kapsıyordu. Ayrıca bu plana göre ülkeler arası denkleştirmenin yükü sadece açık veren ülkenin omuzlarına yüklenmemektedir. Dış fazla veren ülkeler de denkleşmeye zorlanmayarak bir "uluslararası kliring birliği"nin kurulması isteniyordu. Bu birlik dünya merkez bankası rolü oynayacaktır. Her üye ülke Kliring Birliği üzerinde kendisine kendisine tahsis edilen kota payları arasında bir çekme hakkına sahip olacaktır. Bu kota payları her bir ülkenin ticaretinin önemine göre belirlenecektir (SERİN, 1998, s.83).

Yine bu plana göre birlik "bancor" adı verilen bir para oluşturacaktır. Birliğe katılan ülkelerin paraları da bancor cinsinden tanımlanacaktır. Dış açığı olan bir üye ülke, kotasına göre birlikten bancor cinsinden kredi alabilecek ve buna karşın daha önceden belirlenmiş bir

faiz uygulayacaktır. Dış fazlası olan ülkeler de fazlalarını diğerlerinin açığını kapatmaya yönelik olarak birliğe devredeceklerdir. Böylece üye ülkeler arası açık ve fazlalar denkleştirilmiş olacaktır (ALPAGO, 2002, s.23).

Keynes Planı daha sistematiktir. Sabit kur sistemini benimsemektedir. Fakat, Keynes'in teklifine göre döviz kurlarında istikrar sağlamaya yönelik bir bancor standardı olacaktır. Kliring Birliği adı verilen ve bir uluslararası örgüt tarafından yaratılan ve idare edilen uluslararası kaydi para düşünülmekteydi. Bu durumda emisyon kurumları döviz piyasalarına bancorla müdahale edemeyecektir. Bir ülkede yabancı paraların değeri ulusal paraya göre belirlenen bir minimum noktaya düştüğünde Merkez Bankası yabancı paraları satın alarak bu paraları destekleme sorumluluğunu yükleneyecektir (SERİN, 1998, s.83–84).

Keynes Planı, tüm bu özelliklerine rağmen Bretton Woods Konferansı'nda kabul edilmemiştir.

1021. White Planı

Harry Dexter White'in adını taşıyan White Planı'nda ise bugünkü görünüm vardı. White Planı'nda Uluslararası Ticaret Örgütü'nün kurulması öngörülüyor, uluslararası ticaretin bir örgüt eliyle değil, konferanslar yoluyla ele alınmasının daha uygun olacağı savunuluyordu. Planda ayrıca Keynes'in önerdiği bancor gibi bir uluslararası rezerv yaratılmasına da yer yoktu (EĞİLMEZ, 2002, s.2).

White Planı, uluslararası nitelikte iki kuruluşun kurulmasını önermiştir. Bu kuruluşlar, IMF ve DB'dir. Harry Dexter White; kuşkusuz IMF ve DB gibi iki büyük kuruluşun kurucusudur. White Planı; IMF'yi bir dünya merkez bankası gibi değil, uluslararası ticaretin gelişmesine ve finansal istikrarın sağlanmasına katkıda bulunan bir kurum olarak tanımlamaktadır (BOUGHTON, 1998, s.1).

White Planı, Fon'un elinde toplam 5 milyon dolarlık kaynak olacağını öngörmektedir. Her üyeye yapılacak tahsisat üyenin rezerv miktarı, dış ödemelerindeki dengesizliklerine ve milli gelirine göre belirlenecekti. Bu kotanın bir kısmı altın ise üye ülke parası ile ödenecekti. White Planı'nda para birimi "unitas"dı. Bir unitas on dolara eşit idi. White Planı'ndaki fon Keynes Planı'ndaki fondan farklıdır. White Planı'ndaki fon, üye ülkelerin hükümetlerinin seçtiği yöneticilerle idare edilen bir kuruluştur. Fon yöneticilerinin sahip oldukları oy sayısı kotalarıyla sınırlıdır (SERİN, 1998, s.82–83).

Keynes ve White Plan'ları arasında büyük ayrılıklar olmasına rağmen her iki plan da Birinci Dünya Savaşı sonrasında ve 1930'lu yıllarda dünya ekonomisine zarar verdiği inanan serbest dalgalanan kur sistemine karşı olması ve döviz kurlarının uluslararası bir kuruluş tarafından kontrolünü önermesi⁵, uluslararası likiditeyi arttırmayı amaçlaması, çok taraflı kliring mekanizmalarını öngörmesi açısından ortak özelliklere sahiptir.

Bretton Woods Konferansı'ndaki tartışmalar sonucunda White Planı kabul edilmiş; böylece dünya çapında iki büyük kuruluş olan IMF ve şu anda adı DB olarak anılan IBRD kurulmuştur. IMF'nin kuruluş amacı 1930'lardaki rekabetçi devalüasyonları önleyerek döviz kurlarına istikrar kazandırmak ve bir yandan da dünya ticaretinin serbestleşmesini sağlamaktır (KRUEGER, 2000, s.3).

Yıllar sonra 1969'da SDR adlı bir uluslararası rezervin IMF tarafından yaratılması benimsenmiştir. Böylece Keynes'in 25 yıl önce öne sürdüğü bancor yerine farklı bir adla yeni uluslararası rezerv sistemine geçilmiş oldu. Yine yıllar sonra 1995'de Dünya Ticaret Örgütü (WTO) kuruldu. Böylece de Keynes'in 50 yıl önce ortaya attığı uluslararası ticaret örgütü de kurulmuş oldu. Özetle Bretton Woods'da kabul edilen White Planı daha sonra Keynes Planı'yla yenilenmiş oldu (EĞİLMEZ, 2002, s.2).

Bretton Woods Konferansı sonucunda benimsenen uluslararası para sisteminin temel özellikleri şunlardır (KARLUK, 2002, s.494; MISHKIN, 2000, s.120):

- Bretton Woods Sistemi bir altın-döviz standardıydı. Çünkü ABD doları altına, Bretton Woods Sistemi'ni kabul eden diğer ülkeler ise, ulusal paralarını sabit kurdan ABD dolarına bağlamışlardır.
- ABD, doların değerini altın olarak tanımlayarak bir ons altın karşılığında 35 dolar vermeyi taahhüt etmiştir. Bretton Woods Sistemi ulusal paraların dolar paritesi etrafında dalgalanma marjını kısa dönemde aşağıya veya yukarıya doğru %1 olarak belirlemişti. Üye ülkelerin merkez bankaları, ulusal paralarının değerinin belirlenen alt ve üst sınırlarının dışına çıkmasına engel olmak amacıyla döviz piyasasına müdahale edeceklerdi.

⁵ Bununla birlikte, ikinci altın standardı döneminde yaşanan kötü tecrübe nedeniyle mutlak sabit kur da önerilmemekteydi. Bu nedenle ayarlanabilir sabit kur denilen katı olmayan bir sabit kur sisteminin kurulması öngörülmüştür (ÇAĞLAR, 2003, s.28).

- Bretton Woods Sistemi'nde döviz kurlarının sadece, ülkede “temel bir dengesizlik” yaşanması halinde, sürekli büyük açık veya fazlaların olması halinde değişebileceği öngörülmüştür. Ödemeler dengesi açık veren ve uluslararası rezerv kaybeden ülkelere döviz kurunu sabit tutabilmeleri için IMF tarafından borç verilir.
- IMF tarafından açık veren ülkelere verilen bu borçlar diğer ülkelerin katkısıyla sağlanır. IMF açık veren ülkeleri, paralarını güçlendirmek veya ödemeler dengesi açıklarını gidermek amacıyla daraltıcı para politikası uygulamaya özendirir. Eğer IMF'nin verdiği borçlar paranın değer kaybını önleyemiyorsa ülkenin parasını devalüe ederek daha düşük bir döviz kuru belirlemesine izin verilir.
- Kur değişiklikleri uzun sürelerde yapıldığı için Bretton Woods Sistemi aslında bir “ayarlanabilir sabit kur sistemi” olarak da isimlendirilmiştir

Bretton Woods sistemine tüm güçlüklerine rağmen katlanılmasının iki önemli sebebi vardır. Bunlardan biri o günkü altın stoklarının yeterli olmayışı, ikincisi ise mevcut stokların %70'inin ABD'nin elinde bulunmasıydı. Metal paralardan kağıt paralara geçildiği dönemde ticari bankalar çıkardıkları paralar karşılığında kasalarında altın tutuyorlardı. Altın standardında bu altın tutma merkez bankasına kaydı. Bretton Woods sisteminde ise altın karşılığı sadece ABD'de bulunabiliyordu ve doların karşılığında değişim yapıyordu. Döviz kurunun sabitliği sağlanmış olduğundan pariteden sapan üst ve alt sınırların bozulması durumunda merkez bankaları piyasaya müdahale ederek denge kurulmaya çalışılıyor. Bunu yaparken de para ve maliye politikalarından yararlanıyorlardı. Fakat; maliye veya para politikalarıyla harcamaları geremediği zaman arttırmak veya gerektiğinde ise kıstak durumunda kalınması ekonomide dengeleri bozabiliyordu. Sistemin en önemli sakıncaları bunlardı (ERTÜRK, 2006, s. 394).

1947 yılında uygulanmaya başlanan Bretton Woods Sistemi yirmi yılı aşkın bir sürede, ABD'nin elinde yeterli ölçüde altın stoku bulunduğu ve ödemeler bilançosu açıkları, uluslararası likidite ihtiyacını karşıladığı sürece herhangi bir aksama olmadan işlemiş; ancak 1960 yıllardan itibaren sistemin işleyişinde ciddi sıkıntılar baş göstermiştir (KARLUK, 2002, s.496).

Bretton Woods Sistemi'nin çöküşünün temel nedeni, 1971 yılında sürekli hale gelen açıklar karşısında ABD'nin doları hemen devalue etmek zorunda kalacağı beklentisi olmuştur. Bu durum, likit sermayenin ABD'den kaçmasına neden olmuştur. Ardından, üç küçük Avrupa

merkez bankası, ellerindeki dolar rezervlerinin bir bölümünü ABD Merkez Bankası'nda altına çevirmeye başladı. Bunu diğer merkez bankalarının takip etmesiyle, ABD dolarını altına konvertibilitesini ertelemiş ve %10'luk bir ithalat gümrük vergisi yükümlülüğü koymuştur. ABD bu önlemi almasaydı altın rezervlerinin tümünü hemen tüketmek zorunda kalacaktı. Çöküşün ana nedeni; likidite, denkleştirme ve güven sorunlarıdır. ABD'de ödemeler bilançosundaki açığı doğan altın likidite artışı yaşanmış, bunun yanında ABD açıklarını kapatamamış ve istenmeyen dolarlar ellerde toplanmıştır. Bu durum dolara olan güvenin kaybolmasına yol açmış ve sistem bu şekilde çökmüştür (SALVATORE, 1986, s.172).

11. IMF'nin Amaçları

IMF'nin amaçları Kuruluş Ana Sözleşmesi'nin birinci maddesinde altı madde olarak şu şekilde ifade edilmiştir:

- Uluslararası parasal sorunların çözümlenmesi amacıyla işbirliği ve dayanışmaya aracılık etmek ve bu şekilde uluslararası parasal işbirliğinin geliştirilmesini sağlamak.
- Ekonomik politikaların temel amaçları olarak bütün üye ülkelerde üretken kaynakların geliştirilmesi, yüksek istihdam ve reel gelir düzeylerinin korunması ve geliştirilmesine katkıda bulunmak üzere uluslararası ticaretin dengeli bir şekilde büyümesi ve yaygınlaşmasına imkan sağlamak.
- Kambiyo istikrarını sağlamak amacıyla üye ülkeler arasında düzenli kambiyo işlemlerini sürdürmek ve rekabetçi kambiyo ayarlamalarını önlemek.
- Dünya ticaretinin büyümesine engel oluşturan kambiyo kısıtlamalarını ortadan kaldıracak ve üye ülkelerin karşılıklı ilişkilerini düzenleyecek tarzda bir çokuluslu ödemeler sisteminin kurulmasına yardımcı olmak.
- Ödemeler dengesinde ortaya çıkacak geçici bozulmaları gidermek amacıyla uluslararası ticaret ve karşılıklı refahı bozacak önlemlere başvurmalarını önlemek amacıyla üye ülkelere fon kaynaklarını kullanabilme olanağını sağlamak.
- Üye ülkelerin uluslararası ödemeler dengelerinde meydana gelebilecek sorunların derecesini azaltmak ve süresini kısaltmak.

Özetle; IMF'nin temel amacı, uluslararası ticaretin gelişmesi ve ekonomik ilişkilerin uyumlu bir şekilde yürütülmesini sağlamaktır. Bu çerçevede ödemeler dengesi sıkıntısı çeken üye ülkelere gerekli mali ve yapısal desteği vererek bu ülkelerin ihracat artışları için devalüasyona başvurmaları önlemek ve kambiyo kısıtlamalarını ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Çünkü ülkelerin dış ticareti kısıtlayıcı önlemler alması dünya ekonomisinin küçülmesi ve uluslararası refahın azalması sonucunu doğurabilmektedir.

IMF'nin kuruluş amacı başlangıçta uluslararası düzeyde parasal ilişkileri düzenlemek ve üye ülkelerin karşılaşılabileceği ödemeler dengesi sorunlarını çözmek olarak belirlense de, bugün bu amaç genişleyerek üye ülkelerin karşılaşılabileceği tüm ciddi ekonomik sorunların çözümüne finansman ve teknik destek sağlamak şeklini almıştır (ÖZÇAM, 2004, s.1).

1973 yılında Bretton Woods Sistemi'nin temel özelliği olan ayarlanabilir sabit kur sistemi çökmüş ve esnek kur uygulamalarına geçilmiştir. Böylece Bretton Woods Sistemi tamamen terk edilmiştir. IMF, sabit kurlu Bretton Woods Sistemi'ni yürütmek amacıyla kurulmuş olmasına rağmen bu sistemin yıkılmasından sonra IMF'nin uluslararası ekonomideki görevi sona ermemiş aksine değişerek genişlemiştir (FISCHER, 2004, s.100). Bretton Woods Sisteminin yıkılmasının ardından, 1977 tarihinde fon yasasında değişiklik yapılmış ve IMF'ye uluslararası para konusunda istikrar sağlamak amacıyla kur uygulamalarını gözetleme⁶ rolü verilmiştir.

1970'lere kadar çok fazla bir değişim göstermeyen IMF'nin amaçları, 1970'li yıllarda dünya ekonomisinde yaşanan durgunluk, yüksek enflasyon ve işsizliğin bir arada bulunması ve verimlilik artışının azalması ile değişen finansal sisteme uyum sağlayabilmek üzere biçim değiştirmiştir. Bu değişiklik özellikle IMF'nin üye ülkelere sağladığı mali yardımlar konusunda kolaylıkların yaratılmasıyla belirginleşmiştir (BİNAY, 2004, s.3). Bu doğrultuda, IMF'nin zaman içinde kredi verme işlevindeki değişim süreci Tablo 1'de tarihsel sıralama içinde sunulmuştur.

---

⁶ IMF ana sözleşmesine göre, Fon'un üye ülkelerin döviz kuru politikalarının uygulanmasıyla ilgili olarak sürekli gözetim (surveillance) yapması ve sonuçlarını, fon tarafından kabul edilmiş genel kurallara uygunluk açısından değerlendirerek İcra Direktörleri Kurulu'na sunması öngörülmektedir. IMF'nin üye ülkelerde yılda bir kez gözetim yapmasının temel nedeni ortaya çıkabilecek riskleri önceden saptamak ve bu doğrultuda önlemler alınıp alınmadığını incelemektir.

Tablo: 1**IMF'nin Kredi Verme Gelişimindeki Önemli Evreler**

1944	Bretton Woods Konferansı'nda IMF ve DB ana sözleşmesi belirlenmiştir.
1945	IMF'nin ilk 29 üye ülkesi Ana Sözleşmeyi imzalamıştır.
1947	Fransa IMF'den fon kullanan ilk ülke olmuştur. Aynı yıl içerisinde daha sonra Hollanda, Meksika ve İngiltere de fon kullanmıştır.
1952	Üye ülkeler IMF'nin kambiyo kısıtlamaları, Stand-By Anlaşmaları, fon kullanımı ve ücretler üzerindeki yıllık konsültasyonlar işlemleri konusunda anlaşmaya varmışlardır. Belçika IMF ile stand-by anlaşması imzalayan ilk ülke olmuştur ancak 1957 yılından önce fondan finansal yardım kullanmamıştır.
1962	On sanayileşmiş ülke arasında "Ödünç Alma Genel Anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre; uluslararası para sistemini bozacak ve sistemin işleyişini engelleyecek herhangi bir gelişme karşısında bu ülkeler fona ekonomik kaynak sağlamayı taahhüt etmişlerdir.
1969	Uluslararası likidite sorununa çözüm bulabilmek için ana sözleşmeye Özel Çekme Hakları (SDR) adında bir hesap birimi yaratılması maddesi eklenmiştir.
1971	ABD dolarının değerini altına bağlamayı durdurmuştur. Parasını ABD dolarına veya altına bağlayan ülkeler açısından sabit kur sisteminin sora ermiştir.
1973 1974	23 Aralık 1973 yılında petrol ihracatçısı ülkelerin petrol fiyatlarında gerçekleşecek yüksek orandaki artışı duyurmaları üzerine beklenen hızlı artış 1 Ocak 1974'te yaşanmıştır. Bunun üzerine IMF; petrol ithal eden ülkelere yardım amacıyla, önceden tahmin edilen ödemeler dengesi açıkları ve yüksek petrol fiyatlarının neden olacağı enflasyonun üstesinden gelebilmeleri için, ilk iki kolaylığı yaratmıştır.
1975	"Süresi Uzatılmış Fon Kolaylığı" 1974 yılında gelişmekte olan ülkelere makroekonomik sorunlardan kaynaklanan ödemeler dengesi problemlerinin giderilmesi için orta vadeli finansal yardım sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Bu kolaylıktan faydalanan ilk ülke Kenya olmuştur.
1982	1970'lerin petrol şokları birçok petrol ihracatçısı ülkeyi ticari bankalardan borçlanmaya itmiştir. Sanayileşmiş ülkelerde enflasyonu kontrol etmeye yönelik olarak faiz oranlarının yükseltilmesi de uluslararası bir borç krizine neden olmuştur. 1980'ler boyunca, IMF krizleri çözüme önemli bir rol oynamıştır.
1986	"Yapısal Uyum Kolaylığı" bir çeşit Yoksulluğu Azaltılma ve Büyüme Kolaylığı gibidir. IMF bu fonla az gelişmiş ülkelere düşük faizli kredi vermektedir.
1987	"Güçlendirilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı" en az gelişmiş ülkelere, kaynaklarını arttırmaları için, verilen imtiyazlı kredileri içermektedir.
1992	Rusya Federasyonu ve eski Sovyetler Birliği'nin diğer 14 devletinden 13'ü IMF'ye üye olmuştur.
1995	Meksika'yı bir ödemeler dengesi krizinden korumak için IMF, ülkeye 18 milyar dolarlık kredi vermiştir.
1996	IMF ve DB birlikte yüksek borç sorunu olan bazı ülkelerin ayakta kalabilmesi yardımıda bulunmak ve dünyadaki fakirliği azaltmak amacıyla "Yüksek Borçlu Fakir Ülkeler İnsiyatifi" kolaylığını başlatmıştır.
1997- 1998	Tayland'da patlak veren finansal krizi, diğer Doğu Asya ülkelerindeki kriz takip etmiştir. IMF; Endonezya, Kore ve Tayland'a istikrar programlarını ve yapısal reformlarını desteklemek amacıyla, 36 milyar dolardan fazla kredi sağlamıştır
1999	Güçlendirilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı'nın değiştirilmesi ile, IMF "Yoksulluğu Azaltılma ve Büyüme Kolaylığı"nu oluşturmuştur. En az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için gerekli koşulların hazırlanması başlıca hedefleri oluşturur.
2000	Birleşmiş Milletler Binyıl Zirvesinde dünya liderleri bir araya gelerek "Ulusal Binyıl Kalkınma Hedefleri"ni belirlemiştir.
2001	Arjantin'in maruz kaldığı finansal kriz ve büyük ekonomik kriz nedeniyle borçlarını ödeyememesi, pezoyu Amerikan dolarına bağlayan para kurulu uygulamasına son verilmesini gerektirmiştir.
2005	G-8 ülkeleri "Çok Taraflı Sürdürülebilir Kalkınma İnsiyatifi"ni oluşturmuşlardır. IMF bu kolaylıkla dünyanın en fakir ülkelerinden 19'unun 3.3 milyar dolarlık borcunu silmiştir.

Kaynak: IMF, 2006, (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/exrp/what.htm>).

Başlangıçta IMF'nin ülkelere mali yardım sağlama aracı yalnızca kredi dilimlerinden oluşmaktaydı. 1950'lerde ise Stand by Anlaşmaları (SBA) ödemeler dengesi sorunları yaşayan ülkelere finansal kaynak yaratmanın en önemli yolu olarak ortaya çıkmıştır. 1952 yılından itibaren kredi dilimlerinden yararlanılması stand by anlaşmalarına bağlanmıştır. Bir stand by anlaşmasının süresi fonun kısa süreli yardım sağlama amacına uygun olarak 12–18 ay arasında değişmektedir. Borç alan ülkenin ödeyeceği faiz oranı ise kısa dönem piyasa faiz oranlarına göre belirlenmekte ve geri ödeme beş yıl içerisinde yapılmaktadır. Bunun yanında IMF'den fon kullanımının en önemli şartı, kredi almak isteyen ülke hükümetinin dış dengeleri sağlamak için oluşturulmuş özel makroekonomik önlemler içeren bir programı kabul etmesi ve bu programa sadık kalmasıdır. IMF, anlaşmaya varılan politikaları “koşulluluk” adı verilen bir süreçle izler ve ancak hükümet sorumluluklarını yerine getirdikten sonra kredi kullanımına izin vermektedir (JOYCE, 2003, s.3).

Daha sonra, 1960'lı yıllarda ilk olarak IMF'nin borçlanma gereksinimi duyduğunda fona borç verme taahhüdünde bulunan on sanayileşmiş ülke arasında “Ödünç Alma Genel Anlaşması (GAB)⁷” imzalamıştır. Bunun yanında, 1969 yılında IMF tarafından uluslararası likiditeyi arttırmak için özel bir uluslararası rezerv aracı olan “Özel Çekme Hakları (SDR)” yaratılmıştır.

1970'li yıllarda yaşanan ekonomik durgunluk, IMF'nin kısa vadeli mali yardımlardan orta ve uzun vadeli yardım uygulamasına geçmesine neden olmuş ve 1974 yılında yapısal nedenlere dayanan ödemeler dengesi problemleri yaşayan ülkelere orta vadeli finansal yardım sağlanması amacıyla “Süresi Uzatılmış Fon Kolaylığı (EFF)⁸” oluşturulmuştur (VREELAND, 2003, s.11). Süresi üç yıl olan bu kolaylık sayesinde üye ülkelere kotalarının %140'ına kadar kredi kullanabilmeleri hakkı verilmiştir. Bu dönemde ayrıca, 1974 yılında petrol fiyatlarının artması nedeniyle petrol ithalatçısı ülkelere finansman sağlamak amacıyla geçici nitelikte petrol kolaylıkları oluşturulmuştur.

1986'da oluşturulan “Yapısal Uyum Kolaylığı (SAF)⁹” ve 1987 yılında bu kolaylığın genişletilmesi ile oluşturulan “Genişletilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı (ESAF)¹⁰”, az gelişmiş

---

⁷ General Arrangements to Borrow

⁸ Extended Fund Facility

⁹ Structural Adjustment Facility

¹⁰ Enhanced Structural Adjustment Facility

ülkelerin uyguladıkları orta vadeli yapısal uyum programlarını desteklemek için çok düşük faizli ve uzun vadeli kredi vermek amacını taşımaktadır.

IMF; 1994–1995 Meksika ve 1997–1998 Doğu Asya finansal krizlerinde de, krizden etkilenen ülkelere, finansal krizin aşılması ve krizlerin diğer ülkelere yayılmasını önlemek amacıyla büyük miktarda borç vermiştir. 1996 yılında DB ile ortaklaşa başlatılan “Yüksek Borçlu Fakir Ülkeler İnsiyatifi¹¹” ile, yüksek borcu olan fakir ülkelere yardımda bulunmak ve böylece dünyadaki fakirliği azaltmak amaçlanmıştır. 1999 yılında ise güçlendirilmiş yapısal uyum kolaylığının daha da genişletilmesi ile “Yoksulluğu Azaltma ve Büyüme Kolaylığı¹²” yaratılmış ve bu kolaylıkla; en az gelişmiş ülkelerde yoksulluğu azaltmak, ödemeler dengesi sorunlarını düzeltici programları desteklemek ve sürdürülebilir kalkınmalarını sağlamak başlıca hedefler olmuştur.

2000’li yıllara gelindiğinde ilk kez toplanan Birleşmiş Milletler Binyıl Zirvesi’nde Ulusal Binyıl Kalkınma Hedefleri belirlenmiş ve IMF ve DB de hedeflere ulaşılmasında finansal destek vereceğini açıklamıştır. 2005 yılında ise G–8 ülkelerinin bir araya gelmesiyle “Çok Taraflı Sürdürülebilir Kalkınma İnsiyatifi¹³” oluşturulmuştur. IMF bu kolaylıkla dünyanın en fakir ülkelerinden 19’unun 3,3 milyar dolarlık borcunu silmiştir.

Günümüzde IMF veri toplama ve üye ülkelere teknik yardım sağlama işlevlerine devam etmektedir. IMF sabit döviz kurunu özendirmeye çalışmasa da, son zamanlarda uluslararası ödünç veren bir kurum olarak oynadığı rol giderek daha önemli hale gelmiştir. Bu rol IMF’nin gelişmekte olan ülkelere borçlarının geri ödenmesinde yardımcı olduğu 1980’lerdeki borç krizi sırasında öne çıkmıştır (MISHKIN, 2000, s.127).

Özetle; IMF ödemeler dengesi problemleri yaşayan üye ülkelere, ödemeler dengesi gereksinimlerini karşılamak üzere ekonomik politikalar öneren ve finansal destek sağlayan uluslararası finansal bir kurumdur. Bununla birlikte IMF; özellikle gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen ekonomik istikrarsızlıkların giderilmesinde gerekli mali desteği sağlamasının yanında, yapısal reformların yürütülmesi ve sürdürülemeyen açıkların sürdürülebilir hale

¹¹ Heavily Indebted Poor Countries

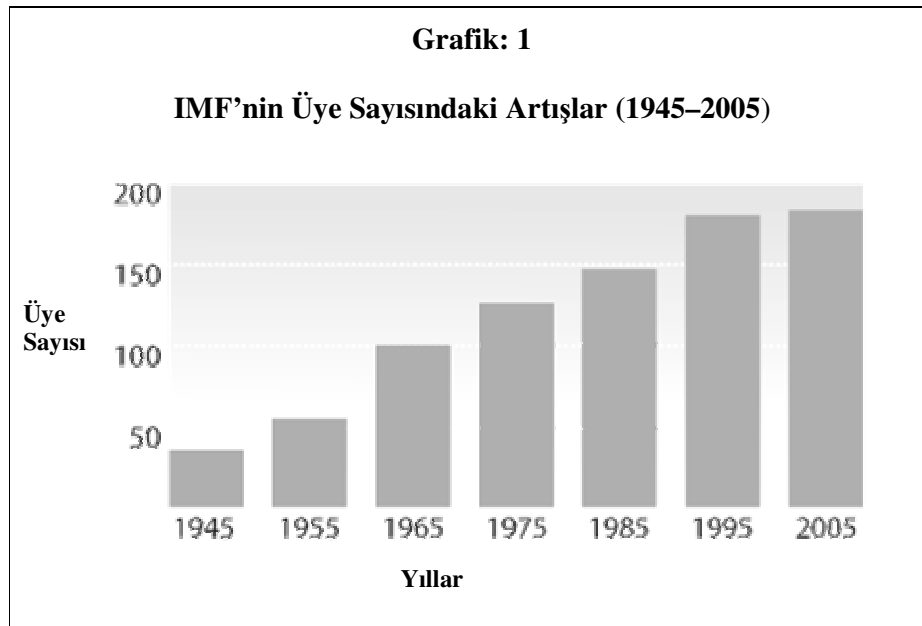
¹² Poverty Reduction and Growth Facility

¹³ Multilateral Debt Relief Initiative

gelmesi için, ülkelerin sahip oldukları ekonomik yapıya göre, uygulanacak istikrar programlarının hazırlanmasında hizmet vermektedir (IMF, 2001, s.2).

12. IMF'ye Üyelik

IMF ana sözleşmesine göre; IMF üyeleri kurucu üyeler ve diğer üyeler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kurucu üyeler, Birleşmiş Milletler'deki para ve maliye konferansına katılan ve 31 Aralık 1945 tarihinden önce üyelik anlaşmasını imzalayan ülkelerdir. Üyelik, diğer ülkelere de her zaman açıktır. Bunu için üye olmak isteyen ülke; guvernörler kurulu tarafından belirlenecek süre içinde, daha önce IMF'ye üye olan diğer ülkelere uygulanan ve genel ilkelere dayanan abonelik işlemlerini yerine getirmelidir (Ana Sözleşme Madde II/1-2).

Kaynak: (<http://www.imf.org/external/about.htm>)

İlk kurulduğunda 45 üyesi bulunan IMF'nin üye sayısında zaman içinde önemli artışlar olmuştur. Bretton Woods Konferansına katılan 44 ülkeden 39'unun yanı sıra 6 yeni ülke daha 1945'te IMF Ana Sözleşmesi'ni onaylayarak IMF'nin kurucu üyeleri olmuşlardır. Bu ülkelerin ardından, Grafik 1'de takip edileceği üzere, IMF'nin üye sayısı 10 yıl içinde 58'e, 1965'te 100'e çıkmıştır. 1975 ve 1985'te de sırasıyla 130 ve 150'ye yaklaşan üye ülke sayısı, 1997'de 181 olarak gerçekleşmiştir. Son yıllarda 4 ülkenin daha katılımı ile 2005 yılı sonu

itibariyle IMF'nin üye sayısı 185'tir. Bretton Woods Konferansına katılan Türkiye ise, IMF'ye kurucu üye olarak katılmamıştır. Türkiye, IMF'ye kuruluşundan iki yıl sonra 11 Mart 1947 tarihinde üye olmuştur.

13. IMF'nin Yönetim Yapısı

IMF'nin organizasyon yapısı IMF Ana Sözleşmesinin 12. maddesinde “Organizasyon ve Yönetim” başlığı altında düzenlenmiştir. IMF'nin organizasyon yapısını, Şekil 1'de görüldüğü üzere, guvernörler kurulu, icra direktörleri kurulu (yönetim kurulu), IMF başkanı ve IMF personelinin oluşturduğu dört ana departman oluşturmaktadır. Bu departmanlar; bölge departmanları, fonksiyonel ve özel hizmetler departmanları, iletişim ve protokol departmanları ve destek departmanlardır.

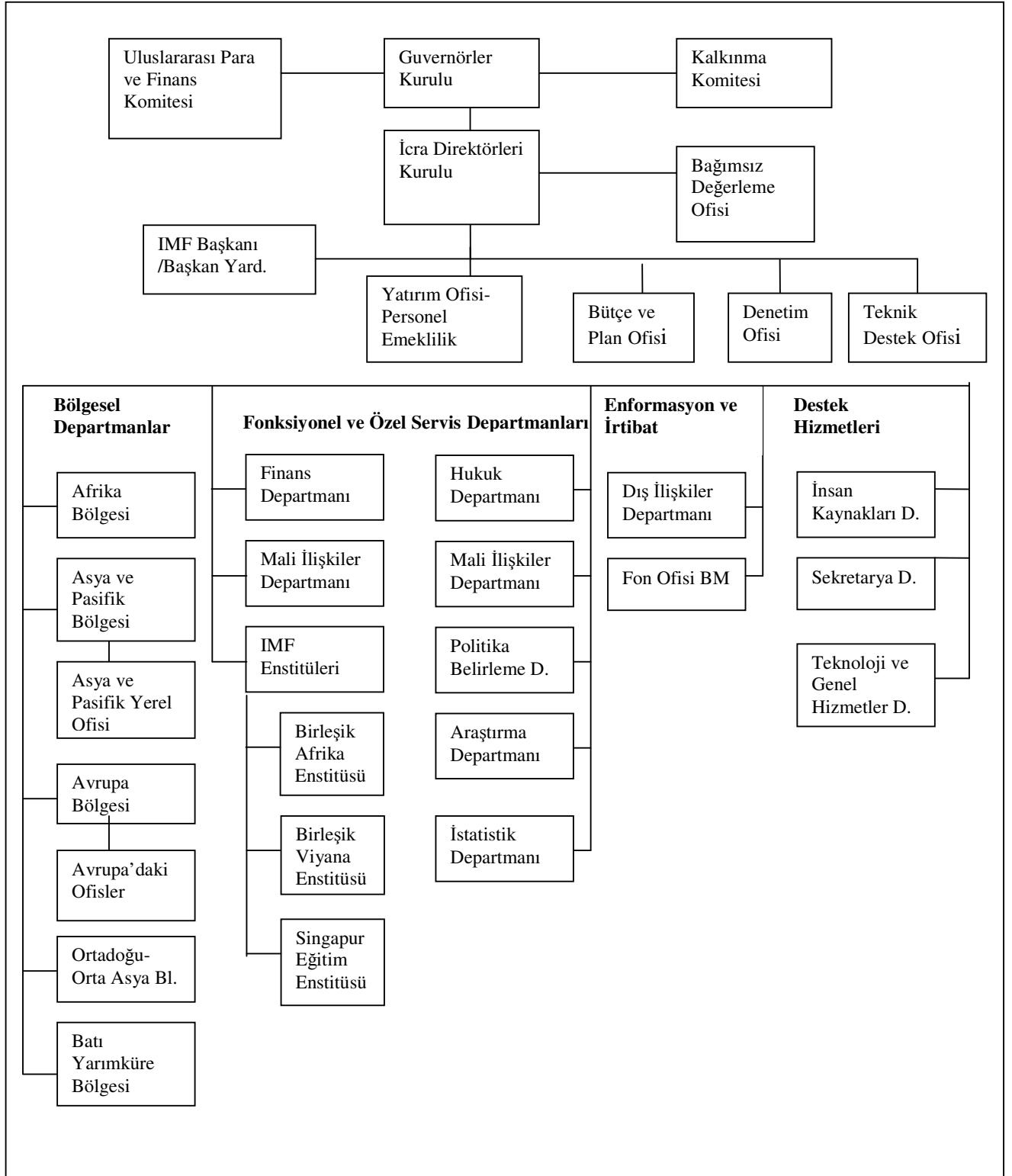
130. Guvernörler Kurulu

IMF, üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan guvernörler kurulu tarafından yönetilir. IMF'ye üye her ülkenin bu kurulda, genellikle maliye bakanları ya da Merkez Bankası başkanlarından oluşan birer guvernörü bulunmaktadır. Guvernörler genellikle yılda bir kez, Eylül veya Ekim aylarında yapılan, IMF ve DB'nin yıllık toplantılarında bir araya gelirler (IMF, 2006, s.15).

IMF ana sözleşmesine göre; ana sözleşmede icra direktörleri kurulu ve IMF başkanının görevleri arasında belirtilmeyen işlemleri guvernörler kurulu gerçekleştirir. Her üye ülke, guvernörler kurulunda temsil edilmek üzere bir guvernör ve bir de guvernör vekili atar¹⁴. Guvernör vekili, guvernörün katılmadığı durumlarda kurul toplantılarına katılır. Guvernörler ve guvernör vekillerinin belli bir görev süresi olmayıp, her biri bu görevlere yeni bir atama yapılabildiği kadar görevlerini sürdürmektedirler. Ayrıca; guvernörler kurulu kendi aralarından bir guvernörü “guvernörler kurulu başkanı” olarak seçerler (Ana Sözleşme Madde XII/2).

---

¹⁴ Türkiye adına Guvernörlük görevi Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakan tarafından, Guvernör Vekilliği ise TCMB tarafından yerine getirilmektedir.

Şekil:1

IMF'nin Organizasyon Yapısı

Kaynak: (<http://www.imf.org/external/np/obp/orgcht.htm>)

Guvernörler kurulu, doğrudan ana sözleşmede sadece kendisine yüklenen görevleri dışındaki bazı yetkilerini icra direktörleri kuruluna devredebilir (Ana Sözleşme Madde XII/2). Ancak Fon'a üye kabulü, kotaların belirlenmesi, SDR tahsisleri ve Fon'un net gelirlerinin dağıtımını konularındaki yetkilerini devredemez (KARLUK, 2002, s.525)

131. İcra Direktörleri Kurulu

IMF'nin günlük işleri, gücünü ve yetkisini guvernörler kurulundan alan, icra direktörleri kurulu tarafından yürütülür. İcra direktörü, beş yıllık dönemler için göreve gelen, IMF başkanını seçer. Üç yardımcısı da bulunan IMF başkanı, yürütme kuruluna ve IMF personeline başkanlık eder; fakat oy hakkı bulunmamaktadır. İcra direktörleri kurulu, genellikle haftada üç defa, gerektiğinde ise daha fazla, IMF'nin merkez bürosu Washington'da toplanır. IMF'nin en yüksek kotaya sahip ülkeleri olan ABD, Japonya, Almanya, Fransa, İngiltere ile Çin, Rusya ve Suudi Arabistan olmak üzere sekiz ülke kendi icra direktörlerini doğrudan atar. Atanmış icra direktörlerinin belli bir görev süresi yoktur. Diğer 16 icra direktörü ise, bazı diğer üye ülkelerin oluşturdukları gruplar içinden iki yıllık dönemler için seçilir (PALONI-ZANARDI, 2007, s.33).

132. IMF Başkanı

IMF Başkanı, icra direktörleri kurulu tarafından atanır. Guvernör veya icra direktörü değildirler. IMF Başkanı, icra direktörleri kurulunun da başıdır. Ancak yapılan oylamalarda eşitlik hali olması dışında oy kullanma yetkisi yoktur. Guvernörler kurulu toplantılarına da katılabilirler; ancak oy kullanamazlar. Görev süresi beş yıldır. Ancak icra direktörleri kurulu kararıyla görev süresi dolmadan da görevine son verilebilir. IMF Başkanı, IMF personelinin yöneticisi olup, icra direktörleri kurulu kararları doğrultusunda fonun günlük işlerinin yürütülmesinden sorumludur. İcra direktörleri kurulunun genel denetimi altında olmak üzere, IMF personelinin işten çıkarılması ve işe alınması IMF Başkanı'nın görevleri arasındadır (Ana Sözleşme Madde XII/4).

14. IMF'nin Mali Yapısı

IMF'nin mali yapısı IMF Ana Sözleşmesi'nde belirlenmiştir. IMF'nin mali yapısı incelendiğinde üç temel yapının varlığı görülür. Her biri farklı anlaşmalarla üyelerine kaynak sağlayan bu yapılar sırasıyla; Genel Departman, İdari Hesaplar Departmanı ve SDR Departmanı'dır. IMF üyelerinin tümü zorunlu olarak Genel Departman üyesi olmalarına rağmen, SDR Departmanına üye olmama hakkına sahiptirler. İdari Hesaplar Departmanı ise yalnızca düşük gelirli üye ülkelerin lehine kullanılmaktadır.

140. IMF'nin Mali Kaynakları

IMF kaynaklarını büyük ölçüde üye ülkelerin IMF'ye katılırken ödedikleri katkılardan, yani kotalardan sağlamaktadır. Kota miktarları aynı zamanda üye ülkelerin ekonomik gücünün de göstergesidir. Örneğin dünyanın en gelişmiş ekonomisi olan ABD, IMF'de en yüksek kotaya sahip ülkedir (IMF, 2006, s.17).

IMF, üye ülkelerde yaşanan temel dengesizliklerin üstesinden gelebilmek ve bu kapsamda ülkelerin ödemeler dengesi açıklarını giderebilmesi için gerekli finansal yardımı yapmak için hazır durumdadır. Ancak üye ülkelerin IMF'den kullanabilecekleri fon miktarı kotalarıyla sınırlı olmakla birlikte faiz harçlarına ve diğer masraflara tabidir. IMF'den borçlanma finansal olarak normal borçlanmayla eşdeğer kabul edilmesine rağmen borç kontratı (kredi sözleşmesi) gerektirmemesi bakımından kanunen normal borçlanmadan ayrılır. Buna göre; IMF'den borç alma, üye ülkenin kendi parasını verip, bir başka ülkenin parasını kullanımına "alım" daha sonra geri ödemesine de "geri alım" denmektedir (BOUGHTON, 2006, s.6).

1400. Kotalar

IMF'ye üye olan her ülke kota denilen, fon açısından bir çeşit sermaye niteliğinde olan, üye ülkenin dünya ekonomisindeki yerine bağlı olarak belirlenen, bir katkı payı ödemektedir. Üye ülkelerin fonla olan ilişkilerine temel olan kotalar aynı zamanda üyelerin oy haklarının belirlenmesine de temel oluşturmaktadır. Şöyle ki; IMF'ye üye her ülkenin 250 sabit oyu yanında bir de her 100.000 SDR'lik kotasından kazandığı 1 bir oy hakkı bulunmaktadır (BARRO-LEE, 2001, s.4).

IMF, ilk üyelerin kotalarının belirlenmesinde “Bretton Woods Formülü” denilen bir formül kullanmıştır. 1960’ların başlarına kadar kotaların belirlenmesinde kullanılan formüle dört formülün daha eklenmesiyle bugünkü kotaların hesaplanmasında kullanılan “İndirgenmiş Bretton Woods Formülü” oluşturulmuş ve “Çoklu Formül Yaklaşımı” kullanılmaya başlanmıştır. Bu formüllerde; altın ve döviz rezervlerini, cari işlemler bilançosunu, üyelerin ortalama ithalat ve ihracat hacimlerini ve milli gelirlerini kapsayan veriler kullanılmaktadır (TAYLOR ve diğerleri, 2004, s.6).

İndirgenmiş Bretton Woods Formülleri kısaca Tablo 2’deki gibi özetlenebilir.

Tablo: 2
İndirgenmiş Bretton Woods Formülleri

Bretton Woods	$Q_1 = (0.014 + 0.025R + 0.05P + 0.2276VC) * (1 + C / Y)$
Formül III	$Q_2 = (0,0065Y + 0,0205125R + 0,078P + 0,4052VC) (1 + C / Y)$
Formül IV	$Q_3 = (0.0065Y + 0,03896768R + 0,07P + 0,76976VC) (1 + C / Y)$
Formül M4	$Q_4 = (0,005Y + 0,042280464R + 0,044 (P + C) + 0,8352VC)$
Formül M7	$Q_5 = (0,0045Y + 0,05281008R + 0,039 (P + C) + 1,0432VC)$

Tablo 2’deki formüllerde;

Q = Kota,

Y = üye ülkenin 1980 yılındaki GSYİH’sı,

R = üye ülkenin ortalama rezervlerini (1980),

P = üye ülkenin 1976–1980’deki cari dış ödemelerinin yıllık ortalamasını,

C = üye ülkenin 1976–1980’deki cari dış gelirlerinin yıllık ortalamasını,

VC = üye ülkenin 1976–1980’deki hareketli ortalamadan standart sapma olarak hesaplanmış cari dış gelirlerindeki değişmeyi ifade etmektedir.

IMF Ana Sözleşmesi gereğince; IMF’nin üyelere olan finansal yükümlülüklerini yerine getirebilmek için yeterli finansal kaynağa sahip olup olmadığının belirlenmesi amacıyla, kotaların belirli aralıklarla (genellikle her beş yılda bir) gözden geçirilip ayarlanması

zorunludur. Yapılan “Genel Kota Artırımı Toplantısı” sonucunda, IMF gerekli gördüğü durumlarda ülke kotalarında arttırmaya gitmektedir (TAYLOR ve diğerleri, 2004, s.6). Kota değişikliğinin onaylanması %85 oranında oy toplamına dayalı bir guvernörler kurulu kararı gerektirmektedir.

Tablo 3, tarihi süreçte meydana gelen kota artırımlarını özetlemektedir. Buna göre; IMF kurulduktan sonra geçen ilk on yılda herhangi bir kota artırımı olmamıştır. İlk kota artırımı 2 Şubat ve 6 Nisan 1959 tarihlerinde kabul edilen kararlarla meydana gelmiş ve kotalar yaklaşık %60 oranında arttırılmıştır. Daha sonra; 1965’de yapılan gözden geçirmede alınan kararlar yaklaşık %30 oranında artırılan kota miktarları, son olarak Ocak 1999’da yapılan “11. Genel Kota Artırımı Toplantısı” sonucunda %45 oranında arttırılmıştır. Böylece IMF’nin toplam kotası, 1999 yılı itibariyle, 217 milyar SDR olmuştur. Son olarak 30 Ocak 2003’te yapılan Genel Kota Artırımı Toplantısı’nda guvernörler kurulu tarafından kota artırımına ilişkin bir öneri gelmemiştir.

Tablo: 3
Tarihi Süreçte Genel Kota Artırımı Toplantıları

Genel Kota Gözden Geçirmeleri		
Kota Değerlendirmesi	Kota Arttırma Önerisi	Kota Artış Oranı (%)
Birinci Beş Yıllık Dönem	Kota arttırma önerisi yok (1948–1952)	---
İkinci Beş Yıllık Dönem	Kota arttırma önerisi yok (1953–1957)	---
1958/59	Şubat ve Nisan 1959	60.7
Üçüncü Beş Yıllık Dönem	Kota arttırma önerisi yok (1960-1964)	---
Dördüncü Beş Yıllık Dönem	Mart 1965	30.7
Beşinci Gözden Geçirme	Şubat 1970	35.4
Altıncı Gözden Geçirme	Mart 1976	33.6
Yedinci Gözden Geçirme	Aralık 1978	50.9
Sekizinci Gözden Geçirme	Mart 1983	47.5
Dokuzuncu Gözden Geçirme	Temmuz 1990	50
Onuncu Gözden Geçirme	Kota arttırma önerisi yok	---
Onbirinci Gözden Geçirme	Ocak 1999	45
Onikinci Gözden Geçirme	Kota arttırma önerisi yok (2002)	---

Kaynak: (<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/quotas.htm>)

Türkiye'nin IMF'deki kotası ise; 30 Eylül 2007 tarihi itibarıyla 1191.30 SDR'dir. Bu kota miktarıyla Türkiye'nin sahip olduğu oy sayısı ve oy gücü ise şöyledir;

$$\begin{aligned} \text{Türkiye'nin Oy Sayısı} &= 250 \text{ (Sabit Oy)} + 1191.3 \text{ milyon SDR} / 100.000 \text{ (Değişken Oy)} \\ &= 250 + 11913 = 1216.3 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Toplam Oy Sayısı} &= (250 * 185) + (217 \text{ milyar SDR} / 100.000) = 46250 + 2170.000 \\ &= 2216.250 \end{aligned}$$

Buna göre Türkiye'nin oy gücü ise; $1.216.3 / 2.216.250 = \%0.55$ 'dir. Kota artışı öncesinde $\%0.46$ olan oy gücü oranı $\%0.55$ 'e yükselmiştir. Türkiye kotasının artmasıyla, oy hakkının da artması sonucu, IMF'de daha etkin bir rol oynarken aynı zamanda daha çok yardım almaya da imkan bulabilmiştir.

Genel olarak bir ülkenin oy gücü IMF'deki kotasına bağlıdır. IMF'de en yüksek kotaya sahip ülkeler (aynı zamanda en yüksek oy gücüne sahip ülkeler) IMF'nin karar mekanizmasında önemli rol oynarlar. Çünkü IMF'de bazı kararlar $\%85$ gibi bir oy çokluğu gerektirmektedir (IMF, 2001, s.4). Kota ayarlamaları, SDR tahsilatı ve iptalleri gibi kararlar bunlardan bazılarıdır.

Tablo: 4
Oy Gücü En Yüksek Ülkeler ve Türkiye

Ülke	Kota Miktarı (Milyon SDR)	Oy Gücü (%)	Sıralaması
Amerika	37.149.3	16.79	1
Japonya	13.312.8	6.02	2
Almanya	13.008.2	5.88	3
Fransa	10.738.5	4.86	4
İngiltere	10.738.5	4.86	5
İtalya	7.055.5	3.20	6
Türkiye	1.191.3	0.55	35

Kaynak: (<http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.htm>)

En son şekliyle IMF yönetiminde en yüksek oy gücüne sahip ülkelerin kotaları ve oy oranları Tablo 4’de sunulmuştur. Tablo 4’de görüldüğü gibi, Amerika sahip olduğu %16.79 oranındaki oy gücü ile alınan kararlarda oldukça etkilidir. Türkiye ise, IMF’deki oy gücü bakımından önem sırasında 35. sırada yer almaktadır.

1401. Borçlanmalar

IMF, kaynaklarının büyük kısmını kotalardan sağlamaktadır. Bunun dışında; IMF’nin normal kaynaklarının üye ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemesi durumunda bu kaynaklara ek olarak borçlanma yoluna da gidebilmektedir.

Ana sözleşmede IMF’nin borçlanma birimleri kısıtlanmamış; gerekli görüldüğünde bir üye ülkenin para birimi cinsinden yapacağı borçlanmayı o ülkenin kendisinden veya başka bir ülkeden, üye olmayan diğer ülkelere, özel sektörden, resmi enstitülerden veya uluslararası organizasyonlardan borçlanması mümkün kılınmıştır. Borç sözleşmelerinin, IMF Ana Sözleşmesi’ne aykırı olmaması yeterli şarttır (GOLD, 1991, s.184).

Fon’un borçlanma kaynaklarında bir tanesi “Genel Ödünç Alma Anlaşması (GAB)” dır. Anlaşmaya göre IMF, bazı koşullar altında, on sanayileşmiş ülke veya bu ülkelerin merkez bankalarından ve de İsviçre Merkez Bankası’ndan finansal yardım sağlayabilir. “Onlar Grubu” denilen başlıca on sanayileşmiş ülke arasında ilk kez 1962 yılında imzalanan anlaşmanın daha sonra dokuz kez süresi uzatılmıştır. Son olarak Kasım 2000’de Aralık 2003’ten itibaren geçerli olmak üzere GAB’ın yürürlük süresi beş yıl için uzatılmıştır. Bunun dışında; 1982 yılında Latin Amerika’da yaşanan borç krizinin IMF kaynaklarında yarattığı baskı nedeniyle Fon 1983 yılında GAB’ı yeniden gözden geçirmiştir. Bu gözden geçirmenin sonucunda ülkelerin IMF’ye vermeyi taahhüt ettikleri kredi miktarları artırılmıştır (IMF, 2006, s.1).

GAB çerçevesinde IMF’ye kredi verme taahhüdünde bulunan ülkeler ve bu ülkelerin taahhüt ettikleri kredi miktarları Tablo 5’te sunulmaktadır. 1983 yılında yapılan gözden geçirme ile anlaşmaya taraf olan ülkelerin kredi taahhütleri 6 milyon SDR’den 17 milyon SDR’ye yükselmiştir. Bunun yanında GAB anlaşmasına bağlı ancak ondan ayrı olarak yürütülen Suudi Arabistan Para Ajansı ile yapılan 1.500 milyon SDR’lik ek bir kaynak imkanı daha bulunmaktadır.

Tablo: 5
GAB Çerçevesinde 11 ülke ve Taahhüt Ettikleri Kredi Miktarları

	Orjinal GAB (1962–1983)	Genişletilmiş GAB (1983–2008)
Ülkeler	Kredi Miktarları (Milyon SDR)	Kredi Miktarları (Milyon SDR)
Belçika	143	595
Kanada	165	893
Almanya Merkez Bankası	1.476	2.380
Fransa	395	1.700
İtalya	235	1.150
Japonya	1.161	2.125
Hollanda	244	850
İsveç Merkez Bankası	79	383
İsviçre Merkez Bankası	---	1.020
ABD	565	1.700
İngiltere	1.883	4.250
Toplam	6.334	17.000
Suudi Arabistan (Birleşmiş Kredi düzenlemesi)		1.500

Kaynak: (<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/gabnab.htm>)

1402. Swap Anlaşmaları

Swap Anlaşmaları, ülkelerin merkez bankaları arasında paralarının birbiriyle değiş tokuşuna olanak sağlamak amacıyla düzenlenmiştir. Bu anlaşmalar daha çok ülke paralarını sıcak para akımları karşısında korumak amacıyla vadeli döviz piyasasına müdahale etmek üzere kullanılmıştır. Belirli bir dönem için yapılan anlaşmanın vadesi geldiğinde, ya yeniden görüşmelere gidilmekte ya da ters bir işlemle düzeltilmektedir (SALVATORE, 1986, s.177).

Diğer taraftan, swap anlaşmalarının uluslararası likidite üzerindeki etkisi zamanla değişime uğramıştır. Başlangıçta; swap anlaşması imzalandığı anda, iki merkez bankası karşılıklı olarak anlaşmayla öngörülen tavana göre kendi ulusal paralarını birbirlerine vermekte ve her iki banka da bu meblağları kendi rezervlerine eklemekteydi. Ancak, zamanla bu durum değişmiş ve peşin para değişimleri yalnızca bankalardan birisinin swapla açılan

kolaylıklara başvuru gereksinimi duyduğu anda meydana gelmeye başlamıştır. Böylece swap anlaşmaları bir anlamda stand by kredisine dönmüştür (PARASIZ, 2005, s.93).

1403. Diğer Kaynaklar

Fon'un normal kaynaklarını güçlendirmek için, IMF çeşitli kuruluşlardan borçlanma yoluna da gidebilmektedir. Örneğin; 1981 yılında Genel Kaynaklar Hesabı içinde faaliyete geçen Genişletilmiş Kullanım Politikası, IMF'nin Suudi Arabistan Para Ajansı ile imzaladığı borç anlaşması ile bu ülkeden 8 milyar SDR ile mümkün olmuştur. Bunun dışında Fon'un borçlandığı diğer başlıca kurumlar arasında, Uluslararası Ödemeler Bankası, 18 Merkez Bankası, İsviçre Merkez Bankası yer almaktadır (KARLUK, 2002, s.553).

141. IMF'nin Mali Kaynaklarının Yönetimi

IMF'nin mali kaynaklarının yönetimi; Genel Departman, SDR Departmanı ve İdari Hesaplar Departmanı tarafından sağlanmaktadır. IMF üyelerinin tümü zorunlu olarak Genel Departman üyesi olmalarına rağmen; SDR Departmanı'na üyelik isteğe bağlıdır. SDR, yalnızca SDR Departmanı'na üye olanlar ve belli birtakım resmi kurumlar tarafından kullanılabilen, uluslararası likiditeyi arttırmaya yönelik resmi bir rezerv aracıdır. İdari Hesaplar Departmanı ise, az gelişmiş ülkelere yönelik bir hesaptır. Yalnızca az gelişmiş ülkeler bu hesap kapsamında IMF'den kaynak kullanabilmektedir.

1410. Genel Departman

IMF kaynaklarının tutulduğu Genel Departman üç ayrı hesaptan oluşmaktadır. Bunlar: Genel Kaynaklar Hesabı (GRA), Özel Ödemeler Hesabı (SDA) ve Yatırım Hesabı'dır. IMF'nin üye ülkelerle olan ilişkilerinin büyük çoğunluğu Genel Kaynaklar Hesabı aracılığıyla yürütülmektedir. Bu hesap; kota paylarının ödenmesi, kaynak kullanımı, kullanılan kaynakların geri ödenmesi, faiz gelirleri ve diğer çeşitli komisyon işlemlerinin yapıldığı oldukça geniş kapsamlı bir hesaptır. Özel Ödemeler Hesabı ise; IMF'nin altın satışından elde ettiği kazancın değerlendirilmesi ve bu kazancın ana sözleşmede belirtilmiş olan özel amaçlar nedeniyle (IMF'nin düşük gelirli üye ülkelere finansal yardım sağlaması gibi) diğer hesaplara transfer edilmesine yönelik bir hesaptır. Yatırım Hesabı ise; IMF tarafından Genel Departman

içinde yatırım yapılması amacıyla kurulmasına yetki verilmiş bir hesap olmakla birlikte, bugüne kadar bu hesap kapsamında hiç karar alınmamıştır (IMF, 2001, s.19–20).

1411. İdari Hesaplar Departmanı

IMF'nin altın satışlarından elde edilen kazancın değerlendirilmesine yönelik bir hesaptır. Bu hesap, düşük gelirli ülkelere kaynak sağlanması ve finansal danışmanlık yapılması gibi, elde edilen yatırım kazançlarının spesifik alanlarda kullanılması amacıyla oluşturulmuştur (IMF, 2001, s.24).

1412. SDR (Özel Çekme Hakları) Departmanı

Özel Çekme Hakları (SDR), 1969 yılında IMF tarafından Bretton Woods Sistemi'nin sabit döviz kuru rejimini desteklemek amacıyla oluşturulmuştur. Ancak birkaç yıl sonra Bretton Woods Sistemi çökmüş ve birçok ülke dalgalı kur sistemini benimsemiştir. Buna ek olarak, para piyasalarındaki büyüme ülkelerin kredi almasını kolaylaştırmıştır. Bu sebeplerden dolayı SDR'ye olan ihtiyaç azalmıştır. Günümüzde SDR'nin rolü yalnızca bir rezerv varlık olmasıyla sınırlıdır.

SDR'nin ana fonksiyonu, uluslararası likiditenin artmasını sağlamaktır. SDR bir para veya IMF üzerinde bir hak değildir. Daha doğrusu SDR, IMF üyelerinin serbestçe kullanılabilen para birimleri üzerinde sahip oldukları bir haktır denilebilir. SDR'ler elinde bulunduranlara, sahip oldukları SDR'leri söz konusu para birimleri ile değiştirmesine olanak verir (IMF, 2006, s.1). Örneğin bir ülkenin dolar rezervine ihtiyacı varsa, sahip olduğu SDR'leri ABD Merkez Bankası'na devrederek ABD doları satın alabilir. Bu durumda SDR'lerini devrederek karşılığında dolar alan ülkenin SDR rezervi azalırken, ABD'nin SDR rezervi artar. Böyle bir durumda ABD, SDR hesabına katılmış olmakla SDR karşılığında dolar vermeyi taahhüt etmiş olduğundan, belli sınırlar içinde kalmak koşuluyla bu işleme karşı çıkma hakkı yoktur (SEYİDOĞLU, 2002, s.544).

SDR'nin değeri başlangıçta altın paritesine bağlanmış ve 0.888671 gr saf altına (o dönemde 0.888671 gr altın aynı zamanda 1 Amerikan dolarına eşdeğeri) eşdeğer olarak tanımlanmıştır. 1973 yılında Bretton Woods Sistemi'nin çöküşünün ardından, SDR çeşitli paralardan oluşan bir sepet olarak yeniden tanımlanmıştır. Günümüzde SDR'nin değeri; Euro,

Japon Yeni, İngiliz Sterlini ve ABD Doları'ndan oluşan bir kur sepeti¹⁵ kullanılarak hesaplanmaktadır (IMF, 2006, s.1). Bu paraların sepetteki ağırlıkları ise; USD %44, EURO % 34, YEN %11 ve STERLIN %11 şeklindedir (IMF, 2007, s.1-2).

---

¹⁵ Söz konusu bu para birimlerinin bir diğer adı "hard currency" olarak nitelendirilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSTİKRAR PROGRAMLARI VE IMF

20. Ekonomik İstikrar Kavramı ve İstikrar Programları

Bir ekonomide ekonomik istikrarın sağlanması, en önemli iktisat politikası amaçlarından biri olarak görülmektedir. Ancak ekonomilerde yaşanan yüksek ve kronik enflasyon, işsizlik ve ödemeler dengesi açıkları, finansal ve reel kesimde yaşanan dengesizlikler şeklinde meydana gelen temel istikrarsızlıklar nedeniyle, ekonomik faaliyetlerin sürekli aynı düzeyde seyretmediği yani istikrar sağlanamadığı görülmektedir. Bu amacın gerçekleşmesi için, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik istikrar programları uygulanmaktadır. Yapısalcı, ortodoks¹⁶, heterodoks ve IMF tipi istikrar programları olarak bilinen bu programların amacı, çeşitli iktisadi araçların kullanılarak ekonominin sürdürülebilir bir büyüme temeline oturtulmasını sağlamaktır. Bu programlar genellikle, IMF ve DB gibi, uluslararası finansal kuruluşlar ile birlikte hazırlanmakta ve uygulamaya konmaktadır.

Bu bölümde öncelikle istikrar kavramı üzerinde durulacak daha sonra yapısalcı, ortodoks ve heterodoks istikrar programlarının özellikleri ve içerikleri ele alınacaktır. Son olarak da; IMF'nin uygulamalarında en çok başvurduğu IMF yönlendirmeli istikrar programlarının özellikleri ve bu programlara yöneltilen eleştirilere yer verilecektir.

200. İstikrar Kavramı

İstikrar kelime olarak “ aynı kararda, aynı biçimde sürme, kararlılık, yerleşme, denge” gibi anlamlara gelmektedir. Ekonomik istikrarın kelime anlamı ise Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde “ödemeler dengesinde, istihdamda düzen; stabilizasyon” olarak ifade edilmektedir. Ekonomik istikrardan söz edebilmek için fiyatlar genel seviyesi, istihdam oranı, üretim düzeyi ve

---

¹⁶ Ortodoks kelimesi; burada klasikleşmiş, klişeleşmiş istikrar programı anlamında kullanılmaktadır.

ödemeler bilançosu gibi bazı önemli ekonomik göstergelerde sapmaların olmaması yani kararlı bir seyir izlemesi gerekmektedir. Daha genel bir anlatımla, Özmucur (1991, s.1)'un da belirttiği gibi, ekonomik istikrar gayri safi milli hasıladaki düzenli büyüme olarak da ifade edilebilir.

Ekonomide istikrarın sağlanmasına yarayan politikalara ise istikrar politikaları denilmektedir. Günümüzde pek çok ülke iktisadi sorunlarını aşabilmek ve ekonomilerini kararlı bir dengede tutabilmek için IMF gözetiminde istikrar programları uygulamaktadırlar. Bu politikalar arasında para ve kredi politikaları, maliye politikaları, döviz kuru politikaları, dış ticaret politikaları ve doğrudan kontroller (kotalar, fiyat ve ücretlerin dondurulması gibi) yer almaktadır. İstikrar programlarının amaçları ve bu amaçlara ulaşabilmek için kullandıkları başlıca politika araçları Tablo 6'da özetlenmiştir (ÖZMUCUR, 1991, s.1).

Tablo: 6
İstikrar Programları: Amaç ve Araçlar

AMAÇLAR	POLİTİKA ARAÇLARI	HEDEF DEĞİŞKENLER
TAM İSTİHDAM	KAMU HARCAMALARI Mal ve Hizmet Alımları Transfer Ödemeleri Sübvansiyonlar ve Teşvikler	ÖZEL TÜKETİM
BÜYÜME	KAMU GELİRLERİ Doğrudan Vergiler Dolaylı Vergiler Diğer Vergiler ve Gelirler	ÖZEL YATIRIM
ENFLASYON	PARA VE KREDİ ARAÇLARI Hükümetin Borçlanması Faiz Oranları Munzam Karşılık Oranları Açık Piyasa İşlemleri	GSHM
GELİR DAĞILIMI	DÖVİZ KURU POLİTİKALARI Devalüasyon ve Revalüasyon	İHRACAT
DIŞ ÖDEMELER DENGESİ	DOĞRUDAN KONTROLLER Ücret ve Fiyat Kontrolleri İthalat Kotaları Karneye Bağlı dağıtım	İTHALAT

Kaynak: ÖZMUCUR, 1991, s.2

Ekonomi politikasının ulaşmayı hedeflediği pek çok amaç bulunmaktadır. Ancak ekonomik istikrar hedefi, diğer hedeflerin de yakalanmasının ön şartı konumunda olması bakımından ekonomik hedefler arasında öncelikli olarak ele alınır. Ekonomik denge sağlanamadığı sürece büyümenin ve gelişmenin sağlanması da mümkün değildir. Bu çerçevede; uygulanan istikrar programları, programın amacı ve bu amaca ulaşmak için kullanılan politika araçlarına göre sınıflandırılmaktadır. Buna göre; gerek sorunlara bakış açısı, gerekse sorunların çözümü için kullandıkları politika araçlarına bağlı olarak istikrar politikaları; yapısalcı istikrar politikaları, heterodoks istikrar politikaları, ortodoks istikrar politikaları ve IMF yönlendirmeli istikrar politikaları olmak üzere dört başlık altında incelenecektir.

201. İstikrar Programları

Ekonominin finansal ve reel kesiminde oluşan dengesizlikleri gidermeyi amaçlayan istikrar programları, uzun yıllardan beri birçok ülkede sık sık uygulanmaktadır. Dünyada uygulanan istikrar politikalarının kapsamına bakıldığında, bunların çoğu kez ya ortodoks ya da heterodoks tipte programlar olduğu görülmektedir. Bunlar dışında, 1960'lı yıllarda yapısalcı görüşe dayalı istikrar programları da uygulanmıştır. Ortodoks istikrar programları özellikle nominal para arzının kontrolünü ve kamu harcamalarında yapılacak kısıntıları içermektedir. Heterodoks istikrar programlarına bakıldığında ise; genellikle bir geçici toplumsal uzlaşma çerçevesinde ücret, faiz ve döviz kuru gibi fiyatların kısmen ya da tamamen dondurulması ve gelirler politikası uygulamalarını içerdiği görülmektedir (PARASIZ, 1998, s.198).

Ekonomik krize giren ülkeler tarafından uygulanan istikrar programlarının özellikleri zaman içinde değişime uğramıştır. 1970'li yıllardan önce daha çok yapısalcı görüşe dayanan istikrar programları uygulanırken; 1970'li yıllarda gelişmekte olan ülkeler tarafından uygulanan istikrar programları ortodoks nitelikte olmuştur. Zamanla ortodoks istikrar programları tek başına gelişmekte olan ülkelerin istikrar çabalarına çözüm olmamıştır. Bu nedenle, zaman içinde alışıl gelmiş yöntemlerin dışında uygulamalar içeren heterodoks istikrar programları ortaya çıkmıştır. Ancak bu programların da her zaman başarıyı yakalayamamış olması, 1980 sonrasında uygulanan IMF istikrar programlarının hem ortodoks hem de heterodoks öğelerden meydana gelmesine neden olmuştur.

2010. Yapısalci İstikrar Programları

Yapısalci yaklaşımda, istikrarsızlığın köklerinin ekonominin kendi yapısında olduğu ileri sürülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde kaynakların hareketsizliği, piyasaların parçalı olması, sektörel talep ve arz arasındaki dengesizlikler ekonomik istikrarsızlığın başlıca sebepleridir. Ekonomi geliştikçe talepte meydana gelen değişikliklere arz tam olarak cevap veremediğinden ekonomide bazı tıkanıklıklar ortaya çıkmaktadır (PARASIZ, 1996, s.70–71). Bu sorunlar çözülemediği sürece söz konusu ekonomilerin sahip oldukları büyüme süreçlerinin doğal bir sonucu olarak istikrarsızlığın devam etmesi beklenmektedir.

Yapısalci yaklaşıma göre; gelişmiş ülkelerdeki ekonomik istikrarsızlığın sebebi ile gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik istikrarsızlığın nedenleri aynı değildir. Çünkü; az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sahip oldukları özellikler ve sorunlar gelişmiş ülkelerinkinden çok farklıdır. Bu yüzden; bu ülkelerin aynı politikalarla dengeye gelmesi beklenemez. Yapısalci görüşe göre, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ekonomik istikrarsızlığın nedenleri; yapısal bozukluklar ve darboğazlar olarak görülmektedir ve öncelikle bu sorunların çözümüne odaklanılmasını önermektedirler. Oysa gelişmiş ülkeler bu sorunlarını çoktan çözmüşlerdir (EKER ve diğerleri 1997, s.85).

20100. Yapısalci İstikrar Programlarının Araçları

Yapısalci yaklaşım az gelişmiş ülkelerde istikrarsızlığa yol açan sorunları besleyen bazı unsurların olduğuna dikkati çekerek bunları açıklamaya çalışmıştır. Buna göre; ekonomik kurumların yetersizliği, kamu gelirlerinin esneksizliği ve bütçe açıkları, dış ticaret dengesizliği ve arz ve talep arasında ortaya çıkan dengesizlikler ekonomik istikrarsızlığın başlıca sebepleridir (EKER ve diğerleri, 1997, s.85) .

Yapısalci istikrar görüşü yalnızca aşamalı ve uzun vadeli değil, aynı zamanda reformist ya da devrimci bir değişim süreci içermektedir. Bu görüşe göre, eğer ekonomideki darboğazlar aşılacaksa bunun için köklü kurumsal değişmelerin yapılması şarttır. Bu bağlamda toprak reformu ve vergi reformlarının yapılmasını öngörmesi bakımından yapısalci istikrar politikaları tedrici ve reformcu bir karaktere sahiptir. Yapısalci temele dayalı politikalar aynı zamanda ekonomik faaliyetlerin birçok alanına devlet müdahalesini önermektedir. Bunun yanında gelişmekte olan ülkelerin uluslararası işbölümündeki konumlarının değişebilmesi ve

sanayileşmeleri için ithal ikameci sanayileşme stratejileri izlemeleri gerektiğini vurgulamaktadır (EKER ve diğerleri, 1997, s.86). Bütün bu değişimler darboğazların kaynağını oluşturan kıt kaynakları kontrol edenlerin gelirlerini olumsuz etkileyecektir. Kaynaklar, arazi sahipleri ve ihracatçı sektörlerden alınıp devlete kanalize edilecektir. Böylece ekonomide sürekli produktivite artışları ve ekonominin daha fakir kesimlerine gelirin yeniden dağılımı söz konusu olacaktır (PARASIZ, 2002, s.135).

Bu politikalar 1960'lı yıllarda ve 1970'lı yılların başında Latin Amerika ülkelerinde uygulanmıştır. Bu uygulamalar içinde en önemlisi ise Şili örneği olmuştur. Şili'de uygulanan istikrar programında ekonomide tarım, dış ve mali sektörlerdeki darboğazları aşmak için uzun vadeli reformlara gidilmiş ve bu bağlamda; toprak reformu yapılması, konut, sağlık ve eğitim harcamalarının artırılması, kamu kalkınma programlarının küçük üreticilere kazandırılması ve yüksek ücret politikalarının izlenmesi öngörülmüş ve yapılan düzenlemelerim ardından enflasyon sorunu çözülebilmıştır. Programın uygulanmasından altı yıl sonra şu sonuçlar elde edilmiştir (PARASIZ, 2002, s.137):

- ◆ Enflasyon oranı yıllık %30'lar civarında yerleşmiştir,
- ◆ İlimli bir gelişme sağlanmıştır,
- ◆ Çalışanların milli gelirden aldıkları pay artmıştır.

20101. Yapısalci İstikrar Programlarının Etkinliği

Yapısalci istikrar politikalarına göre enflasyonun kontrol altına alınması aşamalı olarak gerçekleşmektedir. Çünkü istikrarsızlığa neden olan yapısal dengesizlikler bir anda giderilemez ve ancak yatırımların yeniden dağılımıyla ortadan kaldırılabilir. Bu durum ise temelde uzun vadeli istikrar politikaların uygulanmasını gerektirmektedir.

Yapısalcılara göre; tarımda, dış ticarete ve kamu gelirlerinde karşılaşılan darboğazlar ve yapısal bozukluklar ekonomide istikrarsızlığa yol açmakta ve ancak söz konusu faktörlerin tümü birlikte ele alınıp uygun politikaların seçilip uygulanmasıyla ekonomi istikrara kavuşabilmektedir. Bu tür darboğazların varlığını göz ardı eden politika önerilerinin başarısızlıkla sonuçlanacağı belirtilmektedir. Yapısalcılara göre bu tür bir politikayla ekonomik istikrar sağlansa bile başka dengesizlikler ortaya çıkacaktır. Bu nedenle ülkede eğer kalıcı bir ekonomik istikrar sağlanmak isteniyorsa istikrarsızlığa yol açan tüm faktörlerin

birlikte ele alınması ve ortadan kaldırılması gerekmektedir. Yapısalcı istikrar politikaları, yalnızca istikrarı sağlamakla sınırlı kalmamakta, ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesini de amaçlamaktadır.

2011. Ortodoks İstikrar Programları

Ortodoks yaklaşıma göre; az gelişmiş ülkelerdeki istikrarsızlıkların nedeni, yapısalcıların belirttiği gibi, ülkelerin yapısal özelliklerinden değil; talep fazlasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle; ortodoks istikrar programları, toplam arz ile toplam talep arasındaki dengesizliği gidererek ekonomide istikrar sağlamaya çalışmaktadırlar. Programın içerdiği politikalar arz yönlü ve talep yönlü olmak üzere iki grupta toplanabilmektedir. Talep yönlü politikalar; para arzı büyüme oranının kısıtlanması, mali açıkların kapatılması ile toplam talebi düşürmeyi hedeflemektedir. Ana hedef ise nihai talep düzeyini kontrol etmektir. Arz yönlü politikalar ise; fiyat kontrollerinin kaldırılması, üretim araçların daha etkin şekilde kullanılmasıyla kapasite kullanımının artırılması, yatırım tasarruf teşvikleri ve eğitim ve teknolojik gelişme yoluyla yeni kapasite oluşturulması ile reel mal ve hizmet hacmini yani arzı arttırmayı hedeflemektedir. Sonuçta; toplam talep daraltılarak ve toplam arz arttırılarak ekonomideki dengesizlikler giderilmektedir (BAHÇECİ, 1997, s.4).

Monetarist ve Neo-klasik iktisat görüşlerinin bileşiminden oluşan ortodoks istikrar programları, IMF tarafından sıklıkla uygulanmaktadırlar. Ortodoks yaklaşıma göre istikrarı sağlamak için sıkı para ve maliye politikalarını kullanmak gerekmektedir. Bununla birlikte ortodoks yaklaşım, ekonomik serbestleşme ve fiyat kontrollerinin kaldırılmasını tavsiye etmektedir. Fiyat kontrollerinin kaldırılması üretimin ve ihracatın artmasına yol açmaktadır. İthalatın serbestleşmesi ile de ithalat fiyatlarının ucuzlayacağını ve böylece ekonomik dengenin sağlanacağı öngörülmektedir (DIJKSTRA, 1997, s.539).

Ortodoks istikrar programları daha çok hiperenflasyonla mücadelede uygulanmaktadır. Ortodoks programlar, enflasyonda düşüşün sağlanması için tedrici politikaların uygulanmasını öngörmektedirler. Tedrici politikaların uygulanmasındaki amaç; üretim ve istihdam miktarında, politika uygulamasından kaynaklanan maliyetleri en az seviyeye indirmektir.

20110. Ortodoks İstikrar Programlarının Araçları

Genellikle sıkı maliye politikası, sabit döviz kuru politikası ve sıkı para politikasını kullanan ortodoks istikrar programların farklı uygulama örnekleri mevcuttur. Şöyle ki; ortodoks programlar hem düşük ve ılımlı enflasyonun¹⁷ hem de hiperenflasyonun yaşandığı ülkelerde¹⁸ uygulanmıştır. Ancak enflasyonist ülkelerde, istikrar programının uygulandığı dönemde mevcut olan dış ekonomik koşullar ile enflasyonist ataletin varlığı nedeniyle, bu politikalar daha az başarılı olmuşlardır (KIGUEL-LIVIATAN, 1991, s.1). Nitekim uzun yıllar yüksek kronik enflasyonun yaşandığı bir ülke olan Meksika'da 1982 yılı sonunda uygulamaya konulan program, sıkı mali ve parasal tedbirleri içeren ortodoks bir istikrar programıdır. Programın öncelikli hedefini mali açığın kapatılması oluşturmaktaydı. İlk aşamada program önemli bir başarı sağlamış olsa da bu başarılar, çabaların programın başlangıcındaki kararlılıkla sürdürülememesi nedeniyle kısa süreli olmuştur. Alınan sıkı mali ve parasal tedbirlere rağmen enflasyon kalıcı bir şekilde düşürülemediği. Bu sonuç, ortodoks istikrar programlarının büyük ölçüde dış kaynak transferine bağımlı olan ülkelerde uygulanmasının zor olduğunu göstermektedir. Enflasyonun kalıcı bir şekilde düşürülemedeki en büyük etken enflasyonist beklentilerin önlenememesidir. Sıkı mali önlemler ve sıkı para politikası uygulamaları ile mali disiplinin sağlanmasına rağmen enflasyonist beklentilerin önlenememesinin bir nedeni, yıllardır üretici kesime verilmekte olan fiyat sübvansiyonlarının kaldırılması olarak görülmektedir (ORTIZ, 1991, s.284-286).

Ortodoks istikrar programlarının özünde sıkı para ve maliye politikaları yatmaktadır. Bu programların içeriği ise şu unsurları kapsamaktadır:

- *Bütçe açıklarının azaltılması*: Bunun için iki öneri sunulmaktadır. Birincisi kamu sektörü harcamaların kısılması, diğeri ise bazı sektörlerde özelleştirmeye gidilerek kamu sektörü gelirlerin artırılmasıdır. Kamu gelirlerini arttırmak, hem toplam talebi azaltmakta hem de kamu kesimi borçlanma gereğini azaltmaktadır.
- *Devalüasyon yapılması*: Devalüasyon, ithalatı pahalılaştırıp ithal talebini azaltırken; ihraç ürünlerinin fiyatların düşmesine ve böylece ihracatın artmasına neden

¹⁷ 1980'lerin başında Kosta Rica ve Filipinler'de uygulanmıştır.

¹⁸ 1985'de yüksek bir enflasyon yaşanan Bolivya'da fiyatlar üzerindeki kontroller kaldırılarak ortodoks unsurlar içeren bir istikrar programı uygulanmış ve başarılı olunmuştur.

olmaktadır. Bu durumda hem cari işlemler açığı hem de yurtiçi görel fiyatlarla satın alma gücü düşeceği için toplam talep azalmaktadır.

- *Fiyatların serbest bırakılması:* Fiyat kontrollerinin kaldırılmasının amacı, sübvansiyonların azaltılması ve böylece, özel ve kamu kesimindeki firmaların daha etkin çalışmalarının sağlanmasıdır.
- *Reel ücretlerin düşürülmesi:* Reel ücretlerin düşürülmesi ile ülkede üretilen mal ve hizmetlerin daha rekabetçi olması beklenmektedir. Ayrıca ücretlerin düşmesi ile firmaların daha fazla işgücü talep etmesi sağlanmaktadır.
- *Piyasa faiz oranlarının yükseltilmesi:* Piyasa faiz oranlarının yükseltilmesinin amacı tasarrufların teşvik edilmesi ve toplam talebin azaltılmasıdır. Bu şekilde sermayenin ülke dışına çıkması da önlenmek istenmektedir.
- *Ticaretin liberalleştirilmesi:* Ticaretin liberalleştirilmesine yönelik politikalar tarifelerin, miktar kısıtlamalarının ve ihracat sübvansiyonlarının azaltılmasını kapsamaktadır. Bu uygulamalardaki amaç, yurt içindeki üreticileri dış rekabete sokarak etkinliği arttırmaktır.

Sonuç olarak; uygulanan sıkı para politikası ve devalüasyon, ihracatı artırıp ithalatı azaltmaktadır. Diğer yandan yükselen yurtiçi fiyatlar nedeniyle toplam talepte meydana gelen daralma ve ihracatın artmasına bağlı olarak ödemeler dengesinde iyileşme sağlanması hedeflenmektedir. Kamu kesimi harcamalarının kısılması ve reel ücretlerin düşürülmesi politikaları ile tüketimi artırıcı etkinin azaltılması ve bütçe açığı nedeniyle meydana gelen parasal genişlemenin engellenmesi öngörülmektedir. Ücretlerin düşürülmesi hem talep hem de maliyet unsuru olduğundan bir yandan ihracatı arttırmakta, diğer yandan kar oranlarının yükselmesini sağlamaktadır (KHAN-KNIGHT, 1982, s.715).

2011. Ortodoks İstikrar Programlarının Etkinliği

IMF destekli geleneksel istikrar programları olarak bilinen ortodoks programların iki temel amacı bulunmaktadır. Birincisi; ödemeler dengesi bilançosunun iyileştirilmesi, ikincisi de enflasyonun yavaş bir şekilde aşağıya çekilmesidir (KIGUEL-LIVIATAN, 1991, s.5). Bunun için reel ücretlerin düşürülmesi öngörülmekte ve fiyat kontrollerine şiddetle karşı çıkılarak fiyatların serbest bırakılması önerilmektedir. Ortodoks politikalar, fiyatlarda istikrar sağlamak için genellikle parasal araçlar kullanılır. Böylece yerli paranın ileriye yönelik

kararlarda “çapa” olarak kullanılması amaçlanmaktadır. Bu ise, sıkı bir para politikası ile kamu maliyesinde ciddi bir disiplini gerektir. Özellikle ortodoks politikalar, ödemeler bilançosu açıklarını kapatmayı amaçlarlar. Bu nedenle de bu politikalar büyük oranlı devalüasyon öngören klasik istikrar programlarıdır (KARLUK, 2006, s.54).

Kısaca ortodoks programlar; talep yanlı olarak, para arzı büyüme oranının kısıtlanmasını, daha yüksek faiz oranlarını, piyasa mekanizmasına daha fazla güvenilmesini, kamu harcamalarının kısıtlanmasını ve vergi artırımlarını içerir. Arz yanlı olarak ise, kapasite kullanımının artırılmasını, sübvansiyonların kaldırılmasını ve tasarruf-yatırım teşviklerini içermektedir. Piyasa mekanizmasına daha fazla güven faktörünün öne çıktığı ortodoks politikaları heterodoks politikalardan ayıran temel özelliğin ücret, fiyat, faiz, döviz kuru kontrollerini içermemesi olduğu söylenebilir (PARASIZ, 1996, s.74).

Ortodoks istikrar politikaları, genel olarak IMF desteklidir. 1980’li yıllara kadar gelişmekte olan ülkelerde yaşanan yüksek enflasyon ve ödemeler dengesi sorunlarının çözümü için uygulanan ortodoks istikrar programlarının, yüksek enflasyona çözüm getirememeleri ve yaşanan krizleri giderek daha da derinleştirmeleri nedeniyle, 1980’li yıllardan itibaren daha farklı istikrar programı arayışlarına gidilmiş ve heterodoks istikrar programları uygulanmaya başlanmıştır. Heterodoks programlar, ortodoks programlardan farklı olarak, ekonomide daralma yaratmadan enflasyonu kısa sürede ve ani olarak aşağıya çekmeyi amaçlamaktadırlar.

2012. Heterodoks İstikrar Programları

Daha önce değinildiği gibi; özellikle gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere birçok ülke, 1970’li yıllardan itibaren yüksek enflasyon ve borç krizleriyle karşı karşıya kalmışlardır. Hükümetler, bozulan ekonomilerini istikrara kavuşturmak için, özellikle de Latin Amerika ülkelerinden başlamak üzere geleneksel özellikler taşıyan istikrar programları uygulamaya koymuşlardır. Ancak; çoğunlukla IMF tarafından ülkelere empoze edilen ve sıkı politikalar içeren ortodoks istikrar programlarının zamanla ülkelerin belirtilen sorunlarına çözüm getiremediği anlaşılmıştır. 1970’li yıllar boyunca alınan bu tip istikrar önlemleri yeterince etkili olamamış ve sonuç olarak farklı istikrar programları uygulanmaya başlanmıştır. Heterodoks istikrar programları olarak bilinen bu programlar 1980’li yıllar boyunca uygulanmış ve genellikle başarılı sonuçlar alınmıştır (SPANAKOS, 2001, s.7).

Heterodoks istikrar programları fiyat ve ücret kontrolleri gibi geçici gelir politikalarını kullanarak uzun vadeli istikrar sağlamayı amaçlamaktadır. Gelirler politikası ücret, faiz, döviz kurları gibi temel fiyatlar geçici bir süre için dondurulmasını içermektedir. Bu doğrultuda ortodoks programlar ve heterodoks programlar arasında en önemli farklılık enflasyonu düşürme hızındadır. Enflasyon, heterodoks uygulamaların başında gelirler politikası ile hızla düşerken, ortodoks uygulamalarda yavaş yavaş düşmektedir. Bu nedenle, heterodoks istikrar programları ileriye dönük enflasyonist beklentilerin var olduğu yüksek ve kronik enflasyon ülkelerinde başarılı sonuçlar vermektedir (KIGUEL-LIVIATAN, 1991, s.3). Aynı zamanda, ortodoks politikalarından farklı olarak heterodoks politikalarda üretim ve istihdamda bir gerileme yaratmadan enflasyonu kısa sürede ve ani olarak aşağıya çekmek amaçlanmaktadır. Fiyat ve ücretlerin dondurulması, kısa dönemde fiyat ve ücret spiralini durdururken istikrar politikasına olan inanılabilirliği da arttırmaktadır. Aynı zamanda ekonomide yapısal dönüşümleri gerektirmektedir (KARLUK, 2006, s.57–58).

Heterodoks programlar, enflasyonu kademeli olarak yavaşlatmak yerine şok tedavi¹⁹ şeklinde uygulanmaktadır. Nedeni; ekonomik sorunlar kronik yüksek enflasyondan hiperenflasyona doğru hareket etmeye başladığında kademeli olarak uygulanan ortodoks programların başarısız sonuçlar vermesidir. Bu durumda şok tedavi yöntemlerinin uygulanması kaçınılmaz olmaktadır (ÖZBİLEN, 1998, s.2). Şok kontrollere gitmenin amacı; yüksek basamaklı hiperenflasyon koşulları altında enflasyonist beklentileri kırmaktır.

Heterodoks istikrar programları doğru ve ısrarlı bir şekilde uygulandığı takdirde başarılı olmaktadır. Doğru uygulanması ile; uygun para ve maliye politikalarının destekleyici olarak uygulamaya konulması ve bu politikaların inanılabilirliğinin sağlanması gerektiği ifade edilmektedir. İlgili fiyat ve ücret kontrollerinin hatalı yapılması enflasyonun sorununu daha da büyütecektir. Heterodoks politikalar sadece bir kerelik uygulanabilirler, aksi takdirde ekonomideki şok değişimler “şok” sıfatını yitireceğinden başarı sağlanamayabilmektedir (BLEJER-CHEASTY, 1988, s.871).

Bu tip politikalar özellikle Arjantin, Brezilya ve Meksika gibi kronik enflasyona sahip ülkelere uygulanmaktadır. Buna karşılık, heterodoks politikalar beklentilerin hiperenflasyonlarla konsolide edilmesinden dolayı hiperenflasyon durumlarında uygulanmaz.

¹⁹ Harcamaların ani ve hızlı bir şekilde düşürülmesini ifade eden şok tedavi stratejisi, Soğuk Hindi Stratejisi (Cold Turkey Strategy) olarak da anılmaktadır.

Hiperenflasyonda fiyatlar günlük belirlendiğinden endeksleme ve fiyatlar giderek serbest döviz kuruna bağlanır. Sebebi ise döviz kurunun maliyetler üzerinde etkili olan tek parametre olmasıdır. Bu yüzden döviz kurunun istikrara kavuşturulması sağlanmalı ki tüm fiyatlar da aynı ölçüde istikrara kavuşabilsin (YAMAN, 2001, s.11).

20120. Heterodoks İstikrar Programlarının Araçları

Heterodoks istikrar programlarının temel amacı, nominal değişkenleri kontrol altına alarak enflasyonu düşürmektir. Fiyat ve ücret kontrolleriyle ekonomi düşük bir enflasyon dengesine getirilirken, diğer ekonomi politikası önlemleri ile de bu dengenin sürekli olması hedeflenir. Bu politikaların uygulanma aşamasında kullanılan araçlar sıkı maliye politikası ve döviz kuru politikasıdır (UYSAL, 2004, s.34).

Heterodoks politikalar uygulanmaya başlanmadan önce ülkeye belli bir dış destek sağlanması gerekmektedir. Bunun yanında, toplumun da programa destek vermesi zorunludur (KARLUK, 2006, s.58). Heterodoks politika fiyat ve ücretlere doğrudan müdahale etmektedir. Bu yaklaşıma göre, yüksek enflasyonu durdurmak için yalnızca bütçe düzenlemelerine gitmek yeterli değildir. Gelirler politikasını da kullanarak temelde istikrar sağlanmalıdır (YAMAN, 2001, s.11). Fiyat ve ücretlerin dondurulmasını içeren gelirler politikasının program kapsamına alınmasının temelinde, ortodoks yaklaşımın enflasyonist atalet durumunu göz ardı etmesi ve bu durumun programın sürdürülebilirliğine yönelik beklentileri olumsuz etkilemesi yatmaktadır.

Kapsamlı bir ekonomik programın oluşturulmasında sabit döviz kuru rejiminin (anchor-çapa) mi yoksa esnek döviz kuru rejiminin mi kabul edileceği konusunda karar alıcılar sık sık zor bir tercihle karşı karşıya kalmaktadırlar. Heterodoks uygulamaların hakim olduğu 1980'lerde, pek çok ülkede resmi döviz kurları, piyasa düzeyi dikkate alınmaksızın sabitlenmiştir. Bu uygulamanın amacı; döviz kurunun değer kaybı beklentilerini kırmak ve buna bağlı olarak enflasyonu kontrol altına almaktır (QUIRK, 1996, s.42-45). Enflasyonun ilk anda düşmesiyle vergi gelirlerinin artması beklenmektedir. Artan vergi gelirleri yanında uygulanması önerilen sıkı maliye politikası ile bütçe dengesinin sağlanacağı varsayılmaktadır.

20121. Heterodoks İstikrar Programlarının Etkinliği

Yukarıda kısaca değinilen heterodoks istikrar programlarının üç temel ayağı söz konusudur (ÖZBİLEN,1998, s.3):

- Hiperenflasyonu kısa sürede durdurmayı amaçlayan fiyat ve ücretlerin dondurulması,
- Sabit döviz kuru,
- Bütçe açıklarını ortadan kaldırmayı amaçlayan mali disiplin ve parasal reform.

Fiyat ve Ücretlerin Dondurulması

Ekonomilerde beklentilerin etkisi oldukça yüksektir. Hiperenflasyon şartları altında ekonomik birimler, gelecek dönemdeki enflasyonun geçmiş dönem enflasyon oranına eşit olacağını düşünmektedirler. Hatta gelecek dönem enflasyon oranının daha da yüksek olacağını beklemektedirler. Böylece hiperenflasyon sonsuz spirale dönüşmekte, toplumda enflasyon ile ilgili kötümserlik oluşmaktadır. Böyle bir ortamda bireyler, aşamalı politikalara ve önlemlere kuşku ile bakacaklardır. Heterodoks uygulamalarla fiyat ve ücretlerin dondurulması, çünkü enflasyonla bugünkü enflasyon arasındaki bağlantıyı keserek, enflasyon beklentilerinin kırılması sonucunda fiyat ve ücret spiralini durdururken, istikrar programının kamuoyu üzerindeki inanılrlılığının da artmasını sağlamaktadır (PARASIZ, 1996, s.82–83).

Enflasyonist bekleyişlerin enflasyon üzerindeki etkisi şu şekilde açıklanabilir: Enflasyonist ataletin ortaya çıkışı geriye yönelik endekslemelere dayandırılmaktadır. Uzun süre yüksek enflasyona maruz kalmış toplumların enflasyonist geçmişten ve başarısız istikrar programlarından dolayı sahip olduğu kötümserlik, uygulanan politikaların başarı şansını ve dolayısıyla etkinliğini etkilemektedir. Ekonomilerdeki karar birimleri bugünkü enflasyonun gelecekteki enflasyonu belirleyeceğine inanır ve ekonomik faaliyetlerini buna göre düzenlerse, sonuçta bugünkü enflasyon, çünkü enflasyon olarak gerçekleşir. Bu durum uygulanacak programa olan güven ile yakından ilgilidir. Böyle bir durumda uygulanacak istikrar programı, inandırıcı ve tutarlı olmalıdır. Heterodoks uygulamada fiyat, ücret, döviz

kurunun dondurulması dünkü enflasyon ile bugünkü enflasyon arasındaki bağlantıyı keserek enflasyonist ataleti ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır²⁰.

Enflasyonist ataletin yaşandığı ülkelerde gelirler politikası enflasyonu aşağı çekmede başarılı olabilmektedir. Ancak heterodoks uygulamalar, uzun vadede kullanılabilecek politikalar değildir. Bunun nedeni; heterodoks politikaların orta ve uzun vadede nispi fiyatların bozulmasına yol açmasıdır. Bu durum, kaynak tahsisinde piyasaların etkin bir şekilde işleyişini bozacaktır. Bu nedenle uzun vadede fiyat ve ücretlerin dondurulması uygulamasından vazgeçilmesi gerekir. Gelirler politikası araçları geçici araçlar olarak kullanılmalıdır. Aksi takdirde, uzun vadede bu araçların kullanımının maliyeti faydasını aşabilecektir (PARASIZ, 1996, s.92). Buna karşın kısa dönemde enflasyonu düşürmenin maliyeti düşüktür. Heterodoks programlarda enflasyonu düşürmenin maliyeti fiyat kontrolleri gevşediğinde başlar. Kur ile birlikte fiyat ve ücretler sabit tutulduğundan, kontroller kaldırıldığında kur aşırı değerlenmiş ve reel ücretler düşmüş duruma gelir. Bu durumda ekonomide düşük reel ücretlerden kaynaklanan daralma başlar ve değerli kur nedeniyle meydana gelen rekabet kaybı ihracat sektörünü etkiler ve cari işlemler dengesi bozulur (KIGUEL-LIVIATAN, 1991, s.19–20). Bu nedenle; fiyat, ücret ve döviz kuru kontrollerine dayalı gelirler politikası sıkı maliye politikası gibi önlemler tarafından izlenmelidir; aksi takdirde başlangıçta elde edilen düşük enflasyon oranının sürdürülmesi mümkün değildir.

Sabit Döviz Kuru

Heterodoks programların ikinci dayanağını sabit döviz kuru politikası oluşturmaktadır. Elbette ki fiyatların ve ücretlerin dondurulduğu bir dönemde, döviz kurlarının serbest bırakılması amaca ters düşecektir. Bu nedenle; döviz kuru merkez bankasının kontrolü altında, sabit bir seviyede tutulmaya çalışılır. Şok tedbirlerle ücretlerin ve fiyatların dondurulduğu bir piyasada, doğaldır ki döviz kurunda bir takım düşüşler beklenecektir. Sabit döviz kuru politikasının amacı, bu düşüşleri önlemek, düşüş beklentilerini kırmak ve dolayısıyla enflasyonu kontrol altında tutabilmektir. Bu politikaların uygulanması halinde beklenen sonuçların elde edilebilmesi için, diğer politikalarla özellikle de fiskal politikalarla tutarlı uygulanması gerekmektedir (ÖZBİLEN, 1998, s.5).

---

²⁰ Bu durum geriye dönük endeksleme mekanizmasının terk edilip ileriye dönük endeksleme mekanizmasına geçiş olarak adlandırılmaktadır.

Sabit döviz kuru politikası, özellikle enflasyonist ataletin var olduğu durumlarda, döviz kurunun beklenen etkisini kırmak ve dolayısıyla enflasyonu kontrol altına almak aşamasında daha da önem kazanmaktadır. Ancak Quirk (1996, s.42)'e göre; sabit döviz kurunun beklenen etkisi, sadece bu rejimin kabul edilmesine bağlı olmayıp; aynı zamanda, para ve döviz kuru kararlarının birden fazla kurum tarafından bağımsız gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine bağlıdır. Bu yüzden; döviz kurunun beklenen etkisi, kurumsal düzenlemelere bağlı olarak ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. 1980'lerde yaşanan borç krizinden çıkarılacak ders şudur: Gerçekçi olmayan döviz kurları kısa dönemde bile ciddi ekonomik sonuçlarına katlanılmaksızın sürdürülemez. Gerek borç krizinden önce gerekse borç krizinin ilk aşamalarında pek çok ülkede resmi döviz kurları, piyasa düzeyi dikkate alınmaksızın sabitlenmiş; yapısal uyum programları kademeli olarak uygulanırken döviz işlemleri üzerindeki kontrollerin döviz kurlarına destek olacağı ve enflasyonu istikrara kavuşturmaya yardım edeceği varsayılmıştır. Ancak, kontroller istenilen sonucu vermemiş ve bu durum bir taraftan paralel döviz piyasalarının (karaborsa) doğmasına neden olurken, diğer taraftan da döviz kurunun değerlenmesine yol açmıştır. Döviz kurunun değerlenmesi ise ulusal paradan kaçışa ve vergi sistemlerinin çökmesine zemin hazırlamıştır. Bunun yanında birçok ülke kendisini kısırlık döngüsü içinde bulmuştur. Vergi tahsilatındaki kötüleşme ve dolayısıyla maliye politikası, daha büyük makro-ekonomik dengesizlik ile sonuçlanmıştır. Vadesi gelen yükümlülüklerin yerine getirilmesi için gerekli dövizin yetersiz olması, dış ödemelerin gecikmesine, ülke kredibilitesinin kaybolmasına, ödemeler bilançosunun kötüleşmesine ve gerçekçi olmayan döviz kurunun ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Mali Disiplin ve Parasal Reform

Heterodoks istikrar programlarının önemli bileşenlerinden diğeri de bu programın olmazsa olmaz öğeleri sayılan mali disiplin ve parasal reformdur. Sıkı maliye politikası ve bütçe disiplini az gelişmiş ülkelerde enflasyonun düşürülmesi için tek başına yeterli olmamakta, aynı zamanda parasal kısıtlamalarla desteklenerek başarı sağlanabilmektedir.

Heterodoks politikaların başarılı olabilmesi için enflasyonda düşüş sağlandığında gerekli yapısal ve kurumsal reformların yapılması gerekmektedir. Yapısal reformların gerçekleşmediği veya program kapsamına alınmadığı durumlarda heterodoks programlar başarısızlıkla sonuçlanabilmektedir (PARASIZ, 1996, s.83).

Heterodoks istikrar programlarının önemli bileşenlerinden biri olan parasal reformun başlıca iki özelliği bulunmaktadır. Birincisi, enflasyonist ortamda yapılan tüm sözleşmelerin sıfır enflasyon ortamına göre düzenlenmesidir. İkincisi ise, programın inandırıcılığını sağlamak amacıyla yeni bir para biriminin yürürlüğe konulmasıdır (DORNBUSCH-SIMONSEN, 1987, s.22).

Heterodoks yaklaşımın önemli bir avantajı, istikrar programının ilk aşamasında çok tedbirlerin uygulanmasıyla enflasyonun hızlı bir şekilde düşmesi ve bütçe açıklarının kapanmaya başlamasıdır. Bununla birlikte, artan reel vergi gelirleri de bütçe açığının kapanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Döviz kurunda istikrarının sağlanmasıyla iç fiyatlar da istikrara kavuşacağından vergi gelirleri otomatik olarak artacaktır. Bu da, kamu gelirlerinin artması anlamına gelmektedir. Kamu gelirlerindeki bu artışın nedeni enflasyondaki hızlı düşüşün, “Olivera-Tanzi Etkisi²¹” olarak bilinen etkiyi tersine çevirmesidir. Bu etkinin ortaya çıkması, verginin tahakkuk etmesi ile tahsil edilmesi arasındaki gecikmeden kaynaklanmaktadır. Olivera-Tanzi etkisinin tersine işlemesiyle sağlanan kazancın büyüklüğü, 1985 yılının son üç ayında İsrail’de GSYİH’nın %1.5’i, Arjantin’de ise GSYİH’nın %2’si kadar olmuştur (KIGUEL-LIVIATAN, 1991, s.20–22).

Kiguel ve Liviatan (1991, s.2); ülke deneyimlerinden yola çıkarak heterodoks istikrar programlarının etkinliği konusunda şu yargılara varmışlardır:

1. Programın başında süregelen enflasyon hızla düşmektedir. Fakat önemli ve zor olan fiyat seviyesinin devam eden süreçte kalıcı bir şekilde düşük tutulabilmesidir.
2. Heterodoks programlarla uygulanan gelir politikası ancak yüksek ve kronik enflasyonun yaşandığı ülkelerde başarılı olmaktadır.
3. Heterodoks programlar, ortodoks programlara göre daha çok mali düzenlemelere yer verir. Çünkü düşük enflasyonun kalıcı olması gerekli mali tedbirlerin alınmasına bağlıdır.
4. Heterodoks programlar, enflasyonun düşürülmesinde ortodoks programlara göre daha etkilidir.

²¹ Bütçe açıklarının finansmanında önemli bir role sahip olan senyoraj gelirleri; para arzının sürekli artırılması durumunda ortaya çıkan enflasyonun, belirli bir oranı aşmasından sonra vergi gelirlerinin reel değerinde azalışa neden olarak kamu kesimi bütçe dengesini olumsuz etkilemeye başlaması sonucunda azalmaya başlayacaktır. Hiperenflasyonun yaşandığı durumda ulusal paradan kaçış artmakta ve senyoraj yoluyla elde edilen gelirler azalmaktadır. Bu etki literatürde “Olivera Tanzi Etkisi” olarak adlandırılmaktadır.

Kiguel ve Liviatan (1991, s.4)'a göre; sürdürülebilir bir mali dengenin varlığı için heterodoks istikrar programları ile ortodoks istikrar programlarının birlikte uygulanması gerekmektedir. Çünkü; heterodoks istikrar programları, yüksek ve kronik enflasyonun enflasyonun yaşandığı ülkelerde, fiyat ve ücret kontrolleriyle enflasyonist beklentileri kırmakta başarılı olurken, bu dengenin devamlı kılınması için ise ortodoks programlara ihtiyaç vardır. Nitekim, heterodoks istikrar programları 1985'de İsrail'de yaşanan kriz ve 1987-88'de Meksika krizinde uygulanmıştır. Her iki programda da gelir politikalarıyla enflasyonu kısa sürede düşürmek amaçlanmış, döviz kuru nominal çapa olarak belirlenmiş ve programın başında sabit tutulmuş, bir yandan da mali reformlar yapılmıştır. Her iki durumda da bu programlardan sonra ortodoks uygulamalara geçilmiş ve her iki ülkede de başarılı sonuçlar alınmıştır.

Heterodoks programlar sonucunda daha büyük bir büyüme hızı ve ortodoks programlara göre daha az işsizlik görülür. İşsizliğin azalmasının baş nedeni gelirler politikası ve yurtiçi talebin canlanmasıdır (YAMAN, 2001, s.11). Heterodoks programların daha az işsizliğe yol açması önemli bir üstünlük olarak sayılabilir (KIGUEL-LIVIATAN, 1992, s.42).

Belirtilen tüm bu politikalar düzgün ve verimli bir biçimde uygulandığı takdirde başarılı sonuçlar vermektedir. Uygulanan heterodoks politikalarının başarıyla sonuçlandığı ülkelerin başında Meksika gelmektedir. 1960'lı yıllarda düşük enflasyona sahip olan Meksika 1970'lere geldiğinde hızla yükselen düzeyde bir enflasyona sahip olmuştur. 1987 yılında uygulanan başarılı istikrar politikaları sonucunda ise enflasyon %20'lere kadar inmiştir. Meksika önce ortodoks daha sonra da iki aşamalı heterodoks politikası izlemiştir. Ekonomik program bütçe kontrolünde etkinlik sağlandığında başarıya ulaşmıştır. Aynı zamanda sadece ücret ve fiyat kontrollerinin tek başına enflasyonu durduramayacağı da görülmüştür. Enflasyon düştüğü zaman ücret ve fiyat kontrollerini daha üst düzeye çıkarılarak enflasyonist baskıyı kırılabilmiştir (YAMAN, 2001, s.12).

2013. IMF Destekli İstikrar Programları

IMF destekli istikrar programlarının uygulanmasını gerekli kılan koşullardan en önemlisi, dış ödemeler dengesindeki açıklar olarak ifade edilmektedir. Ekonomik kalkınmaları için önemli ölçüde dış finansmana ihtiyaç duyan gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret hadlerinin aleyhlerine dönmesi, aşırı değerlenmiş döviz kuru ve yerli sanayiye koruyucu politikalar

nedeniyle ortaya çıkması muhtemel ödemeler dengesini açıkları, yurtiçi fiyatların bozulmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte, ekonomide yaşanan yüksek oranlı ve kronik enflasyonun olduğu öne sürülmektedir. Toplam talepteki artışının üretim veriminin üstünde ve kaynakların karşılayabileceği seviyeden daha yüksek bir düzeyde olması, ekonomide yanlış kaynak tahsisine yol açmaktadır (BAYRAKTUTAN-ÖZKAYA, 2003, s.4).

Ekonomik istikrarı bozan bir başka faktör de bütçe açıklarıdır. Şöyle ki; bütçe gelirlerinin, özellikle vergi gelirlerinin yetersiz olması, hükümetler tarafından izlenen hızlı büyüme politikaları, kamu iktisadi teşebbüslerinin mali açıkları, hükümetlerin yanlış fiyatlandırma politikaları gibi nedenlerin yol açtığı bütçe açıkları, kaynakların kamu kesimi tarafından daha çok kullanılmasına ve kaynakların optimal tahsisinden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Kamu kesimi tasarruflarının özel tasarruflardaki azalmayı telafi edememesi nedeniyle, tasarruf-yatırım eşitliği sağlanamamakta ve üretim miktarında düşme görülmektedir. Bu durum da dış açıkların oluşmasına neden olmaktadır. Ödemeler dengesi açık veren bir ülkenin IMF'in desteği olmadan dış finansman sağlaması oldukça güç olmaktadır. Bu yüzden; gelişmekte olan ülkelerin IMF destekli istikrar programlarını uygulamaları söz konusu zorluğu ortadan kaldırmaktadır (BAYRAKTUTAN-ÖZKAYA, 2003, s. 5).

Günümüzde IMF istikrar programlarında yer alan yapısal ve kurumsal reformlar, bu programlarda daima gözlenen bir olgu değildir. Daha önce de belirtildiği gibi; IMF başlangıçta uluslararası ticaretin gelişmesi için, tüm para birimlerinin dolara ve dolayısıyla altına göre sabitlendiği bir sabit döviz kuru sisteminin çalışmasına yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. Bu sistem kısa vadede başarılı olmuş olsa da, ülkeler arasındaki enflasyon farklılıkları bir çok ülkeyi paralarının değerini değiştirmeye sevk etmiştir. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda, 1971'de sabit kur sistemi tamamen izlemez hale geldiğinde IMF kendine yeni bir görev bulmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle IMF, 1980'lerde kendine günümüzdeki krizlerin aşılmasında uygulanabilir yeni bir rol bulmuş ve programlarında yapısal unsurlara yer vermeye başlamıştır (FELDSTEIN, 1998, s.1-3).

20130. IMF Destekli İstikrar Programlarının İçeriği

IMF istikrar politikaları; birçok ülkeyi kamu harcamalarını azaltmaya, kaynakların ve sonuçta büyümenin desteklenmesine yarayacak politikalar benimseyip uygulamaya yöneltmiştir (HANKE, 1990, s.2). IMF yönlendirmeli istikrar programları genellikle ortodoks

yaklaşımına göre hazırlanmaktadır. Bu nedenle IMF politikalarının içeriği; bütçe açıklarının azaltılması, devalüasyon yapılması, fiyatların serbest bırakılması, reel ücretlerin düşürülmesi, piyasa faiz oranlarının yükseltilmesi, ticaretin liberalleştirilmesi gibi ortodoks unsurları kapsamaktadır. Söz konusu programların ekonominin hem arz yönünü hem de talep yönünü etkilemesi beklenmektedir.

Krize giren ekonomiler için önem taşıyan dış yardım, IMF ile yapılan anlaşmalarla sağlanmaktadır. Bunun için öncelikle üye ülkenin, IMF'den sağlayacağı kaynağı dış açığını gidermek için kullanacağını taahhüt etmesi ve ne tür bir istikrar programı izleyeceğini IMF'ye belirtmesi gerekmektedir. Uygulanması taahhüt edilen, fon kriterleri kapsamında ülkenin alacağı önlemleri ortaya koyan programa “niyet mektubu” adı verilmektedir. Ödemeler dengesi sorunuyla karşı karşıya kalan üye ülkelerin fondan talep ettikleri finansal desteğe ulaşabilmesi için yerine getirmesi gereken koşullar bulunmaktadır. Eğer ülke bu koşul ve performans hedeflerini kabul edip, gerçekleştirmeyi taahhüt ederse IMF ile “stand by” anlaşması imzalanır ve böylece dış kredi sağlanır²². IMF'nin kredi politikasında niyet mektubunda belirlenen şartlar esas alınır. Üye ülkenin niyet mektubunda yer alan performans kriterlerine uyup uymadığı ve programın hedeflendiği biçimde gelişip gelişmediği IMF tarafından belirli aralıklarla denetlenir.

20131. IMF Yönlendirmeli İstikrar Programlarının Araçları

İstikrar programına duyulan gereklilik genelde bir ülkenin toplam iç talep ve toplam arz arasındaki dengesizliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu durum söz konusu ülkenin dış ödeme durumunun kötüleşmesine yol açmaktadır. Temel talep-toplam arz dengesizliklerinin nedeni, dış ticaret hadlerinin dışsal olarak bozulması veya uluslararası faiz oranlarının artması gibi dışsal faktörler olabilirken, bu dengesizlikler uygun olmayan içsel politikalardan da kaynaklanabilmektedir. Söz konusu politikalar, toplam yurtiçi talebi ekonominin üretim kapasitesine oranla aşırı genişletmekte ve görece fiyatlarda önemli derecede dengesizlikler oluşturmaktadır. Dış finansman bulunabiliyorsa, iç talebin görece genişlemesi belli bir süre devam edebilmektedir. Ancak bu durum; cari işlemler açığının büyümesi, yüksek yurtiçi enflasyon nedeniyle uluslararası rekabet gücünün kaybedilmesi, görece fiyatlarda bozulmalar nedeniyle, kaynakların etkin olmayan bir şekilde dağılımı ve ağır bir dış borç yükü gibi

²² Belirtmek gerekir ki; stand by anlaşmaları uluslararası anlaşmalar değildir. Dolayısıyla, program hedeflerine ulaşılmaması halinde borçlanan ülkeler açısından bir yükümlülük doğurmaz.

olumsuzluklara neden olmaktadır (BAYRAKTUTAN-ÖZKAYA, 2003, s.5-6). Böyle durumlarda IMF, dış desteği sağlarken kaynak dengesini kurmak ve ekonomiyi yeniden işler duruma getirmek için uygun politikaların uygulanmasını tavsiye etmektedir.

Bu politikalar ışığında IMF'nin önerileri kısaca şu şekilde sıralanabilir;

- Devalüasyon yapılması,
- Bütçe açıklarının azaltılması,
- Sıkı para politikası,
- Piyasa faiz oranlarının yükseltilmesi,
- Fiyat kontrollerinin kaldırılması,
- Ücret kontrolleri,
- Ticaretin liberalleştirilmesi,
- Ekonominin dışa açılması,
- Vergi sistemini basitleştirilmesi.

IMF yönlendirmeli istikrar programlarının içerdiği politikalar aşağıda detaylı olarak incelenmiştir.

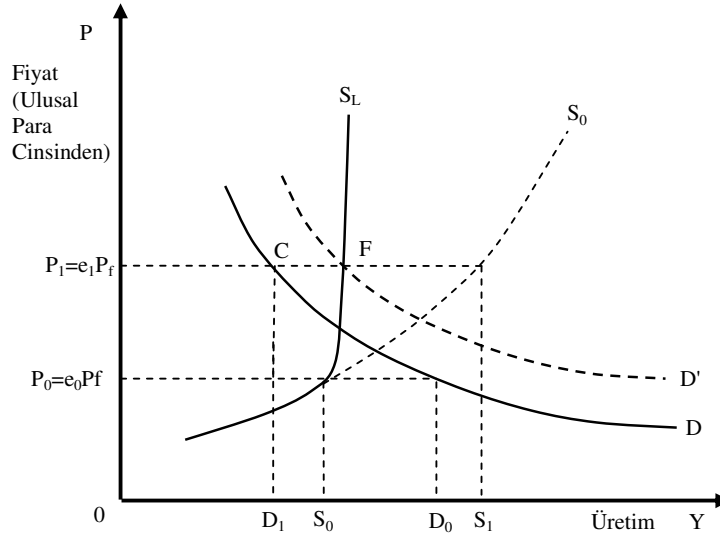
201310. Kur Politikası

IMF, sabit ile dalgalı kurlar arasındaki ayrımın karmaşık olması sebebiyle üye ülkelerin döviz kuru politikalarının sınıflandırılması gerektirdiğini vurgulamaktadır. 1982'de uygulamaya konulan IMF Sistemi'nin esas aldığı döviz kuru sınıflandırmasına göre döviz kuru rejimleri, beş gruba ayrılmaktadır: Bunlar; ülke parasının tek bir yabancı paraya bağlanması, ülke parasının yabancı para sepetine bağlanması, sınırlı dalgalanma, gözetimli dalgalanma ve sınırsız dalgalanmadır (QUIRK, 1996. s.42).

Sabit döviz kuru uygulaması olan devalüasyonlara, IMF istikrar programlarında sıklıkla yer verilmesinin nedeni; döviz kurlarını gerçekçi seviyeye getirerek, kaynak dağılımı etkinleştirmek ve ihracatı arttırarak ödemeler dengesini iyileştirmektir. Devalüasyon dış ticarete konu olan malların fiyatını, dış ticarete konu olmayan malların fiyatına göre daha fazla arttırdığından, dış ticarete konu olan malların üretimi daha karlı hale gelmektedir.

Böylece ihracatın artması ve dış açığın bu yolla kapatılması beklenmektedir. Bu eğilim dış ticarete konu olan malların ulusal para cinsinden yurtiçi maliyetlere göre fiyatına ve dış ticarete konu olmayan malların yurtiçi fiyatlarına bağlıdır.

Döviz kuru uygulamasının arz ve talep yönlü etkileri Şekil 2 yardımıyla açıklanabilir. Şekilde dikey eksen ulusal para cinsinden yurtiçi fiyat seviyesini, yatay eksen ise talep miktarı ve yurtiçi arzı göstermektedir. S_L eğrisi işgücü, sermaye ve diğer faktörler sabit iken yurtiçi üreticilerin her fiyat düzeyinden arz etmek istedikleri reel çıktı miktarını; D ise, yurtiçi fiyatlardaki bir yükselişin reel faktör gelirlerini düşüreceğini gösteren reel yurtiçi talep miktarını göstermektedir. P_0 , ulusal para cinsinden yurt dışı fiyat düzeyini temsil etmektedir. Başlangıçta ekonomide üretim miktarı S_0 , toplam yurtiçi talep miktarı D_0 düzeyindedir. Bu durumda, şekle göre ekonomide $(D_0 - S_0)$ farkı kadar reel yurtiçi talep fazlası mevcuttur (IMF, 1987, s.36).

Şekil: 2
Devalüasyonun Etkileri
Kaynak: IMF, 1987, s.38

Böyle bir durumda yapılacak devalüasyon sonucunda, ulusal para cinsinden yurtdışı fiyat düzeyi P_1 'e yükselmektedir. İthal mallarının ulusal para cinsinden fiyatı yükseleceğinden ithalat azalmakta ve yükselen fiyatlar nedeniyle toplam yurtiçi talepte düşüş meydana gelmektedir. Bu durumda toplam talep C noktasına gelmektedir. Arz yönünden bakıldığında ise; devalüasyonun etkisiyle ihracat malları talebinde meydana gelen artışın karşılanabilmesi

için ihraç malları arzı da talebe paralel olarak artacaktır. Bu durumda, başlangıçta reel üretim kısa dönem arz eğrisi (S_0) üzerinde kalarak artmaya devam etmektedir. Yurtdışı talep ve yurtiçi üretimin P_1 fiyat düzeyinde sonsuz esnek olduğu varsayımı altında, devalüasyonun kısa dönemdeki etkisi sonucu cari işlemler dengesi başlangıçtaki (D_0-S_0) farkı kadar olan açığıktan, (S_1-D_1) farkı kadar fazlalığa gelmiştir. Bu durumda devalüasyonun toplam talep ve toplam arz üzerindeki etkisinin, aşırı yurtiçi harcamaları ve ödemeler dengesi açıklarını düşürme eğiliminde olduğu söylenebilmektedir (IMF, 1987, s.37-38).

Kısa dönemde durum böyleyken uzun dönemde nominal faktör fiyatları yükseleceği için, reel üretim düzeyi tekrar uzun dönem arz eğrisi (S_L) üzerindeki denge noktasına dönecektir. Gelirdeki reel artışlar ise, ödemeler dengesi fazlalığı ile birlikte toplam reel yurtiçi talebi uzun dönem talep eğrisi (D') üzerinde hareket ederek arttıracaktır. Bu durumda, devalüasyonun etkisiyle kısa dönemde artan yurtiçi arz ve cari işlemler dengesi fazlalığında zamanla düşüş görülecektir (IMF, 1987, s.38).

Devalüasyonun yol açtığı cari işlemler dengesi fazlalığındaki düşüş eğilimi, arz ve talepte meydana gelen söz konusu değişimler sonucunda zamanla arz ve talep eğrileri F noktasında kesişene kadar devam edecektir. Sonuç olarak; şekilden de görülebileceği gibi uzun dönemde arz ve talep dengesi ve cari işlemler dengesi F noktasında daha yüksek bir fiyat seviyesinde sağlanmıştır.

201311. Maliye Politikası

İstikrar programlarının temel amacı; finansal istikrarı sağlamanın yanında, ekonomilerin sürdürülebilir bir büyüme temeline oturtulmasını sağlamaktır. Bu nedenle uygulanan istikrar programları, kamu açıklarının azaltılması ve kamu borçlanmasının da sürdürülebilirliğini amaçladığı için uzun vadede büyümeyi harekete geçirici maliye politikası uygulanmaları istikrar programlarının önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Maliye politikası; kamu açıklarını kalıcı bir biçimde azaltarak bütçe açığını kapatmak, kamu borç stokunu sürdürülebilir bir düzeye indirmek, aynı zamanda devletin ekonomideki ağırlığını azaltarak özel sektöre gerekli mali kaynağın yaratılması sureti ile sürdürülebilir bir büyüme ortamının oluşmasına katkıda bulunmak amacına yöneliktir. IMF'nin de kullandığı politikaların başında gelen maliye politikası, belirlenen iktisat politikası amaçlarını yerine getirmede; devletin kamu gelir ve giderleri, vergiler ve borçlanmalar şeklindeki mali politika araçlarıyla yaptığı tüm

müdahaleleri kapsamaktadır. Bu şekilde harcamalar ve gelirlerde değişiklik yapılarak sosyal yapı ve ekonomik yapı üzerinde etkiler yaratılmaktadır.

Kamu gelirleri denildiğinde ilk akla gelen vergiler ve borçlanmalardır. Vergiler, artan kamu harcamalarının finansmanını sağlayan en önemli unsurlardır. Bunun yanında; yatırımları teşvik etmek, üretim ve tüketimi teşvik etmek ya da kısıtlamak, tasarrufları teşvik etmek, gelir ve servet dağılımını düzenlemek, ekonomide istikrarı sağlamak gibi önemli etkileri bulunmaktadır. Borçlanmalar ise; ekonominin enflasyonist döneme girmesi durumunda, devletin piyasadan likidite çekmesine olanak sağlamaktadır. Bu şekilde devlet, ekonomideki para şişkinliği gidererek, toplam talebi kısma yönünde etkide bulunabilmektedir (EKER ve diğerleri, 1997, s.44–47).

Bunun yanında, IMF'nin tercihi vergi gelirlerinin ve bütün olarak kamu gelirlerinin arttırılması değil, kamu harcamalarının ciddi oranda azaltılması yönündedir. Çünkü vergi gelirlerinin arttırılması devletin ekonomiye müdahale olanakları genişleteceğinden liberal öğretiyi benimsemiş IMF yetkililerin bu tür düzenlemeye bütünüyle destek vermesi beklenemez. Uygulamalar genel olarak istikrar programlarında vergi değişikliklerinin daha çok mevcut vergilerin verimini arttırıcı yönde gerçekleştiğini göstermektedir (SÖNMEZ, 2005, s.335–336).

201312. Para Politikası

Para otoriteleri, para politikası araçlarını kullanarak ekonomik istikrar hedefine ulaşmayı amaçlamaktadır. Politika araçları, merkez bankasının para ve kredi hacmini değiştirmek için kullandığı yöntemlerdir. Açık piyasa işlemleri, reeskont politikası ve yasal karşılık politikası olmak üzere başlıca üç politika aracı bulunmaktadır. Merkez bankası para politikası araçlarını kullanarak, parasal taban ya da para çarpanının büyüklüğünü etkilemeye çalışmaktadır. Buna göre açık piyasa işlemleri ve reeskont politikası parasal tabanın büyüklüğünü etkilemeye yönelik para politikası araçları durumunda iken, zorunlu karşılık politikası para çarpanının büyüklüğünü denetlemeye yönelik olarak kullanılan bir para politikası aracıdır (AKTAN ve diğerleri, 1998, s.1).

Para politikasının amacı, yurtiçi enflasyonun kontrolü ve toplam talebin azaltılmasıdır. Özellikle IMF destekli istikrar programları sıkı para politikası ile ekonomide toplam para arzı

ve kredi hacmini daraltmayı hedeflemektedir. Sıkı para politikasıyla, piyasa faiz oranlarının yükseltilmesi ile tasarrufun teşvik edilmesi, toplam talebin azaltılması ve sermayenin dışa kaçışının önlenmesi amaçlanmaktadır.

201313. Ticaret Politikası

IMF'nin ticaret politikası; tarifelerin düşürülmesi (yani gümrük tarifelerinin indirilmesi), ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması ve miktar kısıtlamaları gibi ticareti liberalleştirmeye yönelik politikaları içermektedir. Tarifelerin düşürülmesi, kamu gelirlerinin azalmasına neden olacağından bu durum çelişkili görülebilir. Ancak tarifelerin düşürülmesiyle; ülke ekonomisinin dünya ekonomisi ile bütünleşmesinin kolaylaşması, yerli üreticilerin yabancı girdileri daha düşük maliyetle kullanmalarının sağlanması ve yabancı yatırımcıların ülkeye çekilerek ülkenin rekabet gücünün artırılması hedeflenmektedir.

IMF ve Dünya Bankası, üye ülkelerin dışa açılma ve liberalleşme sürecine katılmasını ortaklaşa desteklemektedirler. IMF'nin tarımsal ürünlere devlet yardımı yapılmaması, gümrük vergilerin ve kotaların kaldırılması gibi unsurları kapsayan ticaret politikaları yanında; Dünya Bankası da üye ülkelere verimli yatırımlar için mali yardım sağlamak, onların gelişmesine yardımcı olmak ve dünya ticaretinin uzun vadede artışına katkıda bulunmak amacıyla kredi, teknik yardım ve danışmanlık hizmeti vermesi bu sürece katkıda bulunmaktadır.

202. IMF'nin İstikrar Programlarına Yönelik Eleştiriler

Ülkelerin ödemeler dengelerinde yaşadıkları sorunları çözmek ve böylece uluslararası ticaretin gelişmesi ve ekonomik ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla kurulmuş olan IMF; ödemeler dengesi sıkıntısı çeken ülkelere belirli programlar uygulamaları koşuluyla finansal ve destek sağlamaktadır. Klasik bir IMF programının özellikleri, hatırlanacağı gibi bütçe açıklarının azaltılması, devalüasyon yapılması, fiyatların serbest bırakılması, reel ücretlerin düşürülmesi, piyasa faiz oranlarının yükseltilmesi ve ticaretin liberalleştirilmesi gibi standart politikaları kapsamaktadır. Ancak IMF'nin önerdiği bu politikalar uygulanan ülkelerin çoğunlukla bir ekonomik büyüme kaydedemediği, hatta bazen programların mevcut krizleri daha derinleştirdiği gerekçesiyle zaman zaman çeşitli eleştirilere hedef olmuştur. IMF istikrar programlarına yöneltilen eleştiriler ve bu eleştirilere verilen yanıtlar şunlardır:

1. IMF istikrar programlarının en çok eleştiri toplayan yönlerinden birisi; uyguladığı istikrar programlarının birbirine büyük oranda benzediği ve farklı koşullardaki ekonomilerde aynı temelli programları uyguladığı şeklindedir. IMF ise ödemeler dengesi sorunu yaşayan ekonomilerin yüksek enflasyon, iç ve dış borç, bütçe açığı gibi benzer sorunlar yaşadığını savunmakta ve aynı zamanda koşulluluk ilkesi çerçevesinde her ülkeye eşit yaklaşma prensibini öne sürerek programların neden birbirine benzediğini açıklamaktadır.

2. IMF'ye yöneltilen bir eleştiri, dış dengeyi düzeltirken yapılan devalüasyonun enflasyon artışına neden olduğu yönündedir. Buna göre, kurlar sabit tutulurken fiyat artışlarının önlenememesi ulusal paranın aşırı değerlenmesine neden olmaktadır. Devalüasyon ve yüksek faiz uygulaması, kamu reel borç servisini arttırarak, kamu borçlanma gereğini arttırır. Bu yüzden söz konusu politikaların makroekonomik dengesizlikleri arttırarak krizlere çok uygun bir ortam hazırladığı savunulmaktadır. IMF'nin bu konudaki görüşü ise, ödemeler dengesi açık veren ülkede kısa dönemde açığın kapatılması için devalüasyon yapılarak ihracatın arttırılması ve ithalatın azaltılmasının şart olduğu yönündedir. Araştırmacılara göre; eğer devalüasyon yapılmak isteniyorsa, devalüasyondan sonra yurtiçi fiyatlarının artmasını önleyecek sıkı para politikası ve daraltıcı maliye politikası araçlarına başvurulmalıdır. Yani bu aşamada heterodoks içerikli IMF istikrar programları ortodoks öğelerle desteklenmelidir.

3. IMF programlarının makroekonomik yapısının yanlış olduğu konusundaki bir diğer eleştiri de, yapısal uyum kavramına büyümeden daha fazla önem verildiği konusundadır. Bu görüşe göre; yurtiçi harcamalardaki düşüşle birlikte meydana gelen yurtiçi üretim azalışı, yatırım yapma eğilimini azaltacak ve bu durum da ekonominin büyüme kapasitesini etkileyecektir. IMF'nin bu eleştiriye yanıtı ise; ekonomide yaşanan deflasyonist sürecin yapısal uyum için gerekli olduğu, sonraki dönemlerdeki büyümenin bugünkü büyümeye tercih edildiği yönündedir (MUSSA -SAVASTANO, 1999, s.24).

4. Schaefer'e (2001, s.25-26) göre; IMF kriz içindeki ülkelere kurulduğu yıldan itibaren klasik reçeteleri uygulamaktadır. Hatta IMF'nin krizdeki ülkelere bezen çelişkili politikalar da önerdiğini savunmaktadır. Buna göre IMF; krize giren üye ülkeleri para arzını kısımaya, faiz oranlarını yükseltmeye, toplam harcamaları azaltmaya ve vergi oranlarını arttırmaya yönelik politikalar uygulamaya yönelmektedir. Söz konusu uygulamalar ise, ekonomide mevcut durgunluğun daha da artmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak; kriz dönemlerinde uygulanan IMF politikaları az gelişmiş ülkelerdeki yoksulluğu daha da arttırabilmektedir. Soyak (2004,

s.7-8); bu konudaki sosyo-ekonomik ve politik rahatsızlıkların IMF'nin yoksullukla daha yakından ilgilenmesine neden olduğunu belirtmektedir. 1970'den itibaren DB da IMF ile birlikte yoksulluk sorununun çözümünde ortaklaşa hareket etmektedirler. DB, az gelişmiş ülkelerde kalkınmayı sağlayacak projelere öncelikli olarak kredi vermek suretiyle yoksulluğun azaltılmasını hedeflemektedir. Bununla birlikte; alınan önlemin zamanla yetersiz kalmasıyla, 1990'larda yoksullukla mücadelede farklı stratejiler oluşturulmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda, 1990'ların sonunda Yoksulluğu Azaltma Stratejisi girişimiyle başlatılan çalışmalarla birlikte IMF ve DB yoksulluğun çok yönlü ve ekonomi dışı boyutlarının önemli bir olgu olduğunu vurgulamış ve ekonomi dışı boyutlarına daha fazla ilgi duymaya başlamıştır.

5. IMF'ye yönelik eleştirilerden bir diğeri de, IMF destekli ekonomik serbestleşme hareketleri ile ilgilidir. IMF; uluslararası ticaret, yatırım ve finans alanlarındaki serbestleşmenin ulusların refahının artmasına katkıda bulunacağını belirtmekte ve gümrük tarifelerin indirilmesi, korumacılığın giderek azaltılarak ortadan kaldırılması ve tamamen piyasa ekonomisinin uygulanarak ülke ekonomisinin uluslararası rekabete açılmasını önermektedir. Hatta bu doğrultuda gelişmekte olan ülkelere sürekli olarak korumacılığı bırakmalarını ve ticareti serbestleştirmelerini finansal yardımlar için bir ön şart olarak sunmaktadır. Ancak Büyükbaş (2006); dünya ekonomisinde serbestleşmenin ABD ve AB gibi gelişmiş ülke ekonomilerinin çıkarları ile uyum içinde olduğunu, gelişmiş ülkelerin serbest pazarlarda nasıl iyi rekabet edebileceklerini öğrenmiş olduklarından, serbestleşmenin bu ülkelerin çıkarlarına uygun düştüğünü vurgulamaktadır. Böylece ABD ve AB ülkeleri, Batı dışındaki ülkelerin kaynaklarından yararlanma imkanı elde etmektedirler. Gelişmekte olan ekonomiler toplumlar ise serbest rekabet ortamında arzuladıkları sonuca ulaşabilmeleri için yeterli donanımdan yoksundurlar. Bu yüzden IMF istikrar programları, dış rekabete hazır olmayan az gelişmiş ekonomilerde beklenmedik etkiler yaratarak, krizlere zemin hazırlamaktadır (BÜYÜKBAŞ, 2006, s.15).

6. IMF'nin önerdiği politikalardan biri olan vergilerin arttırılması da devlet gelirlerini arttırmaya yönelik olup kamu açıklarını kapatarak enflasyonla mücadeleyi hedeflemektedir. Ancak yüksek vergi üreten yurtiçi üreticiler bunu ürettikleri mallara yansıtılmaktadır. Yabancı yatırımcılar ise vergi kolaylıklarından daha fazla yararlanmakta ve yerli yatırımcıya karşı bir rekabet üstünlüğü elde etmektedirler (BÜYÜKBAŞ, 2006, s.16). IMF destekli olan programlarda reel ücretler düşürülürken ve fiyat kontrollerine de kesin kez karşı çıkılır,

fiyatların serbest bırakılması gündeme getirilir. Ancak; bu önlemler sonucunda, ilk ortaya çıkan etkiler ücretliler ve maaşlılar aleyhindeki gelir dağılımının bozulmasıdır. Performansı açısından bakacak olursak ortodoks istikrar programları GSYİH ve endüstriyel büyüme oranını düşürürken ekonomide resesyon ve işsizlik yaratır (YAMAN, 2001, s.11).

7. IMF ile ilgili tartışmalı bir başka konu da ülkelerin temsil güçleri ve oy oranlarıyla ilgilidir. Daha önce de belirtildiği gibi ülkelerin IMF'deki oy güçlerinin belirleyicisi kotalardır. IMF'ye üye her ülkenin 250 basit oyu yanında her 100.000 SDR'lik kotasından elde ettiği bir oyu bulunmaktadır. Basit oylar küçük devletlerin haklarını korumak için tasarlanmış olsa da; 1945'ten bu yana genel kota artışlarında basit oyların toplam oy sayısına oranı %13,3'ten %2'ye gerilemiştir. Bu konudaki bir öneri, basit oy oranının 1945'deki seviyesine getirilmesi ve de oy gücünün basit oy ve ülkenin satın alma gücü paritesine göre hesaplanan nominal GSMH'sinin ağırlıklı ortalamasına göre yeniden hesaplanmasıdır. Böylece; oy paylaşımında avantajlı olan ülke sayısı %62'den %51'e düşecek ve Asya, Latin Amerika ve Afrika gibi ülkelerin oy güçleri büyük oranda artacaktır (KELKAR ve diğerleri, 2005, s.47). Bu konudaki bir diğer öneri de, alınacak bir kararın kabul edilebilmesi için ağırlıklı oyların çoğunluğunu almış olması ve üye ülkelerin çoğunluğunun desteğinin alınması gerektiğini öneren yöntemdir. Bu şekilde yapılacak bir oylama hem ülkelerin egemenlik eşitliğini (üye ülkelerin çoğunluğunun desteğini alarak) hem de güç hiyerarşisini (ağırlıklı oyların çoğunluğunu alarak) kabul etmiş olmaktadır²³ (RAPKIN-STRAND, 2006, s.320).

8. IMF'nin eleştirildiği bir başka konu; son zamanlarda, son başvuru mercii rolünü oynamasıyla ilgilidir. Bilindiği gibi sanayileşmiş ülkelerde bir finansal kriz ortaya çıktığında ve finansal sistemin çalışmama tehlikesi söz konusu olduğunda ülkelerin merkez bankaları bankacılık sistemindeki istikrarsızlığı azaltmak için son başvuru mercii rolünü oynayarak sisteme krizi aşmasında yardım etmektedir. Ancak yükselen piyasa ekonomilerinde merkez bankalarının enflasyonla mücadele konusunda güvenilirliklerinin olmaması nedeniyle bu ekonomilerde merkez bankaları son başvuru mercii operasyonlarını başarılı bir şekilde yürütemediklerinden, finansal istikrarı sağlamak için uluslararası bir son başvuru merciiine ihtiyaç vardır. Bununla birlikte, IMF'nin son başvuru mercii rolünü oynaması da aşırı risk almayı özendirilebileceği ve böylece finansal krizleri daha da büyüteceği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Nitekim; Meksika ve Doğu Asya Krizlerinde hükümetler IMF desteğini,

²³ "Count and Account" adı verilen bu metod hakkında daha geniş bilgi için Bkz. O'NEILL-PELEG, 2000.

mevduat sahiplerinin ve bankacılık kurumlarının diğer alacaklıların zarar görmemesinde kullanmış ve neticede IMF tarafından desteklenme imkanını kötüye kullanma (moral hazard-ahlaki tehlike) eğilimine neden olmuştur. Çünkü böyle bir ortamda mevduat sahiplerinin ve diğer alacaklıların bankacılık kurumlarının aşırı risk üstlenmesi halinde bile mevduatlarını çekmek için bir motivasyonları kalmamıştır (MISHKIN, 2000, s.127–128). Bu yüzden uluslararası düzeyde son başvuru mercii işlevini yerine getirmek üzere oluşturulan kuruluşun ya da bu rolü üstlenecekse IMF'nin, gerekli sermaye yapısına kavuşturulması ve muhtemel krizlerin yönetimleri konusundaki ilkelerinin net bir şekilde ortaya koyması gerekmektedir (BAYRAKTUTAN, 2006, s.48).

9. Asya'daki finansal kriz IMF ile ilgili tartışılan pek çok konuyu yeniden gündeme getirmiştir. IMF, Asya ülkelerinde yaklaşan krizi ve boyutlarını öngöremediği ve uluslararası yatırımcıların zarar etmesine neden olduğu ve önerdiği politikaların krize çözüm getirmek yerine bu ülkeleri derin bir durgunluğa sürükleyerek, krizi daha da derinleştirdiği gerekçesiyle yoğun şekilde eleştirilmiştir (DEMİR, 1999, s.213). Bu krizin ardından tarihin en büyük likidite krizinin yaşanması, IMF'nin borç veren bir kuruluş olmasının ötesinde işlevleri olması gerektiği tartışmalarına neden olmuştur. Yapısal uyum adı altında az gelişmiş ülkelerde büyüme ve istikrarı sağlamaya yönelik uygulanan politikaların ve Afrika ülkelerinde fakirliği azaltıcı programların beklenen sonuçları vermemesi ile eski sosyalist ülkelere verilen krediler, IMF ve Dünya Bankasının üzerindeki sorumluluklarını arttırmış ve yeni roller üstlenmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Rol tartışmaları, ağırlıkla IMF'nin herkese borç veren bir kuruluş olmaktan çıkması ve diğer uluslararası kuruluşlar ile olan ilişkilerini yeniden belirlemesi üzerinde yoğunlaşmıştır (BAYRAKTUTAN, 2006, s.48).

10. IMF'ye yöneltilen bir başka eleştiri de, Doğu Asya ülkelerinde finansal kesimde krize yol açan sorunları giderecek makroekonomik politikalar yerine, sıkı makroekonomik politikalara dayalı kemer sıkma programları dayatmasıdır. Özellikle yükselen piyasa ekonomilerinde bu tip kemer sıkma programları politikacıların IMF gibi kurumları büyüme karşıtı olarak nitelendirilmesine yol açmakta ve bu söylem halkın IMF'ye karşı tutum sergilemesine neden olurken, politikacıların ülkelerin finansal sistemini düzeltmek için gerekenleri yapmasını engellemektedir. Bu nedenle de Mishkin'e göre IMF programları finansal kesimle ilgili mikroekonomik politikalar üzerinde yoğunlaşarak etkin bir finansal sistemin kurulmasına yardımcı olmalıdır (MISHKIN, 2000, s.129). IMF ise, Doğu Asya ülkelerindeki kriz yıllarında olduğu gibi, büyük oranda sermaye kaçışının yaşandığı ve

güvenin kaybolduğu bir ortamda genişleyici makroekonomik politikaların uygun olmadığını öne sürmektedir. IMF'ye göre bu gibi durumlarda kırılgan bir finansal sisteme sahip ekonomilerde enflasyon baskısının üzerinde uygulanan kontrollerden vazgeçilmesi, sonuçları iyi düşünülmesi gereken bir konudur (MUSSA-SAVATANO, 1999, s.26–27).

11. Stiglitz (2004, s.2); IMF'nin yalnızca borç tahsil etme ve enflasyonla ilgilendiğini, bir ülkenin gerçek ekonomik parametreleri olan istihdam, üretim ve büyüme gibi faktörleri görmezlikten geldiğini belirterek IMF programlarını yoğun şekilde eleştirmektedir. Stiglitz; IMF için tek göstergenin enflasyon olduğunu vurgulayarak ülkelere, ekonomik programlarını oluştururken enflasyonla, üretim, büyüme, istihdam arasında bir denge oluşturmaları gerektiğini, sadece enflasyona odaklanmamalarını önermektedir.

12. Seyidoğlu (2003, s.152)'na göre; IMF'nin kredi politikaları diğer bütün sakıncalarından arındırılmış olsa bile, bu kredilerin krizlerin ortaya çıkmasından sonra verilmiş olması bile hastalığın zamanında teşhis edilememesi veya önceden koruyucu önlemler alınamaması anlamına gelir. IMF kredileri kriz başladıktan sonra verildiğinden, krizin ekonomiyi sarsıcı etkileri ortaya çıkmış olmaktadır. Oysa IMF'ye, üye ülkelerin kur politikalarını “gözetlemek” gibi bir görev verilmiş bulunmaktadır. Bu konularda asıl sorumluluk üye ülkelere ait olmakla birlikte, IMF bu amaçla bir “erken uyarı” sisteminin oluşturulmasına yardımcı olabilir. Olası sorunlara zamanında dikkat çekilerek üye ülkelere önerilerde bulunulması ve kriz yaşamaya aday ülkeleri önceden uyararak onların kredi olanaklarından krizden önce ve daha geniş biçimde yararlandırılmaları sağlanabilir.

13. Bird (2003, s.1); IMF'nin gelişen dünyada varlığını sürdürebilmesi için, kuruluş amaçlarının ötesinde, yeni roller benimsemesi gerektiğini savunmaktadır. Açıktır ki; günümüz dünyasının koşulları IMF'nin kurulduğu yıllardan oldukça farklıdır. Bu nedenle; sabit kura dayalı Bretton Woods sistemine göre tasarlanmış olan IMF'nin, üye ülkelerin sorunlarına etkin çözümler getirebilmesi için, görev ve sorumluluklarının günümüz dünyasının koşullarına uyacak biçimde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE UYGULANAN IMF DESTEKLİ İSTİKRAR PROGRAMLARININ MAKROEKONOMİK SONUÇLARI

Bu bölümde Cumhuriyet döneminden günümüze kadar uygulanan istikrar programları ve uygulama sonuçları ele alınmıştır. Bu doğrultuda, ilk olarak Türkiye'nin IMF'ye üye olmadan önce uyguladığı istikrar programları ve genel ekonomik durumu kısaca özetlendikten sonra, Türkiye'yi IMF üyeliğine iten nedeler ve IMF'ye üye olma süreci üzerinde durulmuştur. Daha sonra 1947 yılındaki üyelikle birlikte, IMF önderliğinde uygulanan istikrar programlarının kapsamı, amaçları ve uygulama sonuçları itibariyle Türkiye Ekonomisi'ne etkileri tarihsel bir sıralama içinde incelenmiştir. Bu bağlamda, 1980 sonrasında Türkiye ekonomisinde yaşanan yapısal dönüşüm dikkate alınarak, Türkiye ile IMF arasındaki ilişkiler ve yapılan düzenlemelerin makroekonomik etkileri, 1980 öncesi ve 1980 sonrası olmak üzere iki ayrı dönem halinde ele alınmıştır.

30. IMF Öncesi Türkiye Ekonomisinin Genel Durumu

Cumhuriyetin yönetimi ile birlikte ilk olarak, güçlü ve yeni bir ulusal ekonominin kurulması için gerekli temelleri atma adına, kurulacak Türk Devleti'nin izleyeceği iktisat politikalarını ve iktisadi kalkınma hamlelerini belirlemek amacıyla, 17 Şubat 1923 tarihinde "Türkiye İktisat Kongresi" toplanmıştır. Kongrede alınan kararlar, cumhuriyetin ilk yıllarının iktisat politikasına damgasını vurmuş ve dışa açık bir ekonomik yapının izlenmesine neden olmuştur. Ancak bu tarihlerde iktisat politikası ile ilgili alınan kararlar arzu edilen düzeyde bir sanayileşme atılımı gerçekleştirememiştir. Eroğlu (2003, s.2); bu durumun sebeplerini şöyle açıklamaktadır: yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin dış borçlarını devralmış ve daha başlangıçta borç yükü altına girmiştir. Ayrıca Lozan Barış Antlaşması gereği gümrük tarifeleri beş yıl süre ile 1916 yılındaki seviyesinde tutulması, sınaî üretimi bir süre daha mahrum bırakmıştır. Bununla birlikte; altyapı, sermaye, girişimci ve teknik elaman yetersizliği gibi faktörler de bu sürecin olumsuz sonuçlanmasına neden olmuştur.

1923 tarihinde Türkiye İktisat Kongresi'nde alınan önemli bir karar da ulusal bir devlet bankası kurulması fikridir. Kongrede; bir taraftan devletin bankacılık politikasını belirleyecek, diğer taraftan banknot ihracı ile devlet kredisini tanzim edecek bir merkez bankası oluşturulması üzerinde durulmuştur. Para ve kredi faaliyetlerinin düzenlenmesi amacıyla 1923 yılında İzmir Kongresi'nde başlatılan bu faaliyetler 11 Haziran 1930'da 1715 sayılı yasayla T.C. Merkez Bankası'nın kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

1930'lu yıllar, 1929'da patlak veren Büyük Bunalım nedeniyle, korumacı-devletçi iktisat politikaların hakim olduğu yıllardır. Türkiye de dünya ekonomisini etkisi altına alan bunalım yıllarında dışa kapanarak, ithal ikameci sanayileşme politikası izlemek zorunda kalmıştır. Tarım ürünleri ihracatına olan dış talebin azalması; hammadde fiyatlarının düşmesine ve döviz gelirlerinin azalmasına yol açmış, diğer yandan da en temel tüketim mallarının bile ithalatını zorlaştırmıştır. Bu nedenle önceki yıllarda sürdürülen dışa açık yapı yerine kendi kendine yeterli bir sanayi yapıya geçme zorunluluğu doğmuştur. Bu yıllarda hazırlanan Sanayi Planı ile sınaî tüketim mallarında ithal ikamesi uygulamasına ağırlık verilmiş ve dışarıdan ithal edilen tüketim mallarının ülke içinde üretilmesine başlanmıştır. Kısaca şu söylenebilir ki; 1930'lu yıllarda Türkiye Ekonomisi, diğer dünya ekonomileri gibi, bir yandan krizin etkilerinden kurtulmaya çalışırken diğer yandan da hızlı ekonomik kalkınmanın yollarını aramıştır.

31. Türkiye'nin IMF'ye Üyeliği

Türkiye'nin uluslararası sistemlere entegrasyon süreci İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. Türkiye savaşa katılmamasına rağmen, savaşın ekonomik anlamdaki olumsuz sonuçlarını tüm dünya ülkeleri gibi fazlasıyla yaşamıştır. 1940–1945 yılları arasında kapsayan bu dönemde; Türkiye 1930'da izlediği dışa kapalı ekonomik programı, ikinci dünya savaşı nedeniyle 1950'lere kadar devam ettirmek zorunda kalmıştır. Savaş yılları Türkiye'nin 1929 Bunalımı'ndan sonra ikinci kez duraklamak zorunda kaldığı bir dönemdir. Nitekim Tablo 7'den Türkiye'nin, 1939–1945 yıllarını kapsayan savaş dönemindeki büyüme hızına bakıldığında Cumhuriyet tarihinde ilk kez üst üste negatif büyümenin yaşandığı görülmektedir²⁴.

²⁴ 1923–1939 yıllarını kapsayan dönemde büyüme hızları; 1927, 1930, 1932, 1935 ve 1937 yılları haricinde hep pozitif seyretmiştir. Bu yıllar arasındaki ortalama büyüme hızı ise %9.2 olmuştur.

Tablo: 7
1939–1945 Dönemi Büyüme Hızı ve Enflasyon

Yıllar	Büyüme Hızı (%)	Enflasyon (%)
1939	6.9	4.8
1940	-4.9	22.7
1941	-10.3	40.7
1942	5.6	92.1
1943	-9.8	74.0
1945	-5.1	22.8

Kaynak: DİE, İstatistiki Göstergeler

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, dünyanın Bretton Woods Konferansı ile oluşturulan yeni para sisteminden ve ortamın düzenlenmesine yönelik gelişmelerden siyasi ve iktisadi olarak Türkiye de etkilenmiştir. Nitekim, 7 Eylül 1946’da gerçekleştirilen ve Cumhuriyet ekonomisinin ilk devalüasyonu olan para operasyonu da bu dönemde Türkiye’yi dünya ekonomisine entegre etmeye yönelik liberalizasyon önlemleriyle birlikte uygulamaya konulmuştur. Ülke içindeki gelişmelerin etkisi olmakla birlikte, daha çok savaş sonrası dönemde ABD önderliğinde ortaya çıkan ekonomik ve siyasi değişim rüzgarının izlerini taşıyan bu operasyon; üretimi arttırma, dış ticareti sağlıklı bir yapıya kavuşturma ve IMF’ye üye olabilme gibi amaçları taşımaktadır (TUNA, 2007, s.1).

Kepenek ve Yentürk’e (2003, s.120) göre, 1946’daki devalüasyonda IMF’ye katılma düşüncesi etkili olmuştur. Çünkü o yıllarda ekonomide devalüasyona neden olabilecek bir gelişme yoktu. Hem dış ticaret hem de bütçe dengesinde fazla söz konusuydu. Fakat; Bretton Woods sistemi ülkelerin tek başlarına devalüasyon yapmalarına izin vermiyordu ve %10’un üzerindeki devalüasyonları da IMF’nin iznine bağlıyordu. Dolayısıyla o yıllarda IMF’ye katılma kararı alan Türkiye’nin devalüasyon yapma yetkisi kısıtlanacaktı. Bu nedenle yapılan bu ilk devalüasyon, dışalım ve dışsatımda serbest piyasa koşullarının işlemesi sürecinde karlılık sağlamak ve IMF’ye katılmayla kısıtlanacak olan bir yetkinin önceden kullanılması amaçlarına dayanmaktaydı.

“7 Eylül Kararları” olarak adlandırılan devalüasyon ile Eylül 1946’dan itibaren, 130 kuruş olan doların alış fiyatı 280 kuruş, satış fiyatı da 282.80 kuruş olarak belirlenmiştir. Bu

devalüasyon ile 1931 yılından itibaren hiç değerine dokunulmamış olan TL'nin değeri %40'a yakın bir oranda düşürülmüştür. Devalüasyonun ekonomi üzerindeki etkisi olumlu sonuçlanmamıştır. İzleyen dönemde hem ihracat hem de ithalat artmıştır. Fakat ithalattaki artış daha yüksek olduğu için dış ticaret dengesi açık vermeye başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada ve Türkiye'de yaşanan değişimler, Türkiye'yi Batı ile daha yakın siyasi ve ekonomik ilişkilere yöneltmiştir. Bu dönemde Türkiye, oluşturulan bazı uluslararası örgütlerin yanı sıra 1947'de TBMM'de kabul edilen 5016 numaralı kanun ile IMF'ye üye olmuş ve bu şekilde Batı dünyası içinde kendine bir yer edinmeye çalışmıştır (KAZGAN, 2004, s.81). Türkiye'nin kotası IMF'ye üye olduğu tarihte 43 milyon dolar idi. 43 milyon ABD dolarınının 10.750 milyon doları karşılığı altın olarak IMF'ye teslim edilmiş, geriye kalan 32.250 milyon dolar karşılığı olarak 90.300 milyon TL TCMB'de IMF adına açılan bir hesaba yatırılmıştır.

32. IMF Sonrası Türkiye Ekonomisinin Genel Durumu

Türkiye ve IMF arasındaki ilişkiler ve IMF önderliğinde uygulanan istikrar programlarının makroekonomik etkileri 1980 öncesi ve 1980 sonrası olmak üzere iki dönem halinde incelenmiştir. Türkiye'nin IMF ile ilişkilerinin iki ayrı dönemde ele alınmasının nedeni; 1980 öncesinde Türkiye ekonomisinde uygulanan politikaların ithal ikameci sanayileşme modeli çerçevesinde korumacılığı ön plana alması, 1980 sonrasında ise dışa dönük sanayileşme ve ekonomik liberalleşmeye dayalı politikalara ağırlık verilmesidir. 1980 sonrasında uygulanan istikrar programları 1980 öncesinde uygulanan kamu ağırlıklı korumacı ekonomi politikalarından sapmayı ve dünya ekonomisiyle daha güçlü bir entegrasyon sürecini beraberinde getirmiştir. Bu farkı oluşturan etmenlerden bir diğeri de, 1980 sonrası dönemde tüm dünyayı etkisi altına alan küreselleşme sürecinin IMF'nin görev, rol ve sorumluluklarının daha da artırmasıdır. Üye ülkelere sağlanan kaynaklar yanında, bu tarihten itibaren istikrar programları uygulanmaya başlanmış ve IMF, üye ülkeler için sadece kaynak sağlayan bir finans kuruluşu olma kimliğinden sıyrılıp, üye ülke ekonomilerinin istikrarı yakalama çabalarında danışmanlık rolü de üstlenmiştir. Bunun yanında, IMF 1980 yılından itibaren DB ile işbirliği içinde faaliyetlerini sürdürmekte ve dışa açılma sürecini birlikte desteklemektedirler.

320. 1980 Öncesi Dönem

Türkiye’de; İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesi ve tüm dünyada liberal politikaların etkin olmaya başlamasıyla birlikte önemli değişimler yaşanmıştır. Bu doğrultuda, 1946 yılında çok partili döneme geçiş Türkiye’de siyasi ve iktisadi yapıdaki dönüşümlerin başlangıcı sayılabilir. Bu yıllara kadar çok sıkı biçimde uygulanan devlet müdahaleciliği, çok partili döneme geçişle artık terk edilmeye başlanmış ve daha liberal bir ekonomiye geçilmesi yolundaki girişimler ön plana çıkmıştır. Yeni süreçte iktidara gelen Demokrat Parti büyük bir kalkınma hamlesi başlatmıştır. İkinci Dünya Savaşı nedeniyle Türkiye’de birikmiş olan döviz rezervleri yanında, 1948 yılında Marshall Planı programının uygulanmaya başlanması ile sağlanan dış kaynaklar da iktidara başlattığı kalkınma hamlesi için uygun koşullar sağlamıştır.

1950–1953 dönemi, Türkiye açısından ekonomik anlamda olumlu gelişmelerin yaşandığı yıllar olmuştur. Bu yıllarda tarım, sanayi ve hizmetler sektöründe önemli gelişmeler sağlanmış ve Türkiye ekonomisi 1950 yılında bir önceki yıla göre %9.4 oranında büyümüştür. Bu büyümeye en büyük katkıyı Tablo 8’den takip edileceği üzere %10.9 oranında payla tarım sektörü yapmıştır. Araştırmacılar tarım sektörünün bu denli gelişmesinin nedenini Marshall Planının uygulamaya girmesiyle tarımda son derece hızlı bir makineleşme sürecinin yaşanmasına bağlamaktadırlar.

Tablo: 8

1949–1960 Dönemi Sektörel Büyüme Hızları ve GSMH

Yıllar	Büyüme Hızları (%)			
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	GSMH
1949	-13.5	-2.7	3.1	-5.0
1950	10.9	9.3	8.0	9.4
1951	19.8	2.6	9.6	12.8
1952	9.5	10.9	14.5	11.9
1953	8.7	19.2	11.8	11.2
1954	-13.9	9.2	3.6	-3.0
1955	9.8	11.3	5.5	7.9
1956	5.0	9.6	-0.3	3.2
1957	6.5	10.7	7.9	7.8
1958	9.2	5.6	0.4	4.5
1959	0.3	3.6	7.6	4.1
1960	2.3	0.4	5.4	3.4

Kaynak: DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 1950–2006

1954 yılına gelindiğinde, 1950–1953 yıllarında yaşanan olumlu koşullar ortadan kalkmaya başlamıştır. 1954 yılı GSMH yıllık büyüme hızı Tablo 8’den takip edileceği üzere %-3 olarak gerçekleşmiştir. 1954–1957 yılları arasındaki GSMH ortalama büyüme değeri önceki üç yıllık büyüme ortalamasından düşük olmuştur. Bu düşüşün en önemli nedeni olarak kötü giden hava koşulları nedeniyle tarım sektöründe yaşanan olumsuzluklar olarak gösterilmektedir. Tarım sektörü destekleme alımları ve banka kredileri ile önceki döneme göre, tarım daha fazla desteklenmesine ve hızlı bir makineleşme sürecinin yaşanmasına rağmen, tarımdaki büyüme GSMH büyümesinin gerisinde kalmıştır (ŞAHİN, 2006, s.112). 1954 yılında tarım sektöründe %13.9’luk bir gerileme yaşanmıştır.

Sanayi sektöründe 1954 yılından sonra önemli oranda bir gerileme yaşanmamış; ancak bu sektörde meydana gelen artışlar da istikrarlı bir seyir izlememiştir. Hizmetler sektöründe ise 1956 yılında meydana gelen %3’lük bir gerilemeden sonra 1957 yılında %7.9 oranında artış gerçekleşmiş; ancak bu sektördeki artışlar da istikrarlı bir seyir takip etmemiştir.

Tablo: 9

1950–1960 Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar)
	İhracat Değeri (Milyon Dolar)	Değişim (%)	İthalat Değeri (Milyon Dolar)	Değişim (%)	
1950	263	6	286	-1	-23
1951	314	19	402	40	-88
1952	363	15	556	38	-193
1953	396	9	532	-4	-137
1954	335	-15	478	-10	-143
1955	313	-6	498	4	-183
1956	305	-2	407	-18	-102
1957	345	13	397	-2	-52
1958	247	-28	315	-20	-68
1959	354	43	470	49	-116
1960	320	-9	468	-0.4	-147

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, 1923–2007

Tablo 9’da 1950–1960 dönemi dış ticaret göstergeleri yer almaktadır. Tablo 9’dan takip edileceği üzere, bu dönemde dış ticaret açığı sürekli olarak artmıştır. Şöyle ki; 1950’de 23 milyon dolar olan dış ticaret açığı, 1960 yılında 147 milyon dolara çıkmıştır. Araştırmacılara göre bu durumun başlıca nedenleri;

1. 1954 yılında Kore Savaşı'nın bitmesiyle, dünyada çöken hammadde ve tarım ürünü fiyatları dış ticaret hadlerini izleyen yıllarda aleyhe döndürmesi,
2. Döviz rezervlerinin azalması ve dış borçlanmanın artmasıdır.

1950'li yıllarda Türkiye'de yaşanan olumsuz gelişmeler neticesinde, IMF Türkiye'ye bu durumdan kurtulması için devalüasyon içeren bir istikrar programı önerdiyse de, mevcut hükümet IMF ile anlaşmayı uygun görmemiştir

1954 yılından itibaren gerek dış ticarete gerekse tarım sektöründe meydana gelen tıkanmalar nedeniyle 1950 yılında uygulanan tarıma ve dış ticarete dayalı sanayileşme politikası uygulamalarından vazgeçilmiştir. Bunun yerine sanayileşmeye öncelik veren korumacı, ithal ikamesine yönelik politikalar tercih edilmiştir. Türkiye, bu dönemden itibaren iç pazara yönelik ve tüketim malları üretimini ön plana çıkaran bir ithal ikameci sanayileşme sürecinde yol almaya başlamıştır (EROĞLU, 2003, s.5). Ancak; ithal ikameci sanayileşme çabaları toplam dış ticaretin daralmasını ve bunun sonucu olarak ekonominin bunalıma girmesini engelleyememiştir. Bu nedenle; IMF'nin 1954 yılından itibaren sürekli olarak devalüasyon yapılması yönünde hükümete baskısı, makroekonomik kötü gidiş neticesinde, 1958²⁵ yılında uygulamaya konulan istikrar programı ile son bulmuştur. IMF ülkenin içinde bulunduğu durumun parasal genişlemeden ve TL'nin aşırı değerlenmesinden kaynakladığını belirterek, bu sorunları ortadan kaldıracak politika önermelerinde bulunmuştur. 1958 istikrar programı dahilinde yapılan devalüasyonla, TL %322 oranında devalüe edilerek 1 ABD\$'ı karşılığı 2.80 TL'den 9.02 TL'ye çıkartılmıştır. 4 Ağustos 1958'de alınan diğer istikrar önlemleri arasında; ithalata yeniden serbestlik getirilmesi, MB tarafından kullanılan kredilere sınırlama getirerek para arzının kontrol altına alınması, bütçe harcamalarının kısıtlanması, KİT üretimi ve hizmetlerin fiyatlarının yükseltilerek açıkların denetlenmesi ve devlet bütçesinin denkleştirilmesi yer almaktaydı. Bu önlemlerin karşılığı olarak, Türkiye'nin dış borçlarını ödemesine kolaylıklar getirilmiş ve dış kredi sağlanması öngörülmüştür (KEPENEK-YENTÜRK, 2003, s.122).

1958 istikrar programının uygulamaya konulmasıyla Türkiye'nin 420 milyon dolar tutarındaki borcu ertelenmiş ve 359 milyon dolar tutarında da yeni kredi alınmıştır. Programın bir ayağı, ülke içindeki enflasyonu kontrol altına almaya yöneliktir. Buna göre; hükümet fiyat

---

²⁵ 4 Ağustos 1958 istikrar programı, IMF ile stand by anlaşması imzalanarak uygulamaya konulan ilk istikrar programıdır.

kontrollerini kaldıracak fakat TCMB ve ticari banka kredilerine sınırlamalar getirilerek denetim altına alınacaktı (KAZGAN, 2004, s.90–91). Ancak hedeflenen amaçlara ulaşılamamıştır. Bütçe açığı önlenmemiş ve bu açıklar giderek kronikleşmiştir. Kamu kesiminde ve bütçede disiplin sağlanamaması, ekonomide istikrarsızlığı daha da arttırmıştır (COŞAR, 2005, s.27).

1958’de uygulamaya konulan istikrar programın bir diğer önemli amacı dış ticaret rejiminin yeniden düzenlenmesi ve bu yolla ihracatın arttırılmasıydı. Ancak yapılan devalüasyonla dünya piyasalarında fiyatlar düşerken ihracat arttırılamamıştır. İhracat 1960 yılında bir önceki yıla göre %12 oranında bir düşüş göstermiş, buna ilave olarak genişleyen krediler sayesinde ithalat artmış ve dış ticaret açığı giderek daha da büyümüştür. Şöyle ki; 1958 yılında 68 milyon dolar olan dış ticaret açığı 1959’da 116 milyon dolara, 1960 da ise 147 milyon dolara yükselmiştir.

1958 istikrar programı çerçevesinde para arzı ve banka kredilerine getirilen sınırlamalar sonucunda, enflasyonda 1958–1960 yıllarında TEFEBazında sırasıyla %15.1, %19.5 ve %5.3 oranında artış gerçekleşmiştir. Bu rakamlar programın enflasyon konusunda başarısız olduğunu ortaya koymaktadır. Tablo 11’den 1958 yılından itibaren büyüme hızlarına bakıldığında yine düşüşler olduğu göze çarpmaktadır. 1958’den 1960 yılına kadar büyüme oranları sırasıyla, %4.5, %4.1 ve %3.5 olarak gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak; 1958 istikrar programı enflasyonu önlemede ve ödemeler dengesi açıklarını gidermede başarılı olamamış ve uygulanan devalüasyondan sonra ekonomide bir durgunluk dönemine girilmiştir.

Ekonomik anlamda yaşanan olumsuzluklar yanında, 1960 yılının Mayıs ayında Türkiye’de bir askeri müdahalenin ardından 1961 yılında yeni bir Anayasa yürürlüğe girmiştir. Yeni anayasaya göre uzun vadeli bir ekonomik kalkınma planının yapılması için çalışmalar başlatılmıştır. Bunun için Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş ve beş yıllık kalkınma planlarını hazırlamakla görevlendirilmiştir. Türkiye ekonomisinde, 1960 yılından 1980 yılına kadar geçen bu dönem planlı kalkınma yılları olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemin bir diğer özelliği ise ithal ikameci sanayileşme stratejisinin uygulanmış olmasıdır.

1960'lı yıllarda planlı kalkınma stratejisinin izlenmesi yanında IMF ile ilişkiler de sürdürülmüştür. 1961–1970 döneminde her yıl, ihtiyaç duyulan kredinin sağlanabilmesi amacıyla, IMF ile bir stand by düzenlemesi yapılmıştır. Türkiye'nin bu dönemde IMF ile yapmış olduğu stand-by düzenlemeleri Tablo 10'da görülmektedir. Tablo 10 incelendiğinde; 1961, 1962, 1964, 1965 ve 1969 yıllarında IMF'den tahsis edilen miktarların Türkiye tarafından tamamının kullanılmadığı göze çarpmaktadır. Günümüzde de bu durumun devam etmesi, aslında Türkiye'nin IMF ile masaya oturmasının IMF'den gelen ya da gelecek olan krediden daha çok IMF ile masaya oturması sonucunda gelişmiş ülkelerin ve diğer kredi kuruluşlarının gözünde elde edeceği kredi değerlendirme notu ile ilgisi olduğu sonucuna varılabilir. Çünkü; bilindiği gibi bir çok gelişmiş ülke, gelişmekte olan ülkelerin IMF ile bir stand by anlaşması yapıp yapmadığına bakarak değerlendirmede bulunmaktadır. Bunun nedeni, IMF ile bir istikrar programı uygulayan ülkelerin ekonomik istikrar konusunu ciddiye aldığı ve çözüm için bir çabanın içine girmiş olduğunun göstergesi olarak kabul edilmesidir.

Tablo: 10

1961–1970 Döneminde Türkiye'nin IMF ile Yaptığı Stand By Düzenlemeleri

No	Anlaşma Kabul Tarihi	Anlaşma Sona Erme Tarihi	Vade (Ay)	Anlaşma Miktarı (Milyon SDR)	Kotadaki Payı (%)	Kullanılan Miktar (Milyon SDR)
1	01.01.1961	31.12.1961	12	37.5	43.6	16
2	30.03.1962	31.12.1962	9	31	36	15
3	15.02.1963	31.12.1963	11	21.5	25	21.5
4	15.02.1964	31.12.1964	11	21.5	25	19
5	01.02.1965	31.12.1965	12	21.5	25	0
6	01.02.1966	31.12.1966	12	21.5	25	21.5
7	15.02.1967	31.12.1967	11	27	25	27
8	01.04.1968	31.12.1968	9	27	25	27
9	01.07.1969	30.06.1970	12	27	25	10
10	17.08.1970	16.08.1971	12	90	83.3	90

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

1961 yılında kurulmuş olan DPT ile birlikte kalkınma planlarını devreye sokulmuştur. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963–1967 dönemini kapsamaktadır. Planın temel amacı,

milli gelirde yılda ortalama %7 oranında bir büyüme sağlanarak kalkınmanın sağlanmasıydı. Bunun için sanayi sektöründe yıllık %12.3 oranında gelişme hızı öngörülmüştür. Tablo 11'deki verilere bakıldığında, planda öngörülen hedefler tam olarak gerçekleşmemiş olsa da, hedefleneneye yakın değerlerin elde edildiğini görülmektedir. 1960-1970 döneminde, ortalama büyüme hızı %6.5 olarak gerçekleşmiş olup; bu oran, planda öngörülen %7 oranına oldukça yakın bir değerdir. Araştırmacılar %7'lik hedefe ulaşamamasının temel sebebini dış finansman kaynaklarının hedeflenen ölçüde sağlanamamış olması ve tarım kesiminin gelişiminin kötü hava koşullarına bağlı olarak yeterince gelişme gösterememesi olarak ifade etmektedirler. Öte yandan, 1960–1970 yılları arasında, hizmetler ve sanayi sektörlerinde de önemli gelişmeler yaşanmış ve Türkiye ekonomisi açısından istikrarlı bir büyüme kaydedilmiştir.

Tablo: 11
1960–1970 Dönemi Sektörel Büyüme Hızları ve GSMH

Yıllar	Büyüme Hızları (%)			
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	GSMH
1960	2.3	0.4	5.4	3.4
1961	-4.9	11.7	4.2	2.0
1962	5.0	3.5	8.0	6.2
1963	9.6	12.0	8.9	9.7
1964	-4.0	11.2	4.8	4.1
1965	-3.9	9.5	5.6	3.1
1966	10.7	15.2	11.5	12.0
1967	0.1	8.2	5.2	4.2
1968	1.5	11.1	7.9	6.7
1969	-1.2	12.1	4.8	4.3
1970	2.8	1.3	4.3	4.4

Kaynak: DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 1950–2006

1960–1970 dönemindeki dış ticaret göstergeleri Tablo 12'de sunulmuştur. Tablodan takip edileceği üzere bu dönemde ihracat ve ithalat sürekli olarak artmış; ancak, ihracattaki artış ithalattaki artışın hep gerisinde kalmıştır. Dolayısıyla, 1960–1970 döneminde dış ticaret açığı sürekli olarak artmıştır. 1960 yılında 147 milyon dolar olan dış ticaret açığı, 1970 yılı sonunda 360 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Kısaca bu dönemde dış ticaret açığı %144 oranında artmıştır.

Tablo: 12
1960–1970 Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar)
	İhracat Değeri (Milyon Dolar)	Değişim (%)	İthalat Değeri (Milyon Dolar)	Değişim (%)	
1960	321	-9	468	0.4	-147
1961	347	8	507	8	-160
1962	381	9	619	22	-238
1963	368	-3	688	11	-319
1964	411	-27	537	21	-126
1965	464	12	572	6	-108
1966	491	5	718	25	-227
1967	522	6	685	-4	-163
1968	496	-4	764	11	-268
1969	537	8	801	4	-264
1970	588	9	948	18	-360

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, 1923–2007

Planlamanın ilk yılları Türkiye ekonomisi için başarılı ve kararlı bir dönem olarak nitelendirilmektedir. Planlı dönemin ilk yıllarından 1967 yılına kadar ekonomideki olumlu gelişmelerin etkisiyle önemli bir sorun yaşanmamıştır. Ancak ikinci beş yıllık kalkınma planının uygulandığı 1968–1969 yılları arasında Türkiye ekonomisinde döviz darboğazları başlamıştır. O yıllarda TL'nin dolar karşısındaki değerinin yaklaşık on yıl boyunca değişmemesi nedeniyle spekülasyon amaçlı ithalat talebi de artmıştır (PARASIZ, 1998, s.361). İthal ikamesine dayalı sanayileşmenin ithal girdi talebi önceleri tarımsal ürünlere ve doğal kaynaklara dayalı ihracat ile karşılanmaya çalışılmış, ancak iç talepteki canlanmaya paralel olarak sanayinin ithal girdi talebinin hızla artması sonucu, 1970 yılına gelindiğinde ödemeler dengesi zorlanmaya başlamıştır. Artan döviz talebi sonucu IMF'nin baskısıyla planlı dönemin ilk devalüasyonu, 1970 istikrar kararları dahilinde, 10 Ağustos 1970 tarihinde yapılmıştır (DOĞRUEL-DOĞRUEL, 2005, s.174). Devalüasyon ile 1 ABD\$'ı karşılığı 9.02 TL'den 15.00 TL'ye çıkartılmıştır.

1970 istikrar programı IMF ile imzalanan 8 Ağustos 1970 tarihli stand by anlaşması çerçevesinde, diğer istikrar programlarında olduğu gibi para ve maliye politikalarını içeren ortodoks nitelikte bir istikrar programıdır. Alınan önlemler, şok stratejiler yerine aşamalı stratejileri içermektedir. Bu kararları 1958'de alınan istikrar kararlarından ayıran en önemli fark, kamu gelirlerini arttırmaya yönelik vergi reformları içermesidir. Bunun yanında, anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle 90 milyon SDR tutarında bir kredi alınmıştır. Bu tutar,

önceki yıllarda IMF’den sağlanan kredinin oldukça üstündedir. İstikrar kararlarının alındığı tarihte Türkiye’nin döviz rezervleri en düşük düzeyinde iken sağlanan kredi ile belli ölçüde düzelme sağlanmıştır (PARASIZ, 1998, s.362).

Tablo 13’de Türkiye’nin 1970–1980 yılları arasındaki dış ticaret göstergeleri yer almaktadır. 1970 yılındaki devalüasyonun etkisiyle, Türkiye’nin 1969’da 537 milyon dolar olan ihracatı 1970 yılında 588 milyon dolara yükselmiş ve bu artış trendi küçük çaplı düşüşlerle devam etmiştir. İthalatın seyrine bakıldığında, 1978 yılı hariç sürekli ve yüksek oranda artışını sürdürmüş olduğu görülmektedir. 1970’de 948 milyon dolar olan ithalat değeri, 1980 yılına gelindiğinde 5.796 milyon dolara ulaşmıştır. Bu dönemde meydana gelen ithalat artışı ara malları ve yatırım malları ithalatındaki artıştan kaynaklanmıştır. Sonuç olarak dış ticaret dengesi de 1970 yılında 360 milyon dolar açık vermekte iken, 1974’te ani bir yükselme ile 2.246 milyon dolara, 1980’de ise 4.999 milyon dolara kadar yükselmiştir.

Tablo: 13

1970–1980 Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar)
	İhracat Değeri (Milyon Dolar)	Değişim (%)	İthalat Değeri (Milyon Dolar)	Değişim (%)	
1970	588	9	948	18	-360
1971	677	15	1.170	23	-493
1972	885	30	1.563	33	-678
1973	1.137	48	2.086	33	-769
1974	1.532	16	3.778	81	-2.246
1975	1.401	-8	4.739	25	-3.338
1976	1.960	39	5.129	8	-3.169
1977	1.753	-10	5.796	13	-4.043
1978	2.228	30	4.559	-20	-2.311
1979	2.261	-1	5.069	10	-2.808
1980	2.910	28	7.909	56	-4.999

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, 1923–2007

Sektörlerin 1970–1980 döneminde GSMH’ya katkılarının yer aldığı Tablo 14 incelendiğinde; en yüksek büyüme oranının %9.2 ile 1972 yılında, en düşük büyüme oranının ise %-0.5 ile 1979 yılında elde edildiği ve ortalama büyüme oranının bu dönemde %4.5 seviyesinde olduğu göze çarpmaktadır. Sektörlerin büyümeye katkılarına bakıldığında, bu dönemde de en yüksek katkının sanayi sektöründen geldiğini ve bunu hizmetler sektörünün takip ettiği görülmektedir.

Tablo: 14
1970-1980 Dönemi Sektörel Büyüme Hızları ve GSMH

Yıllar	Büyüme Hızları (%)			
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	GSMH
1970	2.8	1.3	4.3	4.4
1971	5.2	9.0	4.5	7.0
1972	1.1	10.4	10.3	9.2
1973	-7.8	11.9	6.4	4.9
1974	6.3	7.3	4.5	3.3
1975	3.1	9.1	8.5	6.1
1976	7.0	9.0	12.9	9.0
1977	-1.9	6.9	4.4	3.0
1978	2.8	3.4	0.1	1.2
1979	0.0	-4.4	0.8	-0.5
1980	1.1	4.6	0.9	1.63

Kaynak: DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 1950–2006

Türkiye 1970 yılında IMF ile yaptığı düzenlemenin ardından sekiz yıl boyunca IMF ile herhangi bir düzenleme yapmamıştır²⁶. Bununla birlikte; 1970’de alınan istikrar önlemlerine rağmen Türkiye ekonomisinde bu yıllarda olumlu gelişmeler yaşanmamış, dış ticaret açığı artma eğilimini sürdürmüş, ekonomik büyüme istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir. Özellikle 1973 yılında dünya petrol fiyatlarının dört kat artmasıyla yaşanan petrol krizinden Türkiye de büyük ölçüde etkilenmiştir. Buna ek olarak, Kıbrıs Barış Harekatı’nın bütçeye getirdiği yük ve ithal ikamesinin ikinci aşamasına geçişte dövize duyulan ihtiyacın artması TCMB’nin rezervlerinin azalmasına neden olmuştur. Sonuçta istikrarsızlık daha da derinleşmiştir. Bu gelişmeler karşısında girilen ekonomik bunalım nedeniyle 1978 yılında IMF ile imzalanan stand by anlaşması ile yeni bir istikrar programı yürürlüğe girmiştir²⁷. 1978 istikrar programı ile TL’nin değeri yeniden belirlenmiş, KİT fiyatlarına zam yapılmış ve bütçe harcamalarında kısıntıya gidilmiştir (DEMİRCAN-ENER, 2003, s.9). Programa göre %32 oranında bir devalüasyon daha yapılarak, 1 ABD dolarının değeri 25 TL olarak belirlenmiştir. Programın temel amacı dış açığın önlenmesidir. Ancak bu program Türkiye’nin önerilen talepleri yerine getirmediği ve MB’sının kamuya açtığı kredilerle, net iç varlıklara getirilen sınırın aşılması sonucunu doğurduğu gerekçesiyle Temmuz 1979’da IMF tarafından iptal edilmiştir.

²⁶ Bu durumun sebeplerini Berksoy (1982, s.162) şu şekilde izah etmektedir: 1974 yılında, yaşanan petrol krizinin etkisiyle petrol fiyatları artmış ve bu artışın etkisiyle “petrol doları” olarak anılan olgu uluslararası bankacılık sisteminde likidite artışına yol açmıştır. Yaşanan likidite artışından dolayı, bu dönemde uluslararası bankalar kredi talep eden ülkelere kredi açılmasında IMF onayına gerek duymamıştır. Bunun yanında; 1971 yılında IMF’nin Bretton Woods Sistemi’nin çökmesi de Türkiye’nin 1970’den 1978 yılına kadar IMF ile herhangi bir stand by düzenlemesine gidilmemesinin bir diğer nedeni olarak gösterilmektedir.

²⁷ 1978 istikrar programından önce aynı yıl içerisinde IMF’siz bir istikrar programı uygulanmış ve TL devalüe edilerek değeri ABD doları karşısında 19.25 TL’den 25 TL’ye yükseltilmiştir.

Tablo: 15**1970–1980 Döneminde Türkiye'nin IMF ile Yaptığı Stand By Düzenlemeleri**

No	Anlaşma Kabul Tarihi	Anlaşma Sona Erme Tarihi	Vade (Ay)	Anlaşma Miktarı (Milyon SDR)	Kotadaki Payı (%)	Kullanılan Miktar (Milyon SDR)
11	24.04.1978	19.07.1979	24	300	150	90
12	19.06.1979	17.06.1980	12	250	125	230

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Bu gelişmeler üzerine Mart 1979'da Hükümet, "Ekonomiyi Güçlendirme Programı" adıyla IMF'siz yeni bir istikrar programı hazırlamıştır. Ekonomiyi daraltarak dengeye getirmeyi amaçlayan bu yeni program çerçevesinde, Temmuz 1979'da IMF ile ikinci bir stand-by anlaşması daha imzalanmıştır. Bu program dahilinde 1979 yılının Nisan ayında katlı kur uygulamasına geçilerek TL'nin değeri 1 ABD dolarının 47 TL'ye yükseltilmiştir. KİT zamları, bütçe harcamalarının sınırlandırılması, faiz hadlerinin daha da yükseltilmesi de alınan diğer başlıca önlemlerdir (KAZGAN, 2002, s.295). Programın uygulandığı dönemde ithalat rakamlarında önemli bir değişme olmamakla birlikte ihracat gerilemiştir. 1970'li yılların başlangıcında 360 milyon dolar olan dış ticaret açığı ise 1979 yılına gelindiğinde yaşanan ikinci petrol şokunun da etkisiyle 2.808 milyon dolara yükselmiştir. Yaşanan iki petrol şoku neticesinde Türkiye IMF'nin 261.3 milyon SDR tutarındaki petrol kolaylığı imkanından yararlanmıştır.

1979 yılında ihracat gelirlerinin artık neredeyse tamamı petrol ithalatına tahsis edilmiş, 1980'de ise petrol ithalatı ihracat gelirleri ile karşılanamaz hale gelmiştir. Ayrıca o dönemde ülkenin içinde bulunduğu iç karışıklıklar yüzünden alınan kararların istikrarsızlığı önlemedeki yetersizliği ve bu kararların geç uygulamaya konması, kamu harcamalarında istenilen indirimin gerçekleştirilememesi ve de döviz kuru politikasının enflasyon karşısında etkin olamaması her iki IMF programının da başarısız olmasına yol açmıştır. Sonuç olarak; 1970'lerin sonunda uygulanan istikrar politikaları, TL'nin büyük oranda değer kaybetmesine yol açmıştır. Buna karşın ödemeler bilançosunda beklenen iyileşme sağlanamamış, yurtiçi tasarruflar 1980'li yıllara doğru iyice azalmış ve milli gelirin gerilemesinin yanında, enflasyon oranları artan borç yüküne bağlı olarak giderek yükselmiştir (ÇÖRTÜK, 2006, s.67).

321. 1980 Sonrası Dönem

1978 ve 1979 yılları Türkiye açısından ekonomik sorunların artık iyice yoğunlaştığı kriz yılları olmuştur. 1960 yılından itibaren uygulanan ithal ikameci sanayileşme stratejisinin bu yıllarda tıkanmaya başlaması nedeniyle 1970'lerin sonunda giderek derinleşen ve ödemeler dengesi krizi şeklinde patlak veren ekonomik ve sosyal kriz Türkiye'yi yeni bir dönüşümün içine sokmuştur. Bu doğrultuda; 1980 yılı Türkiye'de ekonomik alanda önemli dönüşümlerin gerçekleştirildiği yıldır. 1980 yılından itibaren; daha önce uygulanan, kalkınma planların etkin olduğu ve müdahaleci ekonomi politikaları tamamen terkedilmiş, ekonominin dışa açılması ve serbest piyasa sisteminin bütün araç ve kurumlarıyla oluşturulması sürecini hızlandırmak amacıyla daha liberal ve daha dışa açık politikalar uygulanmaya başlanmıştır.

3210. 24 Ocak 1980 Kararları

24 Ocak 1980, Türkiye ekonomisi için bir dönüm noktasıdır. IMF desteği ile hazırlanmış ve uygulamaya konmuş olan 24 Ocak 1980 istikrar programı, 1980 öncesi istikrar programlarına göre farklı bir içeriğe sahiptir. Programın öncelikli hedefleri diğer istikrar programlarına benzer şekilde; yüksek enflasyonun kontrol altına alınması, iç piyasalarda arz ve talep dengesinin sağlanması ve ödemeler dengesinin iyileştirilmesidir. Ancak bu amaçlara yönelik benimsenen temel yaklaşım, ekonominin mevcut yapısını değiştirmeyi amaçlayan köklü düzenlemeleri içermesi bakımından 1980 öncesi istikrar programlarından ayrılmaktadır.

32100. 24 Ocak 1980 Kararlarının Amaçları ve Kapsamı

24 Ocak 1980 Kararları ile alınan istikrar önlemleri sekiz madde halinde aşağıdaki şekilde özetlenebilir (PARASIZ, 2002, s.333–334):

- Ekonominin yönetiminde karar bütünlüğü, tutarlılık ve uyum sağlanması amacıyla makro düzeyde müdahaleler yerine, mikro düzeyde tutarlı kararlar alınması;
- Enflasyonun öncelikli amaç olarak ele alınması, ekonomik büyüme amacının enflasyonun kontrol altına alınmasından sonra hedeflenmesi;
- Enflasyonu kontrol altına alınması için para ve kredi politikalarının titizlikle sürdürülmesi, kamu sektörünün finansman açığının zamanla tamamen ortadan kaldırılması ve Hazine'nin TCMB'den borçlanmasının yakından izlenmesi;

- Yeni yatırımlar yapılmadan önce, mevcut atıl kapasitelerin tam olarak kullanılması;
- İhracatın artırılması amacıyla, gerçekçi ve esnek bir döviz kuru politikası izlenmesi;
- Tasarrufların artırılması ve mali kurumlar aracılığıyla yönlendirilmesi amacıyla gerçekçi bir faiz politikası izlenmesi;
- İç ve dış finansman açığının kapatılması ve yatırımların istihdam artırıcı şekilde hızlandırılması için özel yabancı sermayenin teşvik edilmesi;
- İmalat sanayinde ve ihracatta özel sektörün potansiyelinden en üst düzeyde yararlanılması.

Genel hatlarıyla bakıldığında 24 Ocak 1980 kararları; enflasyonu kontrol altına almak, yabancı finansman açığını kapatmak, daha dışa dönük ve piyasa odaklı bir ekonomik sisteme ulaşmak amacıyla ilan edilmiştir. Bu kararlar çerçevesinde, ihracata dayalı büyüme teşvik edilmiş ve Türkiye'nin ihracatta rekabet gücünü arttırabilmek amacıyla ihracat sübvansiyonları sağlanmış ve TL'nin reel olarak değer yitirmesine izin verilmiştir. 1980 yılında başlatılan ekonomik program ihracat sübvansiyonları, yüksek oranda devalüasyon ve KİT'ler tarafından üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarında artış yapılmasını öngörmüştür. Başlangıçta, döviz kurlarında, faiz oranlarında ve hükümetçe belirlenen kamu ürünleri fiyatlarında görülen yüksek artışlara, hızla uygulamaya konulan ihracatı teşvik amaçlı politikalar eşlik etmiştir. Borç rahatlatma operasyonu ile birlikte, IMF stand by ve DB uyum kredileri hızla takvime bağlanmış ve ödemeleri gerçekleştirilmiştir (TCMB, 2002, s.5-6).

24 Ocak 1980 İstikrar Programı, o yıllarda yaygın olarak kullanılan IMF destekli ortodoks istikrar politikalarından oluşmaktadır. Program ilke olarak; sıkı para ve maliye politikası uygulaması, faizlerin yükseltilmesi, ücretlerin baskı altında tutulması, kamu mal ve hizmet fiyatlarının artırılması, kamunun iktisadi faaliyetleri kısıtlanarak özel kesimin öne çıkarılması gibi ortodoks istikrar tedbirlerini içerirken, bunlara ilave olarak DB destekli yapısal değişimi öngören tedbirler de uygulanmıştır (KÖSE, 2000, s.120).

24 Ocak İstikrar Programının etkin olarak uygulandığı 1980-1988 döneminde gerçekleştirilen bazı önemli yapısal tedbirler arasında; reel faiz uygulamasına geçilmesi, bankacılık sektör faaliyetlerinin yeniden düzenlenmesi ve sektörde faaliyet gösteren yabancı

banka sayısının artırılması, Sermaye Piyasası Kanununun çıkarılması, sermaye hareketlerinin aşama aşama serbestleştirilmesi, yeni finansal kurumlar ve araçlar²⁸ oluşturulması, kamunun finansman ihtiyacının Merkez Bankası kaynakları yerine Hazine tarafından iç borçlanma yoluyla karşılanması, temel mal hizmet kapsamının daraltılması, Katma Değer Vergisi (KDV) uygulamasının başlatılması, ihracata parasal teşvik uygulanması, ithalat kotalarının kaldırılarak ithalatın serbestleştirilmesi, yabancı sermaye girişinin kolaylaştırılması, tarımsal destekleme kapsamındaki ürün sayısının azaltılması, destekleme alımlarında Merkez Bankası kaynaklarından doğrudan yararlanmanın kaldırılması, KİT tanımının yeniden yapılarak statülerinin belirlenmesi, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi kurularak özelleştirme faaliyetlerinin başlatılması, mahalli idarelerin etkinliğini ve yetkilerini artırmak için genel bütçeden aldıkları payın artırılması ve büyükşehir belediyelerinin kurulması gösterilebilir (KÖSE, 2000, s.121).

24 Ocak 1980 İstikrar Programı, aynı zamanda sanayi politikalarını değiştirerek ekonomik yapının temelden değişmesini öngören bir yapısal dönüşüm programıdır. Devletçilik ilkesiyle getirilmiş olan IV. Planın politikaları bu programla değiştirilmiş ve V. Plan'la yeniden ele alınmıştır. İthal ikameci, dışa kapalı, kamu müdahalesinin yoğun olduğu bir ekonomik yapıdan, ihracata dönük sanayileşme yaklaşımını benimseyen, dışa açık, serbest piyasa koşullarının hakim olduğu bir ekonomik yapıya geçiş için yapısal düzenlemeler amaçlamıştır. Bu temel politika değişikliğine uygun kararlar uygulamaya konulmuştur (KÖSE, 2000, s.121).

Diğer taraftan, 24 Ocak kararları ile birlikte; döviz piyasasında kambiyo denetiminden vazgeçilerek serbest değişken kur sistemi uygulamasına geçilmiş, TL konvertibl olmuş ve bu değişiklik ile TL'nin döviz piyasalarında istenildiği miktarda alım ve satımına izin verilmiştir. Yani, döviz piyasasında liberalizasyon sağlanması sonucunda, ülkede yerleşik olan veya olmayan gerçek veya tüzel kişilerin, döviz cinsinden borç-alacak ilişkileri ve tuttıkları varlıkları konusundaki mevcut fiyat ve miktar kısıtlamaları kaldırılmıştır. Bu da sermayenin dolaşımını kolaylaştırmıştır (OKSAY, 2000, s.3).

---

²⁸ Bu finansal araçların başlıcaları; mevduat sertifikaları, yatırım fonları, finansman bonoları, menkul kıymet yatırım fonları vb.dir.

Türkiye'nin 24 Ocak 1980'de uygulamaya koyduğu istikrar programı, 18 Haziran 1980 tarihinde IMF ile imzalanan stand by düzenlemesi ile geçerlilik kazanmıştır. Bu dönemde IMF ile yapılan diğer anlaşmalar Tablo 16'da yer almaktadır. 1980 yılında imzalanan anlaşmayla 1.250 milyon SDR tutarında bir kredi alınmış ve bu tutarın tamamı kullanılmıştır. Türkiye 1980 yılında ilk kez, IMF ile en uzun stand-by anlaşmasını gerçekleştirmiştir. Üç yıllık bir süreyi kapsayan bu düzenleme 17.06.1983 tarihinde sona ermiştir.

Tablo: 16

1980–1985 Döneminde Türkiye'nin IMF ile Yaptığı Stand By Düzenlemeleri

No	Anlaşma Kabul Tarihi	Anlaşma Sona Erme Tarihi	Vade (Ay)	Anlaşma Miktarı (Milyon SDR)	Kotadaki Payı (%)	Kullanılan Miktar (Milyon SDR)
13	18.06.1980	17.06.1983	36	1.250	625	1.250
14	24.06.1983	23.06.1984	12	225	75	56.2
15	04.04.1984	03.04.1985	12	225	75	168.7

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

IMF ile 24 Haziran 1983 tarihinde yeni bir stand-by düzenlemesine giden Türkiye'nin anlaşma süresi bir yıl sürmüştür. Düzenleme ile IMF tarafından 225 milyon SDR kredi kullanımına olanak tanınmış; ancak bu miktarın 56.2 milyon SDR'si kullanılmıştır. Bu anlaşma performans kriterlerinin tutturulamaması nedeniyle IMF tarafından iptal edilmiş ve 4 Nisan 1984 tarihinde süresi bir yıl olan yeni bir stand by düzenlemesi yapılmıştır. 1984 yılında ise yine 225 milyon SDR kredi kullanımına olanak tanınmış ve bu miktarın 168.7 milyon SDR'si kullanılmıştır.

32101. 24 Ocak 1980 Kararlarının Uygulama Sonuçları

24 Ocak İstikrar Programı, Türkiye'de daha önce uygulanmış olan istikrar programlarından farklı özelliklere sahiptir. Daha önceki istikrar programları, dış ödeme sıkıntılarını önlemek ve enflasyonu kontrol altına almaya yönelik kısa vadeli tedbirler içermekteyken; 24 Ocak 1980 istikrar programı kısa vadeli amaçlar yanında uzun vadeli amaçlara da yer vermektedir. Bu programla ekonominin kurumsal yapısında ve geleneksel sanayileşme stratejisinde değişiklikler amaçlanmış, program daha yürürlüğe konulmadan uzun

vadede kararlı bir şekilde uygulanması tasarlanmıştır (ŞAHİN, 2006, s.192). Bu temel strateji doğrultusunda özellikle piyasaların serbestleşmesi ile ilgili önemli adımlar atılmıştır. Bunların başlıcaları; faiz oranı ve döviz kurunun serbestleşmesi, sermaye piyasasının geliştirilmesi, sermaye hareketlerin serbestleştirilmesi, ithalat ve ihracat rejimlerinin serbestleştirilmesidir.

Programın uygulanmasıyla birlikte; 24 Ocak 1980 tarihinde TL'nin değeri %32.9 oranında devalüe edilerek, 1 ABD doları 47 TL'den 70 TL'ye yükseltilmiştir. Daha sonra da devam eden küçük çaplı devalüasyonlarla TL'nin aşırı değerlenmesi önlenmek istenmiştir. Bu uygulamalar sayesinde döviz piyasasında karaborsa büyük ölçüde daraltılmıştır. Türkiye ekonomisinin dışa açılması ve dünya ile bütünleşmesi kolaylaşmıştır. Bu uygulama sonucunda hem ihracat hem de ithalat artmıştır (ŞAHİN, 2006, s.199). Nitekim gerçekçi döviz kuru, reel faiz ve liberal dış ticaret politikaları sayesinde ihracat, Tablo 17'den takip edileceği üzere, 1980'de 2.910 milyon dolar düzeyinden 1983'de 5.728 milyona yükselmiştir. İthalat ise 1980 yılında 7.909 milyon dolar iken giderek artış göstermiş ve 1985 yılına gelindiğinde 11.343 milyona yükselmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak dış ticaret açığı 1985 yılına gelindiğinde 3.385 milyona düşmüştür.

Tablo: 17

1980–1985 Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar)
	İhracat Değeri (Milyon Dolar)	Değişim (%)	İthalat Değeri (Milyon Dolar)	Değişim (%)	
1980	2.910	28.7	7.909	56.0	-4.999
1981	4.702	61.6	8.933	12.9	-4.231
1982	5.747	22.2	8.842	-1.0	-3.095
1983	5.728	-0.3	9.235	4.4	-3.507
1984	7.134	24.5	10.757	16.5	-3.623
1985	7.958	11.6	11.343	5.5	-3.385

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, 1923–2007

24 Ocak İstikrar Programı uygulamaya konulduktan sonra elde edilen sektörel ve GSMH büyüme hızları Tablo 18'de sunulmuştur. Buna göre; istikrar programının uygulamaya konulduğu 1980 yılında GSMH büyüme hızı bir önceki yıla göre %2.8 oranında gerileme göstererek negatif bir değer almıştır. Ancak 1981'den sonra 1970–1980 yıllarına kıyasla sürekli olarak pozitif ve yüksek değerler almıştır. Şöyle ki; GSMH büyüme hızı, 1981 yılında %4.8, 1982'de %3, 1983'de %4.2, 1984'de %7.1 ve 1985'de %4.3 oranında artmıştır. 1980

sonrasında dış ticaret haddi tarım sektörünün aleyhine dönmüş ve tarımsal üretimde azalma yaşanmıştır. KİT zamları ve sübvansiyonlardaki azalma tarım kesiminin gerilemesine neden olmuştur. Tarım sektöründeki en yüksek büyüme hızı %3.1 ile 1982 yılında olmuştur. Bu dönemde tarım sektöründeki olumsuz gelişmeler büyümeyi negatif olarak etkilemiştir. İstikrar programının etkileri daha çok sanayi ve hizmetler sektörlerinde kendini göstermiştir ve 1970-1980 dönemine kıyasla bu sektörlerin GSMH içindeki payı artmıştır. Her iki sektörde de en yüksek büyüme hızı %9.9 ve %7.9 ile 1984 yılında yaşanmıştır. Serbestleşme programından olumlu biçimde etkilenen sanayi sektörü 1980–1985 döneminde ortalama olarak %5.6, hizmetler sektörü %4.3 oranında büyümüştür.

Tablo: 18

1980–1985 Dönemi Sektörel Büyüme Hızları ve GSMH

Yıllar	Büyüme Hızları (%)			
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	GSMH
1980	1.1	-3.3	-3.7	-2.8
1981	-1.9	9.2	6.2	4.8
1982	3.1	4.9	3.2	3.0
1983	-0.9	6.3	7.0	4.2
1984	0.5	9.9	7.9	7.1
1985	-0.5	6.2	5.1	4.3

Kaynak: DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 1950–2006

Tablo 19’da sunulan temel makroekonomik büyüklüklerdeki gelişmelere bakıldığında, 24 Ocak istikrar programı ile talep kısıcı politikalar uygulanmış olsa da reel yurtiçi talebin 1981 yılından itibaren giderek atmış olduğu göze çapmaktadır. İşsizlik oranında da artışlar gözlenmiş ve 1980’de %14.8 olan işsizlik oranı 1985 yılında geldiğinde %16.3’e yükselmiştir.

Merkez Bankası kredilerine getirilen kısıtlamalar çerçevesinde, para arzı artışı kontrol altına alınmış ve merkez bankasının kamuya açtığı kredilerin büyüme oranında ve yurtiçi banka kredilerinde düşüşler meydana gelmiştir. Ayrıca uygulanan sıkı para politikası uygulamaları enflasyon oranının da düşmesine neden olmuştur. Enflasyon 1981 yılında %36.8’e düşmüş ve takip eden yıllarda da görece düşük seyretmiştir.

Tablo: 19**1980–1985 Döneminde Bazı Makroekonomik Büyüklüklerdeki Gelişmeler**

Yıllar	Yıllık Yüzde Değişim						
	Reel Yurtiçi Talep	İşsizlik Oranı	Para Arzı (M2)	Yurtiçi Banka Kredileri	MB Kredileri	TEFE	Faiz Oranları
1980	-1.2	14.8	67.1	89.0	46.4	107.2	10.8
1981	1.6	15.2	85.6	87.1	35.3	36.8	34.5
1982	2.8	15.6	56.0	54.5	16.1	25.2	37.5
1983	4.7	16.1	28.7	30.9	6.0	30.6	30.0
1984	5.5	16.1	57.5	33.0	6.9	52.0	44.8
1985	4.5	16.3	57.3	56.5	23.0	40.0	45.9

Kaynak: TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)

1980'den itibaren sermayenin serbestleştirilmesi politikası çerçevesinde faiz oranlarının yükseltilmesi, banka mevduatlarının artmasını sağlamıştır. Faiz hadlerinin yükselmesi ile 1980 öncesi dönemindeki negatif faiz uygulamasına son verilmiş ve ülkeye yabancı sermaye girişinin artması amaçlanmıştır. Ancak faiz hadlerinin serbest bırakılması, banka ve bankerler arasındaki rekabetin artmasına neden olmuştur. Faiz savaşı 1982 yılında finans krizini doğurmuş ve bazı banka ve bankerlerin sistem dışı kalmalarına neden olmuştur. Fon maliyetlerindeki artış kredi maliyetinin de yükselmesine neden olmuş, özel sektörde birçok firma nakit sıkıntısına uğramış ve batma noktasına gelmiştir. Hükümet işsizliği önlemek için sıkıntıya düşen firmalara kamu bankalarından finansman olanağı sağlayarak iflasları önlemeye çalışmıştır (ŞAHİN, 2006, s.198).

24 Ocak sonrasında; sıkı para politikaları ile başlanıp zamanla gevşeme yaşanmıştır. Maliye politikalarında bütçe gelirlerinin artırılması, giderlerin kısılması yönünde fazla etkililik sağlanamamıştır. Sonuçta; enflasyon %25 düzeyine indirilmiş olmasına rağmen bu oranın altına düşürülemedi, sonra da fiyatlar basamaklı artış eğilimine girmiştir. Büyüme ise, ortalama %5.5 düzeyinde devam etmiştir. Pozitif reel faiz uygulanması sağlanmış ancak reel faizlerin yüksekliği süreklilik kazanmıştır. Reel faizlerin yüksek olmasına neden olan etkenlerin ortadan kaldırılmaması, iç borçlanmayı ve üretim yerine faiz geliri ile yaşamayı teşvik eder bir durum ortaya çıkarmıştır (KÖSE, 2000, s.123–124).

24 Ocak 1980 Kararları'yla; dış ticaret, sermaye piyasası, mali sektör, sanayi ve kamu kesiminde sağlanması amaçlanan yapısal dönüşüm hedeflerinden ilk üçünde belirli bir başarı sağlanmıştır. Ancak, sanayi yapısının kendiliğinden uygun dengeleri bulacağı varsayımı anlamlı bir sonuç vermemiş, sadece mevcut kapasitenin kullanım oranları yükselmiştir

(KÖSE, 2000, s.124). Diğer taraftan Boratav'a (2006, s.110) göre, 1980'li yıllarda sanayi sektöründe gözlenen fiili büyüme hızının, ekonominin büyüme potansiyelindeki dinamik gelişmeden kaynaklandığını söylemek güçtür. Çünkü 1978–1980 yıllarındaki kriz ortamında sanayi sektöründe üretken kapasite kullanım oranı büyük oranda düşmüştür. Bu yüzden 1980'li yılların ilk yarısında gözlenen sınıai büyüme, esas olarak işletmelerin kapasite kullanım oranları yükseltilerek gerçekleşmiş; var olan üretken kapasitelerin genişleme hızı ise bir önceki döneme göre büyük ölçüde gerilemiştir.

1980 kararları ile piyasa mekanizmalarını kurumsallaşması ve özel kesim eksenli büyüme-gelişme süreci oluşturulamamıştır. Kamu kesiminin gerek ekonomi içindeki payının azaltılması, gerekse kamu kurumlarının yeniden yapılandırılması amacına yönelik iyi bir başlangıç yapılmasına karşılık bunun devamı getirilememiştir (KÖSE, 2000, s.124).

3211. Türkiye Ekonomisinde 1985–1994 Dönemi

Türkiye ekonomisi, 1980 istikrar programıyla yapısal bir değişim sürecine girmiş olmasına rağmen ekonomide gerekli istikrarı sağlamada tam olarak başarıya ulaşamamıştır. 1980'li yılların ilk yarısında ekonomide olumlu gelişmeler yaşanmış; enflasyon düşmeye başlamış, üretim düzeyinde artışlar yaşanmış, ihracat ve ihracatta önemli gelişmeler olmuştur. Ancak, 1980'lerin ikinci yarısında bu olumlu tablo devam ettirilememiş, kısa vadede gerçekleşen amaçlar uzun vadeye yayılamamış ve Türkiye kronik bir enflasyon ülkesi haline gelmiştir. Özellikle 1990'lı yıllarda siyasal istikrarsızlık unsurunun da eklenmesi ile Türkiye ekonomisi giderek sıklaşan aralıklarla krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu durumun önemli bir nedeni olarak; 24 Ocak 1980 kararları ile uygulanmaya başlayan reformların kurumsal bir özellik kazanamaması sonucu 1990'lı yıllarda ekonomide istikrarsızlığın ve dengesizliklerin daha da belirginleşmesi gösterilmektedir (IŞIK ve diğerleri, 2006, s.240).

24 Ocak Kararları ile ekonomide kurumsal yapıda hedeflenen değişimler gerçekleştirilememiş ve ekonomik istikrarsızlığın yapısal nedenleri ortadan kaldırılamamıştır. KİT'lerin özelleştirilmesinde de istenilen mesafe kaydedilememiş ve devletin gelir ve giderleri arasındaki dengesizlik giderek ağırlaşmıştır. Bu dönemde kamu kesimi harcamaları sürekli artarken, kamu gelirlerinin aynı ölçüde arttırılamaması sonucu, iç ve dış borçlanmaya ve Merkez Bankası kaynaklarına başvurma yoluna gidilmiştir (ŞAHİN, 2006, s.214).

1990’larda, kamunun finansman sorunları nedeniyle TL’nin değer kazanmasına izin veren politikaların uygulanması ithalatın artmaya devam etmesine ve ihracatın durağanlaşmasına neden olmuştur²⁹. 1990’larda işgücü maliyeti reel olarak arttığı ve döviz kuru rejimi artık ihracatın lehine gelişmediği için ihracat artışı 1980’lerde gerçekleşen %20 düzeyiyle karşılaştırıldığında 1990’larda ortalama olarak neredeyse yarı yarıya düşmüştür. Karluk (2002, s.21); 1993 yılında TL’nin yabancı paralar karşısındaki değeri 1988 yılına göre reel olarak %22 oranında değerlenmiş olduğunu belirtmekte; bu aşırı değerlenmenin ise ihracattaki karlılık oranlarının düşmesine sebep olduğunu vurgulamaktadır. İthalat ise 1985–1994 yılları arasında hızla artmış ve buna bağlı olarak da dış ticaret açığı büyümüştür. 1985 yılında 3.385 milyon dolar olan dış ticaret açığı, 1994 yılına gelindiğinde 5.164 milyon dolara yükselmiştir. Bu döneme ilişkin dış ticaret göstergeleri Tablo 20’de sunulmuştur.

Tablo: 20
1985–1994 Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar)
	İhracat Değeri (Milyon Dolar)	Değişim (%)	İthalat Değeri (Milyon Dolar)	Değişim (%)	
1985	7.958	11.6	11.343	5.5	-3.385
1986	7.456	-6.3	11.104	-2.1	-3.648
1987	10.190	36.7	14.157	27.5	-3.967
1988	11.662	14.4	14.335	1.3	-2.673
1989	11.624	-0.3	15.792	10.2	-4.167
1990	12.959	11.5	22.302	41.2	-9.342
1991	13.593	4.9	21.047	-5.6	-7.453
1992	14.714	8.2	22.871	8.7	-8.156
1993	15.345	4.3	29.428	28.7	-14.083
1994	18.105	18.0	23.270	-20,9	-5.164

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, 1923–2007

1990’ların başında ekonomide yaşanan olumsuz gelişmeler ekonominin büyüme hızını da etkilemiştir. Tablo 21’den görüldüğü gibi, GSMH 1988, 1999 ve 1991 yıllarında hemen hemen hiç artmamıştır. 1992 ve 1993 yıllarında sırasıyla %6.4 ve %8.1 olarak gerçekleşen GSMH büyümesi, krizin yaşandığı 1994 yılında ise büyük oranda düşerek %-6 olarak gerçekleşmiş yani ekonomi %6 oranında küçülmüştür. 1985–1994 dönemine sektörel büyüme hızları itibariyle bakıldığında; genel olarak tarımsal üretimde azalma söz konusu olduğunu,

²⁹ 1989 yılındaki 32 Sayılı KHK ile birlikte, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesiyle yurtdışından sermaye girişlerinin artması, TL’nin değerlenmesine neden olmuştur.

hizmetler ve sanayi sektöründe ise artışlar meydana gelmiş olsa da bu artışların istikrarlı olmadığı göze çarpmaktadır.

Tablo: 21

1985–1994 Dönemi Sektörel Büyüme Hızları ve GSMH

Yıllar	Büyüme Hızları (%)			
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	GSMH
1985	-0.5	6.2	5.1	4.3
1986	4.6	11.1	6.0	6.7
1987	0.4	9.1	12.9	9.8
1988	7.8	1.8	0.5	1.4
1989	-7.6	4.6	0.9	1.6
1990	6.8	8.6	10.3	9.3
1991	-0.9	2.7	0.6	0.3
1992	4.3	5.9	6.5	6.4
1993	-1.3	8.2	10.7	8.1
1994	-0.7	-5.7	-6.6	-6.0

Kaynak: DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 1950–2006

Türkiye ekonomisinde 1985–1994 döneminin önemli bir özelliği de bu yıllar arasında IMF ile herhangi bir stand by düzenlemesine gidilmemesidir. IMF ile 1984’de yapılan 12 ay süreli stand by düzenlemesi 1985 yılında sona ermiş ve IMF ile bir sonraki stand by 1994 yılında yapılmıştır³⁰.

3212. 5 Nisan 1994 Kararları

5 Nisan 1994 İstikrar Kararları’na yol açan sebepleri, 1980–1994 yılları arasında uygulanan ekonomi politikalarında aramak gerekmektedir. Türkiye ekonomisi için bir dönüm noktası olarak kabul edilen 24 Ocak istikrar önlemlerinden sonra; özellikle 1990’lı yıllardan itibaren kamu kesimi açığının hızla artması ve vergi gelirlerinin iç borç servisine bile yetmemesi nedeniyle devletin yoğun biçimde iç ve dış borçlanmaya gitmesi; bu açığı kapatmak için dış borca ve TCMB kaynaklarına başvurması döviz rezervlerinin hızla erimesine yol açmıştır. Türkiye 1994 yılına yüksek bir iç borç stoku ile girmiştir. Bu tarihte

³⁰ 1985–1994 yılları arasında, dokuz yıl boyunca IMF ile herhangi bir stand-by düzenlemesine gidilmemesine rağmen 1989 yılında IMF ve Türkiye ilişkilerinde bir gelişme olmuştur. Türkiye 1989 yılında IMF’ye TL’nin konvertible olması için başvurmuş ve bu yıla kadar IMF nezdinde konvertible olmayan TL konvertible hale gelmiştir (BERUMENT, 2002, s.2).

ilk defa dış borç ödemek için içeride daha fazla borçlanmaya gidilmiş, dış borç ödemesi yapılırken iç borç da aşırı derecede büyümüştür (KARLUK, 2006, s.66).

Yaşanan bu gelişmeler ülkeyi bir kısır döngünün içine sokmuştur. Kamu açıklarının iç borçlanma ile karşılanması sonucu Tablo 22’den de takip edilebileceği gibi iç borç stoku 1990 yılından itibaren hızla yükselmiştir. 1990 yılında 57180 milyar TL olan iç borç stoku 1994 yılına gelindiğinde 799309 milyar TL’ye ulaşmıştır. 1994 yılında iç borç stoku bir önceki yıla göre % 123.6 oranında artış göstermiştir.

Tablo: 22
1989–1995 Yılları Arasında Türkiye’nin İç Borç Stoku

Yıllar	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
İç Borç Stoku (Milyar TL)	41934	57180	97647	194236	357346	799309	1361007

Kaynak: TCMB, EVDS.

Artan iç borçlanma gereksinimi nedeniyle faiz oranları yükselmiş, yüksek faiz oranlarına paralel olarak ülkeye kısa vadeli sermaye girişi artmıştır. Bu durum TL’nin aşırı değerlenmesine neden olmuştur. TCMB de uyguladığı para ve döviz kuru politikalarıyla kısa vadeli sermaye girişini destekleyici nitelikte rol oynamıştır. Artan borç stokunun ve bu dönemde uygulanan para politikalarının neden olduğu yüksek faiz oranları, reel sektör açısından yüksek kredi maliyeti dolayısıyla yatırımlarda azalmaya neden olmuştur. Hükümetin sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesinden önce ve sonra mali disiplini sağlama konusunda başarısız olması, sürdürülemez bir ekonomik yapının ortaya çıkmasına ve bunun sonucu olarak da finansal entegrasyonun nimetlerinden yararlanılmasının engellenmesine neden olmuştur (TCMB, 2002, s.32). 1994 yılında kamu iç borçlanma krizi şeklinde patlak veren krizin bir diğer göstergesi de enflasyondur. 1994 yılında enflasyon oranı %125 olarak gerçekleşerek tarihin en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Bütün bu gelişmeler, hükümetin yeni bir istikrar programını yürürlüğe koymasını zorunlu kılmış ve bu doğrultuda 5 Nisan 1994 Kararları alınmıştır.

32120. 5 Nisan 1994 Kararları'nın Amaçları ve Kapsamı

5 Nisan 1994 Kararları'nın öncelikli amacı kısa vadede enflasyonun hızla düşürülmesi ve kamu açıklarının azaltılmasıyla mali piyasalarda istikrarın sağlanmasıdır. Bunun yanında uzun vadede, ihracatın ve döviz kazandırıcı faaliyetlerin teşvik edilerek dış açığının azaltılması ve ekonomik ve sosyal kalkınmayı sürdürülebilir bir büyüme temeline oturtmak hedeflenmiştir. Bu bağlamda, 5 Nisan Kararları yapısal reformlarla da desteklenerek istikrarın sürekli kılınması amaçlanmıştır.

5 Nisan 1994 Kararları çerçevesinde alınan önlemler aşağıdaki şekilde özetlenebilir (ARDIÇ, 2004, s.154–155):

- Program çerçevesinde kamu gelirlerini artırılması, kamu harcamalarının da kısıtlanması yönünde tedbirlerin uygulanması öngörülmüştür. Bu yolla kamu kesimi borçlanma gereğinde önemli bir azalmanın sağlanması ve dolayısıyla enflasyonun düşürülmesi hedeflenmiştir.

- Hazine'nin ve diğer kamu kuruluşlarının Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans kullanımına sınırlamalar getirilmiştir. Bu çerçevede; 1995 yılında Hazine'nin TCMB'den alabileceği avans, bütçe ödeneklerindeki artışın %12'si olarak belirlenmiştir.

- TCMB'nin para politikasını ekonomideki fiyat, ücret ve döviz kuru için öngörülen hedeflere uyumlu bir şekilde yürütmesi ve parasal büyüklüklerin kontrol altında tutulması öngörülmüş ve bu çerçevede TCMB'nin parasal büyüklükler üzerindeki kontrolünün artırılması için mevduat munzam karşılıkları ve dispoñibilite uygulamaları yeniden düzenlenmiştir.

- Banka mevduatları sigorta kapsamına alınmış ve bu yolla mali istikrarsızlık nedeniyle sistem dışına çıkan tasarrufların tekrar mali sisteme dönmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda; Bankalar Kanunu'nda değişiklik yapılmasına ilişkin kanun hükmünde kararname yürürlüğe girmiş ve bankaların kuruluş, faaliyet ve özkaynakları ile denetimleri yeni esaslara bağlanmıştır.

- Başta ihracat olmak üzere, turizm, dış müteahhitlik ve döviz kazandırıcı tüm hizmetler, Türkiye ekonomisinin itici gücü olarak öngörölmüş ve ihracatın arttırılması için; döviz fiyatının yükselişi ve Eximbank kredi ve sigorta programlarının kapsamının genişletilerek desteklenmesi amaçlanmıştır.

5 Nisan kararları belirtilen uygulamalar dışında ekonomik kalkınmanın sağlıklı ve sürdürülebilir bir büyüme temeline oturtulabilmesi adına; vergi reformu, tarımsal destekleme politikaları ve kamu kesimi destekleme politikaları ve kamu kesiminde istihdamın rasyonalizasyonu gibi yapısal düzenlemeleri de içermektedir. Programın yapısal düzenlemeler çerçevesinde aldığı kararlar aşağıdaki gibidir (ARDIÇ, 2004, s.156–157):

- Kamu kurumlarını özelleştirilmesi ile ilgili yasal ve kurumsal düzenlemelerin hızlandırılması ve bu doğrultuda 1994 yılı sonuna kadar bazı KİT'lerin özelleştirilmesinin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

- Sosyal güvenlik kuruluşları reformu kapsamında, bu kuruluşların kaynak yaratmalarının sağlanması ve bütçe üzerindeki yüklerinin azaltılması hedeflenmiştir³¹.

- Tarımsal destekleme politikasında yapılan değişiklikle, tarımsal destekleme fiyatlarının dünya fiyatlarının üstünde tutulmasının ekim alanlarını genişlettiği ve ürün fazlası oluşmasına neden olduğu vurgulanarak bu uygulamadan kaçınılmış ve destekleme fiyatlarının, dünya fiyatlarındaki gelişmeler dikkate alınarak belirlenmesi, tarımın doğrudan fiyat desteği yerine dolaylı yollardan desteklenmesi hedeflenmiştir.

5 Nisan 1994'de uygulamaya konulan istikrar programı belirtilen özellikleriyle IMF tipi istikrar programlarına benzer nitelikte olmakla birlikte, IMF desteği olmadan yürürlüğe konulmuştur. Bununla birlikte; programın yürürlüğe konulmasından sonra, programın sürdürülebilmesinde ihtiyaç duyulan finansal desteğin sağlanması için, Türkiye IMF'ye başvurmuş ve IMF'nin gerekli incelemeleri yapmasıyla 8 Temmuz 1994 tarihinde, bazı performans kriterleri çerçevesinde, bir stand by düzenlemesine gidilmesine karar vermiştir. Türkiye'nin IMF ile yaptığı 16. stand by düzenlemesi olan bu anlaşmayla 610.5 milyon

---

³¹ Bu doğrultuda; özel sağlık ve emeklilik sigortasının teşvik edilmesi, prim gün sayısı ve prim oranlarının artırılması, emeklilik yaşının artırılmasına yönelik çalışmaların hızlandırılması öngörölmüştür.

SDR'lik bir kredi alınmış ve Türkiye tarafından bu tutarın 460.5 milyon SDR'si kullanılmıştır.

Dünyada alınan istikrar önlemlerinin kapsamına bakıldığında ya ortodoks ya heterodoks nitelikte kararlar olduğu görülmektedir. 5 Nisan İstikrar Kararları ise bu açıdan bakıldığında hem ortodoks hem de heterodoks özellikler taşımaktadır (PARASIZ, 2002, s.408).

5 Nisan Kararları'nın ortodoks öğeleri; kamu maliyesini kontrol etmeye yönelik olarak, harcamaların azaltılıp gelirlerin artırılması içeren sıkı maliye politikası ve Merkez Bankası kredilerinin sınırlandırılıp, parasal genişlemenin kontrol edilmesi yönündeki önlemler ve faizlerin yükselmesini içeren sıkı para politikası uygulamalarıdır (BAHÇECİ, 1994, s.95).

Nominal değişkenlerin (ücret, faiz, kur, fiyat, vb.) belirli bir süre için kontrol altında tutulması ise, bilindiği gibi, heterodoks istikrar programlarının özelliklerindedir. 5 Nisan Kararları çerçevesinde, memurların maaşları 1994 yılı Nisan ayında artırıldıktan sonra 1994 yılı Temmuz ayında sabit tutulmuş, Ekim ayında ise az miktarda artırılmıştır. Ücretler dondurulmamış, fakat ücret artışları bütçe ödenekleri ile sınırlı tutulmuştur. KİT ürünleri fiyatları önce artırılıp, altı ay süre ile sabit tutulmuştur. Toplu iş sözleşmelerinde ve her türlü kontratlarda, geriye dönük endekslemeden vazgeçilip ileriye yönelik bir bakış açısı getirilmeye çalışılmıştır. Bu sırada özel sektör ücret ve fiyatlarına yönelik bir dondurma söz konusu olmamış; özel sektörde yapılacak olan fiyat ve ücret belirlemelerinin, kamu sektöründeki gelişmelere göre yapılması kararlaştırılmıştır. KİT ürünleri fiyatları TEFE'de belli bir ağırlıkla temsil edildiğinden, söz konusu ürün fiyatlarını bir süre için sabit tutmanın, genel fiyat seviyesini aşağı çekici bir etki yapması ve özel sektör fiyatlarının da zaman içinde bu fiyatlara uyum sağlaması beklenmiştir. Bu açıdan bakıldığında, 5 Nisan Kararları'nın yarı heterodoks özellikler taşıdığı görülmektedir (BAHÇECİ, 1994, s.96).

32121. 5 Nisan 1994 Kararları'nın Uygulama Sonuçları

İçerdiği yapısal düzenlemelere rağmen, 5 Nisan Kararları tam anlamıyla hedeflerine ulaşamamıştır. Programın kısa vadeli hedeflerine ulaşılabilmiş; ihracat artmış, ithalat azalmış ve dış ticaret açığı küçülmüştür. Faizler serbest bırakılmış, hatta çok yüksek faiz artışları bile teşvik edilmiştir. Bu gelişmeler sonucunda program piyasada yaşanmakta olan ekonomik krizi bir süre için durdurabilmiş; ancak bu tür maliye politikaları ağırlıklı ekonomik politikaların

sonucu olarak ekonomik büyüme büyük bir darbe almıştır. 1994 yılında GSMH %6'ya varan oranda azalma göstermiştir. 1995 yılı ise ekonominin yeniden büyümeye yöneldiği yıl olmuş, bu yılda GSMH reel büyümesi %8.1 olarak gerçekleşmiştir. Fiyatlar genel seviyesinde ise başta düşme eğilimi yaşansa da, bu durum uzun sürmemiş, hatta daha da büyük bir artma eğilimi içine girmiştir. 1994 yılı sonunda 12 aylık TEFE bir önceki yıla göre iki kat artış göstererek %150 olarak gerçekleşmiştir. Fiyat artışları 1995 yılında tekrar istikrar programı öncesi seviyesine inmiş ve %70'ler civarında gerçekleşmiştir (EĞİLMEZ-KUMCU, 2004, s.380).

5 Nisan Kararlarıyla TL'nin, 1993 yılına göre dolar karşısında %65.7 oranında değer kaybetmesi ithalatın azalmasına neden olmuştur. Tablo 23'de görüldüğü üzere, 1994 yılında ithalat bir önceki yıla göre %20.9 oranında azalmış ve 23.270 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracat ise, 1994 yılında %18 oranında artarak 18.109 milyon dolara yükselmiştir. Dış ticaret açığı da, bir önceki yıla göre %73.4 oranında azalarak 5.161 milyon dolara inmiştir. Ancak bu olumlu tablo takip eden yıllarda devam etmemiş ve dış ticaret açığı yeniden artma eğilimine girmiştir.

Tablo: 23

1994–1999 Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar)
	İhracat Değeri (Milyon Dolar)	Değişim (%)	İthalat Değeri (Milyon Dolar)	Değişim (%)	
1994	18.109	18.0	23.270	-20.9	-5.161
1995	21.636	19.5	35.709	53.5	-14.073
1996	23.225	7.3	43.627	22.2	-20.402
1997	26.261	13.1	48.559	11.3	-22.298
1998	26.973	2.7	45.921	-5.4	-18.948
1999	26.588	-1.4	40.671	-11.4	-14.113

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, 1923–2007

Diğer taraftan 5 Nisan 1994 İstikrar Kararları, ekonomide staglasyona neden olmuştur. Alınan istikrar önlemlerinin talep daraltıcı politikaları sonucu iç talep önemli ölçüde daraltılmış; ancak reel daralmanın sonucu olarak sanayi sektörü başta olmak üzere hizmetler ve tarım sektörlerinin büyüme hızları düşük seyretmiştir. Tablo 24'den de takip edilebileceği gibi; 1994 yılında tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin büyüme hızları sırasıyla %-0.7, %-5.7 ve %-6.6 olarak gerçekleşmiştir. 1994 yılındaki talep daralmasından en çok etkilenen

sektörler önceki yıllarda yüksek talep artışlarının yaşandığı dayanıklı tüketim malları, elektronik sanayi ve karayolları taşıtlarıdır. Bazı dayanıklı tüketim malları üreten sanayi dallarında kapasite kullanımı, yılın ikinci yarısında, üçte bir oranına inmiştir. İmalat sanayi kapasite kullanımı %64'e düşmüştür. Sınai hasıla bir önceki yıla göre %18 oranında gerilemiştir. Bununla birlikte ekonomide yaşanan daralmaya bağlı olarak sanayi ve hizmetler sektöründe istihdam daralmış ve işsizlik oranı yükselmiştir. 1994 yılı sonunda eksik istihdam 1.8 milyona, eksik istihdam oranı ise %8.5'e yükselmiştir. Tablo 25'den de takip edilebileceği gibi, takip eden yıllarda işsizlik oranı istikrar programının etkisiyle düşme eğilimine girmiş, ancak 1999'a gelindiğinde hızla artmıştır (ŞAHİN, 2006, s.237).

Tablo: 24

1994–1999 Dönemi Sektörel Büyüme Hızları ve GSMH

Yıllar	Büyüme Hızları (%)			
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	GSMH
1994	-0.7	-5.7	-6.6	-6.09
1995	2.0	12.1	6.3	7.95
1996	4.4	7.1	7.6	7.12
1997	-2.3	10.4	8.6	8.29
1998	8.4	2.0	2.4	3.86
1999	-5.0	-5.0	-4.5	-6.08

Kaynak: DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 1950-2006

Tablo: 25

1998–1999 Dönemi İşgücü İstatistikleri

Yıllar	Eksik İstihdam (Milyon TL)	Eksik İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
1993	1.5	7.7	8.9
1994	1.8	8.5	8.5
1995	1.5	7.0	7.6
1996	1.5	6.8	6.6
1997	1.3	6.1	6.8
1998	1.4	6.2	6.9
1999	2.1	9.1	7.7

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri

Özelleştirmede de önemli bir yol alınmamış, yapılması öngörülen Sosyal Güvenlik Yasası ancak 5 Nisan 1994 İstikrar Programından 5.5 yıl sonra 1999 yılında gerçekleştirilebilmiştir. Yerel yönetimlere özerklik, tarımsal destekleme politikasının yeniden düzenlenmesi ve dış ticaret bilançosu açıklarının küçültülmesi gibi hedefler ise yerine getirilememiş, bu sorunlar 2000 yılına devretmiştir. Bankacılık kesiminde de öngörülen reformlar zamanında yerine getirilememiştir. 1994 yılında bankalardan para kaçışını ve iflasları önlemek için tasarruf mevduatına yüzde yüz güvence verilmiş ve sistemdeki sorun dondurulmuştur. Ancak geçici olması gereken bu uygulamadan vazgeçilmemesi ve Anayasa Mahkemesinin, banka yönetici ve sahiplerinin şahsi iflaslarını anayasaya aykırı sayması ile bankacılık kesiminde potansiyel krizin temelleri atılmış, sistemde ahlaki riziko yükselmiştir. 2000–2001 yıllarında birçok özel bankaya TMSF tarafından el konulmasında bu uygulamaların ve banka denetiminin büyük rol oynadığı söylenebilir (ŞAHİN, 2006, s.239).

Özetle; Türkiye'nin IMF ile yaptığı 16. stand by anlaşması çerçevesinde belirlenen hedeflerin büyük kısmına ulaşamadığı görülmektedir. Bununla birlikte IMF'nin öngördüğü performans kriterlerinin de yerine getirilememesi nedeniyle, 1994'deki düzenleme önce 1995 yılında askıya alınmış daha sonra da iptal edilmiştir.

3213. Enflasyonu Düşürme Programı (EDP)

1990'lı yıllar Türkiye ekonomisinde kamu dengelerinde derin bir çöküşün yaşandığı yıllar olmuştur. Kamu kesiminde oluşan iç borç yükü, faiz ödemelerinin hızlı artışı ile özellikle 1993 yılından itibaren hızla büyümüş ve 1990'lar boyunca her yıl net yeni iç borçlanma, toplam borç stokunun %50'sini aşan bir hızda sürmüştür. İç borç stokunun bu yıllardaki hızlı büyümesi, iç borçların çevrilebilmesi ve yeniden istikrar altında büyümeye geçiş sorunları Türkiye ekonomisinde 2000'li yıllara da devretmiştir (YELDAN, 2003, s.1).

Ekonomideki bu olumsuz tablo üzerine 26 Haziran 1998 tarihinde IMF ile bir buçuk yıllık "Yakın İzleme Anlaşması (YİA)" imzalanmıştır³². YİA; mali, parasal ve enflasyona yönelik hedefler içermektedir. Anlaşmanın ana teması; kamu sektörü açıklarında ve bütçe büyüklüklerinde belli hedeflere ulaşılması ve yapısal sorunların çözümü yoluyla enflasyonun kalıcı bir şekilde düşürülmesidir. 1998'de IMF ile imzalanan YİA, 2000 yılı başında IMF ile

³² 18 aylık süreyi kapsayan Yakın İzleme Anlaşması (Staff Monitoring Agree) boyunca IMF'den hiç kredi istenmemiştir.

uygulamaya konulan programa kadar köprü görevini üstlenmiştir. Anlaşmanın sona ermesiyle IMF ve DB'nin mali kaynaklarla destekleyeceği orta vadeli bir enflasyonla mücadele programı olan EDP'nin yürürlüğe girmesi ve bu sayede IMF ile ilişkilerin devam ettirilmesi öngörülmüştür. Nitekim bir buçuk yılın ardından 1999 yılı Aralık ayında 2000–2002 dönemini kapsayan üç yıllık bir stand by anlaşması imzalanmasını talep eden bir niyet mektubu IMF'ye gönderilmiş ve 22 Aralık 1999'da IMF icra direktörleri kurulu tarafından onaylanarak 4 milyar dolar tutarında bir kredi sağlanmasını öngören anlaşma imzalanmıştır³³ (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2006, s.18–20). EDP ise 1 Ocak 2000 tarihi itibarıyla yürürlüğe konulmuştur.

32130. EDP'nin Kapsamı ve Uygulanması

2000–2002 yıllarını kapsayan EDP, istikrar ve yapısal reformlar olmak üzere iki kısımdan oluşmaktaydı. Programın işleyişi ise üç temel unsura dayandırılmıştır. Bunlar (ERÇEL, 1999, s.4);

- Sıkı bir maliye politikası uygulayarak faiz dışı fazlanın artırılması, yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve özelleştirmenin hızlandırılması,
- Enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikası,
- Bu unsurların enflasyon ve reel faizlerin düşürülmesine yapacağı katkıyı desteklemek ve ekonomik birimlere uzun vadeli bir bakış açısı kazandırmak için enflasyonun düşürülmesine odaklanmış kur ve para politikası uygulamasıdır.

Programda yüksek tutulması önerilen faiz dışı fazla, Niyet Mektubu'nda başlangıç için %3.7 olarak yer almış ve yüksek faiz dışı fazlanın yanında özelleştirme gelirleri de önemli bir hedef olarak ön plana çıkmıştır. Özelleştirme gelirlerinden hızlı ve yüksek düzeyde kaynak sağlamak amaçlanmıştır³⁴. Buna göre özelleştirmeden 2000 yılı için GSMH'nin %3.5'i, 2001 yılında %3.25'i, 2002 yılında ise %2'si oranında gelir elde edilmesi öngörülmüştür. Yapısal reformlarla kamu ekonomisinin faaliyet alanını daraltırken, piyasaları genişletmek; diğer yandan özelleştirmelerle iç borç stokunun hızlı bir şekilde düşürülerek kaynak sağlanması amaçlanmıştır. Yapısal reformlara, mali ayarlamayı sürdürülebilir kılmak, etkinliği arttırmak ve artan özelleştirme gelirleri sayesinde kamu borcunun azaltılmasını kolaylaştırmak için

³³ 22 Aralık 1999'da yürürlüğe girmiş olan düzenleme IMF ile yapılan 17. stand by düzenlemesidir.

³⁴ 1999 yılından itibaren IMF'ye verilen niyet mektupları kamuoyuna açıklanmaktadır.

ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Enflasyonist beklentileri aşağı çekmek ve faiz oranlarının daha hızlı indirilebilmesi için tutarlı gelir politikaları ile desteklenmiş sıkı döviz kuru taahhüdü uygulamasının gerekli olduğu vurgulanmıştır. Açıklanan kur politikası ise iki farklı dönem için hazırlanmıştır. Programın başlangıcında 18 aylık dönem için “enflasyon hedefine yönelik kur sepeti” uygulanması ve 2001 Haziran ayında ise “kademeli olarak genişleyen band” uygulamasına geçilmesi öngörülmüştür (BSB, 2006, s.21–22).

32131. EDP'nin Hedefleri ve Makroekonomik Politikaları

1 Ocak 2000 yılında uygulamaya konulan ekonomik programın temel amaçları dört madde halinde aşağıdaki şekilde özetlenebilir (DPT, 2001, s.3):

- 2002 yılı sonuna kadar enflasyon oranlarını tek haneli rakamlara indirmek;
- Dengesizlikleri gidererek, kamu maliyesine sürdürülebilir bir yapı kazandırmak;
- Ekonomiye yüksek ve daha istikrarlı bir büyüme trendine kavuşturmak;
- Daha verimli, etkin ve esnek bir ekonomik yapı için gerekli yapısal reformları gerçekleştirmektir.

Türkiye ekonomisinde 2000 yılı başından itibaren kronikleşen enflasyonu düşürebilmek amacıyla; kamu finansmanının disipline edilmesi, yapısal önlemlerin alınması ve kur taahhütlerinde bulunulması gibi ortodoks istikrar programlarına özgü önlemleri içeren ve 3 yıllık süreyi kapsayan 2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı esas itibariyle enflasyonist beklentileri etkileyerek, geçmiş dönem ile gelecek enflasyon arasındaki bağı kırılmasını hedeflemekte, makroekonomik belirsizliklerin azaltılması suretiyle de sürdürülebilir bir ekonomik büyüme sürecinin başlatılmasını amaçlamaktadır (PEKKAYA-TOSUNER, 2006, s.1).

Enflasyonun kalıcı bir şekilde düşürmeyi amaçlayan EDP'nin temel hedefleri Tablo 26'da sunulmuştur. Buna göre; GSMH'nın, 2000 yılı için %5.6, 2001 yılı için %5.2 ve 2002 yılı için %5.8 oranında büyümesi öngörülmüştür. Cari açık /GSMH oranının 2000 yılı için %-1.9, 2001 yılı için %-1.6, 2002 yılı için ise %-1.5 olması tasarlanmıştır. Enflasyonun ise programın uygulandığı üç yıl içinde %5'e çekilmesi, bir diğer ifadeyle, TÜFE ve TEFEBI bazında enflasyon oranının 2000 yılı sonunda %25 ve %20, 2001 yılı sonunda %12 ve %10, 2002 yılı

sonunda %6 ve %5 olması hedeflenmiştir. Özelleştirmeden beklenen gelir; 2000 yılı için 7.6 milyar dolar, 2001 yılı için 7 milyar dolar ve 2002 yılı için 4 milyar dolar olarak belirlenmiştir. Programın önemli hedeflerinden birisi de kamu kesimi borç stokunun GSMH'ya oranındaki yükselme eğilimini 2000 yılında durdurmak, takip eden yıllarda ise bu oranı daha aşağıya çekmektir. Bu doğrultuda; Kamu borç stoku /GSMH oranının, kamu kesimi konsolide bütçesinde sağlanması planlanan faiz dışı fazla ile %57.9 oranından %54.6'ya indirilmesi öngörülmüştür.

Tablo: 26

EDP'nin Temel Makroekonomik Hedefleri

Makro Göstergeler	2000	2001	2002
GSMH (%)	5.6	5.2	5.8
Cari Açık/ GSMH (%)	-1.9	-1.6	-1.5
TEFE (%)	20	10	5
TÜFE (%)	25	12	6
Özelleştirme Geliri (Milyar Dolar)	7.6	7.0	4.0

Kaynak: ŞAHİN, 2006, s.249

EDP'nin belirtilen hedeflere ulaşabilmek için uygulanmasını öngördüğü reform ve düzenlemeler aşağıda açıklanacağı gibi üç başlık altında sınıflandırılmıştır.

321310. Para ve Döviz Kuru Politikası

2000 yılı programı esasında yerli paranın yabancı paraya sabitleme temeline dayanmaktadır. Buna göre; 2000 yılı EDP programında TL'nin bir sepete bağlanması ve değerinin önceden açıklanması öngörülmüştür. Bu doğrultuda TCMB 2000 yılı boyunca uygulayacağı kurları günlük olarak ilan etmiştir. Buna göre; TL'nin değerinin, daha önce 1 ABD Doları + 0.77 EURO olarak belirlenmiş olan kur sepetine bağlanması uygulamasına devam edilmiştir. TL'nin döviz kuru sepeti karşısında 2000 yılındaki değer kaybı ise enflasyon hedefi olan %20 ile sınırlandırılmıştır.

EDP çerçevesinde, uygulanacak olan döviz kuru politikası iki farklı dönem olarak belirlenmiştir. Döviz kuru politikasının; 2000 Ocak- 2001 Haziran dönemini kapsayan ilk 18

aylık sürede, “enflasyon hedefine yönelik kur sepeti”, takip eden dönemde ise “kademeli olarak genişleyen band” çerçevesinde yürütülmesi tasarlanmıştır. Enflasyon hedefine yönelik kur sepeti uygulaması kur değerlerinin önceden duyurulduğu bir sistemdir. Buna göre; 2000 Ocak – 2001 Haziran dönemini içerecek ilk 18 aylık dönemde, Merkez Bankası her bir üçer aylık dönemde gelecek dönemlere ilişkin kur sepeti artış oranlarını önceden duyurmaya taahhüt etmiştir. Böylelikle her üç ayın sonunda gelecek 12 aylık dönemin sepet artış oranları biliniyor olacaktır. Buna göre; 2000 yılı Aralık ayına kadar 1 ABD Doları + 0,77 EURO’dan oluşan döviz kuru sepetinin artış oranının ne olacağı Tablo 27’de sunulmuştur (ERÇEL, 1999, s.8). Dikkat edileceği üzere, Ocak 2000 ile Aralık 2000 dönemi arasında döviz kurunun ne olacağı önceden ilan edilmiştir. Bu hesaplama yapılırken döviz kuru artış oranı 12 aylık enflasyon hedefi olan %20 ile sınırlandırılmıştır.

Tablo: 27

2000–2001 Yılları Arasında TCMB Tarafından Açıklanan Kur Sepeti Değişim Oranları

	Ay Sonu Sepet Değeri (1 USD + 0.77 EURO)	SEPET DEĞİŞİMLERİ		
		Aylık Artış Oranı (%)	Kümülatif Artış Oranı (%)	Günlük Artış Oranı (%)
Aralık 1999	959020.46	--	--	--
Ocak 2000	979159.89	2.1	2.100	0.067
Şubat	999722.25	2.1	4.244	0.072
Mart	1020716.42	2.1	6.422	0.067
Nisan	1038068.59	1.7	8.243	0.056
Mayıs	1055715.76	1.7	10.083	0.054
Haziran	1073622.93	1.7	11.954	0.056
Temmuz	1087620.55	1.3	13.410	0.042
Ağustos	1101759.61	1.3	14.884	0.042
Eylül	1116082.49	1.3	16.377	0.043
Ekim	1127243.31	1.0	17.541	0.032
Kasım	1138515.75	1.0	18.717	0.033
Aralık 2000	1149900.90	1.0	19.904	0.032

Kaynak: ERÇEL, 1999, s.8

Programın ikinci 18 aylık dönemini kapsayan 2001–2002 yılları arasında ise kademeli olarak genişleyen band uygulamasına geçilmiştir. Bu yıllar arasında kurların; Temmuz 2001'den 31 Aralık 2001'e kadar kademeli olarak %7.5'e, 30 Haziran 2002'ye kadar %15'e ve 31 Aralık 2002'ye kadar %22.5'e yükseltilmesi öngörülmüştür (ERÇEL, 1999, s.9).

IMF destekli uyum programlarında genellikle para politikası ön şartı; Merkez Bankası'nın net uluslararası rezervleri için bir taban, net iç varlıkları (NİV) için ise bir tavan belirlenmesidir. EDP çerçevesinde de TCMB, NİV kalemine bir tavan getirilmiştir. Buna göre TCMB kredi ya da açık piyasa işlemleriyle programın başında piyasalara verdiği likiditeden daha fazla likidite veremeyecek, ancak döviz alımları yoluyla piyasaya likidite sağlayabilecektir. Bunun yanında net uluslararası rezervler kalemine de bir alt sınır getirilmiştir. Net uluslararası rezervlerde bir azalma olması durumunda uygulanacak sıkı para politikası ile faiz oranlarının artması ve artan faiz oranlarının daha fazla net uluslararası rezerv kaybına engel olması beklenmiştir.

321311. Maliye Politikası ve Kamu Kesimi Dengesi

2000 yılı programının temel amacı, daha önce de vurgulandığı gibi, enflasyonu düşürmektir. Bu dönemde enflasyonun en önemli kaynağı ise kamu açıklarıydı. Dolayısıyla, öncelikle kamu açıklarının hızlı ve kalıcı bir şekilde düşürülmesine yönelik sıkı maliye politikası uygulanması programın önemli bir ayağını oluşturmuştur. Bu kapsamda, vergi uygulamaları yoluyla gelir arttırıcı ve harcamaların kısılması yoluyla gider azaltıcı politikalara ağırlık verilerek kamu borç stokunun sağlıklı bir yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir.

EDP kapsamında uygulanan maliye politikasının bir diğer önemli unsuru mali disiplini sağlayarak faiz dışı fazla vermek ve borç stoklarını makul seviyelere çekmek olarak öngörülmüştür. Faiz dışı fazla, borç stoklarının azaltılması ve hazineye borçlanma kolaylığı sağlamak açısından önemlidir.

321312. Yapısal Reformlar

2000 EDP'nin yapısal reform kapsamındaki kararları şu şekildedir (KUMCU, 2000, s.391–392):

Tarım Reformu: Tarımda fiyat desteklemesinden gelir desteklemesine gidilmesi hedeflemiştir. Böylece tarımda dünya fiyatları ile yurtiçi fiyatların farklılaşmasının önlenmesi ve ekonomideki yapısal çarpıklığın giderilmesi amaçlanmıştır.

Bankacılık Kesimi Reformu: Bu bağlamda öncelikle Bankalar Kanunu'nda değişiklikler yapılmış ve bankaların gözetim ve denetiminden sorumlu bağımsız bir kurum olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur. Bankacılık sektörünün yapısını güçlendirmek amacıyla sistemde mali durumu bozulan bankalara devlet tarafından el konulması kararlaştırılmıştır. Böylece, enflasyonda hedeflenen düşüşün bankacılık sektörü üzerindeki olumsuz etkilerinin sistemdeki sağlıklı bankalar yoluyla daha da artmasının engellenmesi amaçlanmıştır.

Sosyal Güvenlik Reformu: Bu reform ile mevcut sosyal güvenlik sisteminin daha sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi amacıyla SSK Kanunu değiştirilerek emekli olma yaşı sisteme yeni girecekler için yükseltilmiş ve sistemin katkı payı arttırılmıştır.

Bütçe Reformu: Bütçenin hazırlanma aşamasından uygulanma aşamasına kadar geçen sürede uyulması gereken kuralların konulmasını ve bütçe uygulamasının şeffaflaştırılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda bütçe harcamalarının verimliliğinin artması en önemli hedeflerden biri olmuştur.

Özelleştirmeler: Bir finansman kaynağı olan özelleştirmeler 2000 yılında uygulanan istikrar programının en önemli parçası olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda 2000 yılı içinde Türkiye'nin sahip olduğu bazı önemli kuruluşların kısmen ya da tamamen özelleştirilmesi³⁵ ve bu sayede 7,6 milyar ABD doları özelleştirme geliri elde edilmesi hedeflenmiştir.

³⁵ Bu kuruluşlar arasında Türk Telekom, Pektim, Petrol Ofisi ve Türk Hava Yolları bulunmaktadır.

EDP'nin yukarıda açıklanan hedeflerinin gerçekleşip gerçekleşmediğine bakıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

2000 yılı başında uygulamaya konulan EDP titizlikle uygulanmaya çalışılmış ve bunun sonucunda bazı önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde; para, maliye ve kur politikalarında belirlenen birçok hedefe ulaşılmış; döviz kuru sepeti yıllık aşınma hedefi içinde tutturulmuş, Merkez Bankası bir para kurulu gibi çalışarak, net iç varlıklar hesabını denetim altında tutmuş, kamu bütçesinde de faiz dışı denge yıl sonu hedefi yakalanmıştır. Ancak program kapsamında hedeflenen yapısal reformlar tam olarak gerçekleştirilememiştir.

EDP'nin uygulamaya geçilmesiyle birlikte; Türkiye Ekonomisi 2000 yılının ortalarına kadar, 1998 yılından itibaren yaşadığı daralma sürecinden çıkarak tekrardan istikrar ve genişleme eğilimine girmeye başlamıştır. GSYİH 2000 yılının ilk çeyreğinde reel fiyatlarla %5.6, ikinci çeyrekte de %5.8 büyüme kaydetmiştir. GSYİH'nın bileşenleri içinde en hızlı gelişme birinci ve ikinci çeyrek itibariyle %10.1 ve %10.6 oranlarıyla ticaret ve %2.8 ve %4.0 oranlarıyla sanayi sektörlerinde görülmüş, inşaat sektörlerindeki daralma yılın ilk çeyreğinde de sürmüştür. 2000 yılı sonunda ise ekonomik büyüme %6 düzeyinde gerçekleşmiştir (YELDAN, 2001, s.164). Ekonominin büyüme sürecine girmesinde 2000 yılının başından itibaren uygulamaya konulan makroekonomik programın faiz oranlarını aşağı çekmesi büyük rol oynamıştır. 2000 yılı programının açıklanması üretici güveni başta olmak üzere ekonomideki beklentileri olumlu yönde etkilemiştir. İleriye yönelik döviz kuru politikasının açıklanmasının yanısıra dış borçlanma imkanlarındaki artış ve Hazine'nin itfalarının altında borçlanması, yılın başından itibaren faiz oranlarının önemli ölçüde düşmesini sağlamıştır. Mart ayından itibaren enflasyondaki artış hızı belirgin bir şekilde yavaşlamış ve ertelenen tüketim ve yatırım harcamalarının gerçekleştirilmesiyle birlikte reel sektörde canlılık gözlenmiştir (KADIOĞLU ve diğerleri, 2001, s.15).

Diğer taraftan, faiz oranlarının yılın ilk çeyreğinde beklenenden daha da hızlı bir düşme eğilimine girmesi tasarrufları azaltıcı etkide bulunmuş ve dış ticarete konu olan malların tüketiminde önemli artışlara neden olmuştur (PARASIZ, 2002, s.473). Faiz hadlerinin beklenenden hızlı düşüş göstermesi sonucunda ertelenen tüketim ve yatırım talepleri öne alınmış, bu da döviz çapası altında aşırı değerlenen kurun yarattığı ithalat ile sürdürülmüştür. Döviz kuru sepeti 1999 Aralık ayından hemen sonra hızla değerlenmeye başlamış ve Kasım

2000 itibariyle TL'nin, kur sepeti karşısındaki reel değerlenmesi tüketici fiyatlarına görece %11.4'e, özel imalat sanayi fiyatlarına (çekirdek enflasyon) görece de %8.5'e ulaşmıştır. Yıl boyunca Amerikan dolarının, Euro karşısında değer kazanması neticesinde TL/US\$ kuru değer kaybı hızlanmış, ancak sepetin (1 US\$ + 0.77 EURO) denkleminde dayanan formülasyonu neticesinde sepet kuru program hedefi altında seyretmiştir (YELDAN, 2001, s.164–165).

Reel kurun aşırı değerlenmesinin en olumsuz etkisi dış ticaret rakamları üzerinde olmuştur. Kur değerlenmesi ile birlikte görece olarak ucuzlayan yurtdışı mal fiyatları, düşük faizlerle birleşerek ithalatın önemli oranda artmasına neden olmuştur. İthalatın 2000 yılında adeta patlama göstermesinde, faizlerin gerilemesinin büyük etkisi olmuştur. Tablo 28 incelendiğinde; 1999 yılında %11.4 oranında azalan ithalatın, 2000 yılında %34'lük artış göstererek, 54 milyon doların üzerine çıktığı görülmektedir. Buna karşılık ihracat ancak %4.5 oranında arttığından, dış ticaret açığı %92.4 oranında bir artış göstermiştir.

Tablo: 28

1999–2001 Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar)
	İhracat Değeri (Milyon Dolar)	Değişim (%)	İthalat Değeri (Milyon Dolar)	Değişim (%)	
1999	26.588	-1.4	40.671	-11.4	-14.113
2000	27.775	4.5	54.503	34.0	-26.728
2001	31.334	12.8	40.410	-24.0	-9.076

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, 1923–2007

Programın uygulandığı 2000 yılı boyunca fiyat hareketleri, arzulanan düzeyde olmamasına karşın, genelde bir düşme eğilimine girmiş ve faiz hadleri de hızla gerilemiştir. Ancak bu olumlu tablo Kara Çarşamba diye anılan 22 Kasım'dan itibaren aniden tersine dönmüş ve mali piyasalar aniden sermaye çıkışından kaynaklanan bir para kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Döviz girişlerinin birden bire yön değiştirmesi sonucunda, Merkez Bankası'nın net dış varlıkları (NDV) 17–24 Kasım haftasında 1.7 katrilyon TL, 24 Kasım - 1 Aralık haftasında da 2.1 katrilyon gerilemiştir. Merkez Bankası, NDV'deki gerilemenin para tabanında yarattığı sıkışmaların önüne geçebilmenin tek yolu olarak açık piyasa işlemleri ile piyasaya likidite sunmak zorunda kalmış ve böylece net iç varlıklar pozisyonu 17 Kasım haftasına görece -2.1 katrilyondan, +900 trilyona dönüşmüş; dolayısıyla istikrar programının

NİV sınırlaması terkedilmiştir. 24 Kasım sonrasında MB artık para kurulu gibi çalışmak yerine, nihai borç verici işlevini aktif olarak yeniden üstlenmiştir (YELDAN, 2001, s.168).

Kasım 2000 krizi IMF kredisi ile önlenebilmiş; ancak on ay boyunca uygulanmış olan ve başarılı sonuçların elde edilmiş olduğu EDP büyük bir darbe almış, programa olan güven azalmıştır. Şimşek (2007, s.57)'in de belirttiği gibi Kasım krizinin derinleşmesini engellemek için faiz oranlarının yüksek tutulması, Merkez Bankası tarafından piyasaya ek likidite sunulması ve IMF'in 7.5 milyar dolarlık ek finansman kolaylığı sağlaması gibi bir dizi önlem alınmış ancak tüm bu önlemlere karşılık kısa vadeli dış borcun Merkez Bankası uluslararası rezervlerine oranı sadece %112'ye gerilemiş; ayrıca Kasım Krizi sonrasında sunulan geçici destek de programın sürdürülebilirliğini sağlamaya yetmemiştir. Alınan önlemlerle program üç ay daha sürdürülebilmiş ve Şubat 2001'de yeniden bir döviz krizi baş göstermiştir. Döviz talebi karşılanamamış, bunun sonucunda programın temelini oluşturan para ve döviz kuru politikaları terk edilerek 22 Şubat 2001 tarihi itibarıyla dalgalı kur sistemine geçilmiştir. Sonuç olarak; 2000 yılında uygulamaya konulan EDP, ardı ardına yaşana bu iki finansal kriz sonrasında terkedilmiştir.

3214. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP)

1999 yılında uygulamaya konulan EDP'nin krizlere neden olması ile program sona ermiş ve 14 Nisan 2001 ve 15 Nisan 2001 tarihlerinde iki aşamalı olarak açıklanan GEGP³⁶ adı altında oldukça kapsamlı olan yeni bir program yürürlüğe konulmuştur. Bu program da EDP gibi IMF önerileri doğrultusunda hazırlanmış bir program olup, 3 Mayıs 2001 tarihinde IMF'ye verilen ek niyet mektubu ile de IMF'den destek istenmiştir. IMF bu doğrultuda, 2000 yılı başından beri uygulanmakta olan 17. stand by düzenlemesine 8 milyar dolar ek kredi sağlayarak GEGP'yi desteklemiştir.

32140. GEGP'nin Kapsamı ve Uygulanması

IMF ve DB destekleri ile birlikte 15 Nisan 2001 tarihinde hazırlanan GEGP, temelde diğer programlardan çok farklı amaçlar gütmemekte, eski programdaki hedeflerin revize edilmesi, para ve döviz politikalarında da bazı değişikliklere gidilmesi esasına dayanmaktadır. Dalgalı

---

³⁶ 2001 yılı programı önce ulusal ekonomik program adıyla anılmış daha sonra güçlü ekonomiye geçiş programı olarak tanımlanmıştır.

döviz kurunun benimsendiği bu yeni program, kamu kesiminin olumsuz borç dinamiğinin kırılmasını ve bu amaca uygun olarak mali piyasaların yeniden yapılandırılmasını öngörmüştür. Program, reel ekonomiye yönelik olarak ise yurtiçi talebin daraltılmasını ve dış ticarete fazla oluşturulmasını amaçlamıştır. Bunu gerçekleştirmek için de bir yandan kamu harcamalarını kısarak yurt içi talebin daraltılması, öte yandan kur makası, ücret maliyetleri ve tarımsal ürün fiyatlarından sağlanacak tasarruflar ile de ihracatın teşvik edilmesi öngörülmüştür (ÇÖRTÜK, 2006, s.74).

Programın özünü söz konusu makroekonomik hedefler doğrultusunda yapılması gereken reformlar ve düzenlemeler oluşturmaktadır. Çünkü GEGP'ye göre; ekonomideki istikrarsızlığın nedeni, yapısal sorunların çözülememesi ve giderek ağırlaşmasıdır. Yapısal sorunlar çözülmeyen sadece para, maliye ve kur politikaları ile enflasyon önlenemez ve dolayısıyla ekonomik kriz aşılamaz. Programa göre öncelik yapısal sorunların çözümüne verilmiş, enflasyonu durdurmak ikinci plana atılmıştır. GEGP, EDP'nin de başarılı olmamasının nedenini yapısal sorunların çözülememesine bağlamaktadır. Bu nedenle GEGP kapsamında öncelik yapısal ve kurumsal düzenlemeler verilmiştir (ŞAHİN, 2006, s.256).

32141. Yapısal Reformlar ve Düzenlemeler

Daha önce belirtildiği gibi GEGP'de öncelikli olarak yapısal ve kurumsal düzenlemelere ağırlık verilmiş ve GEGP'yi şekillendiren 3 Mayıs 2001 tarihli niyet mektubunda yapısal reformlar kapsamında oldukça ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiştir. Niyet mektubunda yer alan yapısal düzenlemeler aşağıda özetlenmiştir:

1. Mali Sektörle İlgili Düzenlemeler: Bu alanda Bankacılık Yasası'nın çıkartılması öngörülmektedir. Alanın en önemli düzenlemesi olan bankacılık kesimi ile ilgili sorunlar ve hedeflenen düzenlemelerin üç ana grupta sürdürülmesi tasarlanmıştır;

- *Kamu Bankaları:* Niyet mektubu kamu bankaları ile ilgili; bu bankaların yönetiminin profesyonel bankacılardan oluşan bir ortak Yönetim Kurulu'na devredilmesi ve bu kurulun, bankaları özelleştirmeye hazırlaması; bu bankalarının likidite sorunlarının çözümü, verimsiz şubelerin kapatılması ve personel sayısının azaltılması, görev zararlarının tasfiye edilmesi ve artık zarar oluşturacak görev verilmemesi, gerek görülmesi halinde bütçeye ödenek konularak gereksinimlerin

giderilmesi, sermayelerinin artırılması gibi düzenlemeleri içermektedir. Ayrıca Emlak Bankası ile Ziraat Bankası'nın birleştirilmesi, Vakıflar Bankası'nın ise en kısa sürede özelleştirilmesi hedeflenmiştir.

- *Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) Bünyesindeki 15 Banka:* TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarının en kısa sürede çözülmesi mali sistemin istikrarı açısından önemli bir amaç olarak ele alınmıştır. Bankalar Kanunu'nda yapılacak değişikliklerle TMSF bünyesindeki bankaların alacaklarının tahsil yeteneği artırılması kararı alınmıştır. Bunun yanında, öz sermayenin yükümlülükler oranının önce %5'e daha sonra %9'a yükseltilmesi hedeflenmiştir.
- *Özel Bankalar:* Bu alanda BDDK'nın sürdürmüş olduğu çalışmalar yanında, özel bankaların dönem karlarını sermayelerine eklemeleri sağlanmıştır. Bankalar Kanunu'nda yapılacak değişikliklerle, özel karşılıkların kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider sayılması sağlanması; vergi ve münzam karşılıktan gözden geçirilmesi kararlaştırılmıştır.

2. Devlette Şeffaflığın Artırılması ve Kamu Finansmanının Güçlendirilmesine

Yönelik Düzenlemeler: Bu alanda Görev Zararlarının Önlenmesi Yasası, Borçlanma Yasası, Kamulaştırma Yasası ve Kamu İhale Yasası'nın çıkarılması öngörülmüştür. Bu düzenlemelerden başka, bütçe içi ve bütçe dışı fonların, birkaçı dışında, kapatılarak fon sisteminde nihai bir konsolidasyon sağlanması hedeflenmiştir.

3. Ekonomide Rekabetin ve Verimliliğin Artırılmasına Yönelik Düzenlemeler:

Ekonomiyi güçlendirmek ve sağlıklı bir yapıya kavuşturmak amacıyla; devletin ekonomideki ağırlığını azaltmak, tarım sektöründe uygulanan destekleme politikalarını azaltmak ve yeniden düzenlenmek hedeflenmiş ve bağlamda yasal ve kurumsal düzenlemeler belirtilmiştir. Bu alanda çıkarılması öngörülen yasalar olan Şeker Yasası, Tütün Yasası, Doğalgaz Yasası ve Sivil Havacılık Yasası'nın tümü, ilgili sektörlerde özelleştirme uygulamalarının yapılmasına yönelik olmuştur. Ayrıca aynı kapsamda, Telekom'un da özelleştirilmesi hedeflenmiştir.

4. Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesine Yönelik Düzenlemeler:

Bu alanda İş Güvencesi Yasası ve Ekonomik ve Sosyal Konsey Yasası'nın çıkarılması öngörülmektedir.

- 5. Reel Ekonomiye Yönelik Düzenlemeler:** Bu kapsamda, dışsatımın artırılmasına yönelik olarak desteklerdeki bürokrasinin azaltılması, kredi desteğinin artırılıp, KDV ödemesi hızlandırılması amaçlanmıştır. Doğrudan yabancı sermaye girişini hızlandırmak için ise uluslararası tahkim ile ilgili yeni düzenlemeler yapılması öngörülmüştür. Kriz ortamında esnaf, sanatkar, KOBİ'lerin ve tarım kesiminin Ziraat ve Halk Bankası'ndan kullandıktan kredilerin faizlerine maliyetlerin yansıtılmasını sınırlamak için bütçeye ek ödenek konulmuştur.

32142. GEGP'nin Makroekonomik Hedefleri

GEGP'nin temel amacı; kur rejiminin terk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı hızla ortadan kaldırmak ve eşanlı olarak bu duruma bir daha geri dönmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmaktır. Bu doğrultuda; program öngörülen hedeflere ulaşılması ve ekonominin yeniden yapılandırılması konusunda kesin bir siyasi taahhüdü ve desteği içermekte ve kamuda kaynak tahsisi sürecinde şeffaflık ve hesap verilebilirliğin sağlanması, rasyonel olmayan müdahalelerin bir daha geri dönüş olmayacak şekilde önlenmesi, iyi yönetişimin ve yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Bütün bunlarla, katlanılan fedakarlıkların boşa gitmesinin önlenmesi ve piyasalarda güven ortamının yeniden sağlanması amaçlanmaktadır. 2001 yılı programının bu temel ilkeler çerçevesinde edindiği hedefler şu şekildedir (TCMB, 2001, s.12);

- Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadeleyi kesintisiz ve kararlı biri biçimde sürdürmek,
- Bankacılık sektöründe kamu ve TMSF bünyesindeki bankalar başta olmak üzere hızlı ve kapsamlı bir yeniden yapılandırılmayı, böylece bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı bir ilişki kurmak,
- Kamu finansman dengesini bir daha bozulmayacak bir biçimde güçlendirmek,
- Toplumsal uzlaşmaya dayalı, fedakârlığın tüm kesimlerce adil bir biçimde paylaşılmasını öngören ve enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikası sürdürmek,
- Bütün bunları; etkinlik, esneklik ve şeffaflık ile sağlayacak yapısal unsurların yasal altyapısını oluşturmaktır.

Tablo: 29**2000–2004 Döneminde Temel Makroekonomik Büyüklükler; Hedefler ve Tahminler**

Makro Göstergeler	2000	2001^a	2002^b	2003^b	2004^b
GSMH (Katrilyon TL)	125.6	184.7	283.2	371.6	441.3
GSMH (Milyar Dolar)	201.3	150.3	165.6	183.0	201.3
GSMH Reel Büyüme Oranı	6.3	-6.0	3.0	5.0	5.0
TEFE (12 Aylık Dönem Sonu) (%)	51.4	52.5	31.0	16.2	12.0
TÜFE (12 Aylık Dönem Sonu) (%)	54.9	68.5	35.0	20.0	12.0
Özelleştirme Geliri (Milyar Dolar)	3.3	2.8	1.5	2.5	1.0
Faiz Dışı Konsolide Bütçe Dengesi (GSMH %'si olarak)	4.6	5.6	5.6	5.6	5.6
Konsolide Bütçe Net Faiz Ödemeleri (GSMH %'si olarak)	15.8	23.2	20.4	16.2	13.5
Faiz Dışı Kamu Dengesi (GSMH %'si olarak)	2.8	5.5	6.5	6.5	6.5
Cari İşlemler Dengesi (GSMH %'si olarak)	-4.9	1.2	-1.4	-1.2	-2.4
Net Dış Borç Stoku (GSMH %'si olarak)	37.0	52.2	48.7	44.8	40.8

^aMayıs 2001'de tahmin; ^bHedef

Kaynak: ŞAHİN, 2006, s.255

Tablo 29'da 2000–2004 dönemine ait veriler, hedefler ve gerçekleştirmeler yer almaktadır. GEGP çerçevesinde GSMH büyümesi 2001 yılı için, öncelikle %-3 olarak belirlenmiş, daha sonra %-6 olarak revize edilmiştir. Program uyarınca 2002, 2003 ve 2004 yılları için hedeflenen GSMH büyümesi ise sırasıyla %3, %5 ve %5'tir. GEGP'nin enflasyon hedefi ise 2002, 2003 ve 2004 yılları için sırasıyla; TEFE bazında %31, %16.2 ve %12 iken, TÜFE bazında %35, %20 ve %12'dir. Tabloda yer alan faiz dışı fazla hesapları dikkate alındığında faiz dışı kamu harcamalarının kısılmasının, dolayısıyla kamu kesimi borçlanma gereğinin azaltılmasının hedeflendiği görülmektedir. 2001 yılı için programda elde edilmesi beklenen

faiz dışı fazla konsolide kamu sektörü için GSMH'nın %5.5'i, konsolide bütçe için GSMH'nın %5.6'sı olarak belirlenmiştir³⁷.

32143. GEGP'nin Makroekonomik Politikaları

GEGP, yukarıda analiz edilen ve temel amacı olan yapısal reformların yanı sıra, temelde ekonomideki talep fazlasını giderecek sıkı maliye ve para politikalarını kapsayan ortodoks istikrar tedbirlerini içermektedir. Bunun yanında; gelirler politikası ile ekonomik krizin istihdam, büyüme ve gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesi amaçlanmıştır. Kur politikasında ise; GEGP kapsamında değişikliğe gidilmiş, sabit kur rejiminin piyasalarda daraltıcı etkilerinin giderek artması üzerine kurlar dalgalanmaya bırakılmıştır. Dalgalı kur sistemine geçilmesiyle dövizin değer kazanması, ülkenin rekabet fiyat gücünü yükselterek döviz gelirlerini arttırması hedeflenmiştir.

Program, esas olarak kamu kesiminin olumsuz borç dinamiğini kırmak amacıyla para ve mali piyasaların yapılandırılmasını ve bankacılık kesimine işlerlik kazandırılmasını öngörmüştür. Programın reel ekonomiye yönelik hedefi; yurt içi talebin daraltılması yoluyla ihracatın için fazla oluşturulmasıdır. Bunu gerçekleştirmek için kamu harcamaların kısılarak talebin daraltılması, diğer yanda da kur makası, ücret maliyetleri ve tarımsal ürün fiyatlarından sağlanacak tasarruflar ile ihracatın teşvik edilmesi hedeflenmiştir (BSB, 2001, s.11–15).

2001 yılındaki programda da faiz dışı fazla temel maliye politikası hedefi olarak kabul edilmiş ve 2000 yılında %4.6 olan konsolide bütçe fazlasının milli gelire oranının, Tablo 29'da da belirtildiği gibi, 2001 yılında %5.6 ya yükseltilmesi amaçlanmıştır. Faiz dışı bütçe fazlasına ulaşmak için ise, vergilerin arttırılması yoluna gidilmemiş, kamu harcamalarında kısıntıya gidilerek faiz dışı fazla elde edilmesi tasarlanmıştır.

³⁷ Uygulanmakta olan ekonomik program ve stand-by düzenlemesi çerçevesinde GSMH'nın %5.5'i olarak hedeflenen faiz dışı fazla oranı, toplam kamu kesimi için belirlenmekte ve izlenmektedir. Toplam kamu kesimi altında yer alan bazı kuruluşların (Yerel yönetimler, Döner sermayeler ve bazı KİT'ler gibi) faiz dışı fazla büyüklüğüne ilişkin verilerin izlenmesinde meydana gelen gecikme nedeniyle, uygulamada izlemeyi daha kısa sürede yapabilmek amacıyla stand-by düzenlemesi kapsamında "Konsolide Kamu Sektörü" tanımlanmasına gidilmiştir. Faiz dışı fazlaya ilişkin performans kriteri de bu kategori altında izlenen kuruluşların faiz dışı fazla büyüklüğüne ilişkin olarak belirlenmektedir (www.hazine.gov.tr, 2006).

Güçlendirilmiş bankacılık sistemi ve dalgalı kur rejimine geçilmesi merkez bankasının aktif bir politika uygulamasına olanak sağlamıştır. Bu kapsamda TCMB'nin öncelikli hedefi TL'nin değer kaybının enflasyon üzerindeki etkisini sınırlandırmak, takip eden aylarda ise enflasyonu kontrol altına almaktır. Diğer taraftan GEGP ile uzun dönemde enflasyon hedeflemesi sistemine geçilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda merkez bankası bağımsızlığını arttıracak MB Kanunu yasalaştırılmış ve bu yasayla TCMB'ye araç bağımsızlığı verilmiştir. Böylece enflasyon hedeflemesi politikasına geçmek için uygun ortam yaratılmıştır. Enflasyon hedeflemesine tam olarak geçiş sağlanıncaya kadar, para politikasının belirlenmesi ve yürütülmesinde, TCMB 2001 yılında parasal büyüklüklerin kontrolüne odaklanacağı belirtilmiştir (DERVİŞ, 2001, s.79).

32143. GEGP İle İlgili Değerlendirmeler

Tablo 30'da, 2001-2004 döneminde Türkiye ekonomisinde başlıca makroekonomik göstergelerdeki değişimler özetlenmiştir.

Tablo 30'a göre; GEGP'ye göre 2001 yılı sonunda %6 oranında azalması beklenen GSMH büyümesinde beklenenin altında bir küçülme yaşanarak %9.5 oranında düşme görülmüştür. 2001 yılı sonunda TEFE ve TÜFE'deki artışların sırasıyla %52.5 ve %68.5 olması beklenirken, bu oranlar da sırasıyla %88.6 ve %68.4 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı artmaya devam etmiş ve %8.4 olarak belirlenmiştir. 2001 yılının Şubat ayında yaşanan krizin etkisiyle ithalat bu yılda önemli oranda düşmüş, ihracatta ise az da olsa bir artış yaşanmış ve bunun sonucu olarak cari işlemler dengesi fazla vererek GSMH'nin %2.4'üne ulaşmıştır. Kamu kesimi harcamalarının kısılmasıyla 2001 yılında bütçede %6.4 oranında faiz dışı fazla verilmiş olup, bu rakam hedeflenen faiz dışı fazlanın tutturulduğunu göstermektedir. Özelleştirme kapsamında çok fazla mesafe alınamamış, buna bağlı olarak 2001 yılında 2 milyar dolar civarında olması beklenen özelleştirme gelirleri 421 milyon dolar seviyesinde olmuştur. Programda öngörülen yapısal düzenlemelerin çoğu Kasım 2000-Temmuz 2001 döneminde gerçekleşmiş olup bu dönemde 25 yapısal uyum yasası çıkartılmıştır.

Tablo: 30**2001–2004 Yılları Arasında Bazı Makroekonomik Büyüklükler**

Makro Göstergeler	2001	2002	2003	2004
GSMH (Milyar YTL)	176.5	275.0	356.7	429.0
GSMH (Milyar Dolar)	145.6	180.9	239.2	299.4
Kişi Başına GSMH (Dolar)	2.123	2.598	3.383	4.172
GSMH reel büyüme oranı (%)	-9.5	7.9	5.9	9.9
TEFE (12 aylık dönem sonu) (%)	88.6	30.8	13.9	13.8
TÜFE (12 aylık dönem sonu) (%)	68.4	29.7	18.4	9.3
Ortalama Dolar Kuru (YTL/ Dolar)	1.231	1.513	1.500	1.446
İşsizlik Oranı (%)	8.4	10.3	10.5	10.3
İhracat (Milyar Dolar)	31.3	36.1	47.2	63.1
İthalat (Milyar Dolar)	41.3	51.5	69.3	97.5
Dış Ticaret Dengesi (Milyar Dolar)	-10.1	-15.4	-22.1	-34.3
Cari İşlemler Dengesi (Milyar Dolar)	3.4	-1.8	-6.8	-15.6
Dış Borç Stoku (Milyon YTL)	66.235	88.359	78.316	74.897
İç Borç Stoku (Milyon YTL)	93.341	127.321	172.525	199.559
Faiz Dışı Fazla (GSMH %'si olarak)	6.4	3.7	5.2	6.1
Özelleştirme Geliri (Milyon dolar)	421.9	1102.1	457,1	896.5
Emisyon Artışı (%)	55.5	54.0	38.5	26.1
M1 Büyümesi (%)	57.4	34.2	51.2	25.1
M2 Büyümesi (%)	57.6	35.0	32.2	31.2

Kaynak: TÜİK, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 1950–2006; Hazine Müsteşarlığı, DPT

Uygulama sonuçları itibariyle GEGP'nin başarısının, 2001 yılı için, sınırlı kaldığı söylenebilir (ŞİMŞEK, 2007, s.60). Bunun yanında aynı yıl ABD'de 11 Eylül'de yaşanan saldırının yurtiçi ekonomide ve finansal piyasalarda olumsuz etkiler yaratması ve Şubat 2001 krizinin yarattığı olumsuzlukların devam etmesi programın uygulanabilirliğini zorlaştırmış ve programın yeniden gözden geçirilerek yeni dış kaynaklarla desteklenmesini gerekli kılmıştır. Bunun sonucunda 18. stand by anlaşmasının esasını oluşturan 18 Ocak 2002 tarihli niyet mektubu çerçevesinde 2002–2004 yıllarını kapsayan yeni bir stand by düzenlemesi yürürlüğe girmiştir³⁸. Yeni düzenleme ile IMF'den 12.8 milyon SDR tutarında bir destek talep edilmiştir. Bu rakam 2002 yılına kadar alınmış en büyük kredi miktarıdır.

³⁸ IMF ile 1999 yılında yapılan 17. düzenleme iptal edilmiştir.

18 Ocak 2002 tarihli niyet mektubu, 2002–2004 yılları arasında uygulanacak olan ekonomi programını detaylı olarak açıklamıştır. Buna göre, 18. stand by düzenlemesi çerçevesinde belirlenen strateji ve hedefler şu şekildedir:

- 2002 yılı programı, ekonomiyi olası krizlere karşı güvenceye almayı ve enflasyonist olmayan sürdürülebilir bir büyümenin temellerini atmayı hedeflemektedir. İlk olarak, program ekonominin şoklara karşı dayanıklılığını artıracak ve olası krizlere karşı kırılganlığını azaltacağını belirtmektedir. Bunu sağlamak için; dalgalı döviz kuru rejimi uygulamasına devam edilmesi ve enflasyonda önemli bir düşüş sağlanması için enflasyon hedeflemesi uygulanması, banka yeniden yapılandırılmalarına hız verilmesi ve sağlıklı bir kamu borç pozisyonu sağlanması amaçlanmıştır. İkinci olarak; program, Türkiye ekonomisinin büyüme potansiyelini artırmaya yönelik temel yapısal reformlar içermektedir. Bu amaçları gerçekleştirmenin, aynı zamanda Türkiye'nin AB üyeliği hedefine yaklaşmasına da yardım edeceğinin altı çizilmektedir.

- Program, finansal ve makroekonomik istikrarı sağlamak ve yapısal reformlarda daha da ilerleme kaydetmeyi 2001 yılı önceliği olarak ele almakta ve bu amaca yönelik olarak, 2001 yılı için GSMH'nin %5.5'i olarak hedeflenen kamu sektörü faiz dışı fazlasını 2002 yılı için GSMH'nin %6.5'i düzeyine yükseltilmesi ve bunun için gerekli mali çerçevenin oluşturulması öngörülmüştür. Sağlanılacak faiz dışı fazla ile birlikte, uygulanacak aktif ve esnek borç yönetimi stratejisi, kamu borcunun çevrilebilmesini kolaylaştıracağı belirtilmektedir.

- Niyet mektubunda 2003–2004 yılları ve sonraki dönem için hedefler de ayrıca belirtilmiştir. Buna göre; bu dönem için, sürdürülebilir büyüme ile birlikte enflasyonla mücadele ve sağlıklı bir borç pozisyonunun temel hedefler olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda ihtiyatlı finansal ve yapısal reformlara devam edilmesinin, 2003 yılı ve takip eden yıllarda en az %5 olarak gerçekleşmesi beklenen GSMH artışına uygun zemin hazırlayacağını altı çizilmiştir.

- Programda, dalgalı döviz kuru uygulamasına devam edileceği ve enflasyonda önemli bir düşüşün sağlanabilmesi için enflasyon hedeflemesi uygulanacağı belirtilmiştir. 2001 yılı Mayıs ayında TCMB'ye fiyat istikrarı hedefini sürdürebilmesini teminen tam operasyonel

bağımsızlık verilmiş ve böylece enflasyon hedeflemesine geçişte ilk adım atılmış bulunmaktadır. Para politikasının başlıca hedefi enflasyonu 2002 yılı sonuna kadar %35 seviyesine indirmek olarak belirtilmiş ve bu amaca TCMB'nin önce parasal tabana yönelik hedefler belirleyerek, daha sonra da ön koşulların oluşmasıyla resmi enflasyon hedeflemesi rejimine geçerek ulaşması öngörülmektedir.

- Niyet mektubunda yapısal düzenlemeler bankacılık sektörü üzerinde yoğunlaşmakta ve bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına hız verileceği; böylelikle finansal istikrarın sağlanması ve kredilerin etkin kullanımının sağlanmaya çalışılacağı belirtilmektedir. Bu kapsamda, özel bankacılık sektörünün güçlendirilmesi, müdahale edilen bankaların etkin bir şekilde çözüme kavuşturulması, kamu bankalarının nihai olarak özelleştirilmelerini teminen operasyonel yeniden yapılandırılmalarına devam edilmesi ve denetleme ile düzenleme fonksiyonlarının daha da geliştirilmesi öngörülmüştür. Aynı zamanda kamu sektörü reformunu da içeren düzenlemelere yer verilmiş ve kamu mali hesaplarının birleştirilmesine devam edilmesi, mali raporlamaların ve şeffaflığın geliştirilmesi gibi konulara odaklanılmıştır. Programda özel sektörün rolünün artırılmasına yönelik olarak; özel sektör gelişiminin teşvik edilmesi, şirketlerin özelleştirilmesine, yerli ve yabancı yatırımların teşvikine, iyi yönetim ve şeffaflığın geliştirilmesine yer verilmiştir.

2002 yılı programı Mayıs 2002'ye kadar başarılı bir şekilde uygulanmış, ancak bu tarihten itibaren siyasi alanda yaşanan belirsizlik ve ardından seçim döneminde önemli sayılabilecek aksamlar olmuştur. Bununla birlikte, yapılan genel seçimler sonucunda Kasım 2002'de kurulan yeni hükümetin IMF ile yürütülen ekonomik programa bağlılık konusunda gösterdiği kararlılıkla gerek mali piyasalarda gerekse diğer ekonomik göstergelerde oldukça olumlu gelişmeler ortaya çıkmaya başlamıştır (ÖZÇAM, 2004, s.11). Diğer yandan, Ocak 2003'de hükümet tarafından hazırlanan Acil Eylem Planı ile kurumsal yapılanmaya ilişkin eylemler ve kamu yönetimi alanında önemli reformlara yer verilmiştir.

Program sonunda elde edilen verilere bakıldığında, 2002 yılında yıl sonu TÜFE enflasyonu %29.7 oranı ile son 20 yılda görülen en düşük oranda gerçekleşmiş olup %35'lik enflasyon hedefinin altında kalmıştır. Uygulanan para ve maliye politikaları ve gerçekleştirilen yapısal reformlar enflasyonla mücadeledeki kazanımda belirleyici olmuştur. Bunun yanında, bazı makroekonomik gelişmeler de 2002 yılında enflasyondaki gerilemeye katkıda bulunmuştur. Öncelikle, iç talep gelişmeleri enflasyon üzerinde yukarıya doğru bir

baskı yaratmamıştır. Nitekim 2002 yılının ikinci çeyreğinden itibaren üretimde gözlenen yüksek oranlı artış daha çok stok birikimi ve ihracattaki canlanmadan kaynaklanmış, tüketim harcamalarındaki artış büyük ölçüde sınırlı kalmıştır. İkinci olarak, dalgalı kur rejimi uygulaması ve iç talep yetersizliği, kur hareketlerinin fiyatlara yansımalarının boyut ve hızını azalttığı gözlenmiştir. Bunlara ilave olarak, gıda grubu fiyat artışlarının son 15 yılın en düşük düzeyinde gerçekleşmesi de enflasyonun beklenenin altında gerçekleşmesine katkıda bulunmuştur (TCMB, 2002, s.79).

Acil Eylem Planı'nı takiben 3 Mart 2003 tarihinde ek istikrar tedbirleri açıklanmıştır. Uygulanan ekonomik programda; 2003 yılı için kamu kesiminin gelirlerinde 5.9 Katrilyon TL artış, kamu harcamalarında da 9.8 katrilyon TL azalma, %20 enflasyon, %5 büyüme ve konsolide kamu sektörü için %6.5 faiz dışı fazla hedeflerinin gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

Diğer taraftan, Tablo 31'deki veriler 2003 yılı için hedeflenen ve gerçekleşen konsolide bütçe rakamlarının birbiriyle çok fazla uyum içinde olmadığını göstermektedir. Nitekim 2003 yılı için 100.782 milyon bütçe geliri elde edilmesi hedeflenmiş, ancak 80.300 milyon gelir elde edilmiştir. 2003 yılı harcamalarına bakıldığında yine hedeflenenle gerçekleşen rakamların birbirinden sapma gösterdiği görülmektedir. Şöyle ki; hedeflenen harcama 145.949 milyon, gerçekleşen harcama ise 121.734 milyon olarak gerçekleşmiştir. Bunun yanında, 2003 yılı GSMH büyüme oranı %5.9 olarak gerçekleşmiş olup hedeflenen oranla uyum içinde olmuştur. Kişi başına düşen GSMH da artış göstererek 3.383 dolar olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılı için kararlılıkla sürdürülen faiz dışı fazla hedefi de GSMH'nın %5.2'si olarak gerçekleşerek hedeflen %6.5'lik oranın altında kalmıştır.

IMF kökenli ortodoks istikrar tedbirlerini içeren sıkı para ve maliye politikaları ve yapısal reformlara dayalı programın 2004 yılında da uygulanmasına kararlılıkla devam edilmiştir. 2004 yılında da sürdürülebilir bir büyüme ortamının yaratılması amacına yönelik sağlam bir mali yapının oluşturulması ve enflasyonun düşürülmesi hedefleri çerçevesinde; %5'lik bir reel büyüme ve %12 düzeyinde enflasyon oranı gerçekleşmesi öngörülmüştür. Bunun yanında program, borcun azalmasını desteklemek ve ekonominin dayanaklılığını artırmak amacıyla konsolide kamu sektörü için GSMH'nın %6.5'i, konsolide bütçe için GSMH'nın %5'i oranında bir faiz dışı fazlayı hedeflemiştir.

Tablo: 31**2003 Yılı Konsolide Bütçesinde Gerçekleşmeler (Milyon YTL)**

Bütçe Kalemleri	Gerçekleşme	Hedef
Gelirler	80.300	100.782
Vergi Gelirleri	67.300	85.900
Vergi Dışı Gelirler	8.430	10.345
Harcamalar	121.734	145.949
Personel Harcamaları	27.407	28.036
Yatırım Harcamaları	4.538	7.998
Faiz Harcamaları	53.190	65.450
Transfer Harcamaları	84.326	100.634
Bütçe Dengesi	-33.003	-45.167
Faiz Dışı Bütçe	20.186	20.282
Net Yurt İçi Borçlanma	2.881	1.324
Yurt İçi Borç Stoku	183.073	123.132

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2008

Faiz dışı fazla odaklı politikalar içeren programın ciddi disiplin içinde uygulanmasında gösterilen kararlılık 2004 yılı hedeflerine ulaşılmasında önemli katkı sağlamıştır. 2004 yılı boyunca faiz oranlarındaki düşüş eğilimi devam etmiştir. 2003 yılı Aralık ayı itibariyle %11.9 olan iç borç stokunun yıllık bileşik reel faizi, 2004 yılı sonunda %9.5'e gerilemiştir. GSMH büyümesi yıl sonu itibariyle Türkiye tarihinin en yüksek rakamına ulaşarak %9.9 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyon tek haneye düşmüş, %9.4'e gerilemiştir. Genel olarak IMF ile yürütülen 18. stand by anlaşması çerçevesindeki performans kriterlerine bağlı kalınarak gerçekleştirilen düzenlemeler dış ticaret açığı dışındaki verilerde olumlu gelişmelere neden olmuştur. 2004 yılı dış ticaret rakamları bu dönemde hem ithalat hem de ihracatın rekor seviyelere ulaşmıştır. 2004 yılında ihracat 63.1 milyar dolar, ithalat 97.5 milyar dolar, dış ticaret açığı ise 34.3 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

3215. Türkiye Ekonomisinde 2005–2008 Döneminde Uygulanan İstikrar Programları

IMF ile 2002 yılından itibaren uygulanan istikrar programının beklenenin de üstünde olumlu sonuçlar vermiş, 2001 krizinin etkileri sonucu artan kamu borç stoku azalma eğilimine girmiştir. Kamu borç stoku 2004 yılı sonu itibariyle 2001'deki seviyesine göre %71.5

seviyesinde gerileme göstermiş ve borcun sürdürülebilirliğine ilişkin endişelerin giderilmesine katkıda bulunmuştur. Bu olumlu gelişmeler IMF ile ilişkilerin 2005 yılında da devam etmesine neden olmuş; IMF ile imzalanan 18. stand by düzenlemesinin 4 Şubat 2005 tarihinde sona ermesinin ardından Türkiye, 26 Nisan 2005’de IMF’ye 2005 Mayıs ve 2008 Mayıs tarihleri arasını kapsayan üç yıllık yeni bir düzenleme için ek niyet mektubu vermiştir. Niyet mektubunun IMF icra direktörleri kurulunca onaylanmasının ardından 11 Mayıs 2005’de yeni düzenleme yürürlüğe girmiştir. IMF ile yapılan 19. stand by düzenlemesi olan bu anlaşma, Türkiye tarihinde ilk kez bir krize bağlı olmadan gerçekleştirilen stand by düzenlemesi olma özelliği taşımaktadır. Düzenleme çerçevesinde Türkiye’ye sağlanması öngörülen kaynak miktarı ise 10 milyar dolar olarak belirlenmiştir.

26 Nisan 2005 tarihli niyet mektubu çerçevesinde 2005 yılı makroekonomik hedefleri aşağıdaki gibidir:

- 2005 yılı programının temel makroekonomik amacı; cari işlemler dengesinin sürdürülebilirliğini sağlamak ve enflasyonu düşürürken, güçlü ve istikrarlı bir büyümenin sağlanmasıdır. Bu amaçla; krizin ardından kuvvetle toparlanan ve tahminlerin de üstünde bir performans gösteren ekonominin reel büyümesinin bir miktar yavaşlayarak %5 seviyesinde gerçekleşmesi öngörülmüş, aynı zamanda bu büyümenin sıkı maliye politikasıyla, yatırım ve ihracat artışı kaynaklı olması hedeflenmiştir. Bu sayede, cari işlemler açığının programın uygulandığı ilk yıl olan 2005 yılı için GSMH’nın %4.5’i seviyesine ve üç yıllık süre sonunda da %3’ü seviyesine gerilemesi planlanmıştır.

- Programın para politikası hedefi enflasyonun üç yıl içinde %10’un altına düşürülerek AB ülkelerindeki seviyelere çekilmesidir. Bu çerçevede; bir önceki programda enflasyonun tek haneli seviyeye düşmesinin en önemli nedeni olan sıkı maliye politikası ile TCMB bağımsızlığına devam edileceği açıklanmıştır. Nihayet, Ocak 2005’de TL’den altı sıfır atılarak Yeni Türk Lirası’ya geçilmesi enflasyonun tek haneli rakamlara indirilmesindeki kararlığın bir göstergesidir.

- Niyet mektubunda programın uygulamasıyla, 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesine ilişkin koşulların oluşması sonucu TCMB’nin açık enflasyon hedeflemesine geçeceği belirtilmiştir. 2005 yılı enflasyon hedefi olarak belirlenen %8’lik enflasyona ulaşılması için, açık enflasyon hedeflemesinin ilk aşamalarında, mevcut para tabanı ile net iç varlıklara ilişkin

gösterge niteliğindeki hedeflerin korunacağı belirtilmiştir. Kademeli geçiş kapsamında 2005 yılından itibaren Para Politikası Kurulu (PPK) toplantıları önceden belirlenen saat ve tarihte gerçekleşmekte ve her toplantıdan sonra faiz kararları açıklanmakta ve sonrasında enflasyon görünümü ile PPK'nın gündemini özetleyen bir rapor yayınlanmaktadır. Para politikası çerçevesinde 2005 yılı uygulamanın bu şekilde devam etmesi ve 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesine geçiş sürecinin son aşamasında PPK'nın faiz oranlarının belirlenmesinde tam yetkili olması ve her toplantı sonrasında kurul tutanaklarının özetinin yayınlanması öngörülmüştür.

- Programın maliye politikası hedefi yine yüksek faiz dışı fazla verilmesi suretiyle kamu borcunun azaltılması olarak belirlenmiştir. 2005 yılı bütçesi için; konsolide kamu sektörü faiz dışı fazlası GSMH'nin %6.5'i, konsolide bütçe faiz dışı fazlası GSMH'nin %5'i olarak hedeflenmiş ve programın devam ettiği üç yıllık dönemde borç ve faiz oranlarının düşürülmesini desteklemek amacıyla bu hedefin korunması amaçlanmıştır. Faiz oranların düşmesiyle, kamu sektörü genel açığının 2004 yılı itibariyle %6'nın üzerinde gerçekleşen seviyesinden yaklaşık %4.5'ler seviyesine inmesi hedeflenmiştir.

- 2005 yılı programı aynı zamanda mali uyumu sürdürülebilirliğini ve ekonomi üzerinde yarattığı etkinin güçlendirilmesini temin etmek amacıyla bütçenin kompozisyonu ve kalitesini geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu çerçevede, vergi tabanının genişletilmesi, vergi idaresinin iyileştirilmesi, sosyal güvenlik reformlarının hayata geçirilmesi kararları alınmıştır.

- Programın yapısal reform kararları bir önceki programın devamı niteliğinde olup, başarıyla uygulanan reformların devam ettirilmesi, kamu maliyesine yönelik reformlar ve düzenlemelerin bir an önce tamamlanması üzerinde durulmuştur. Kamu maliyesine ilişkin yapısal reformlar, bütçe dengelerini korumaya yönelik kısa vadeli tedbirler ile desteklenen geniş kapsamlı bir sosyal güvenlik reformu üzerinde yoğunlaşmıştır. Sosyal güvenlik sistemine ilişkin reform çalışmalarının öncelikli hedefi sosyal güvenlik kurumlarının (SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı) tek çatı altında toplanarak birleştirilmiş tek emeklilik fonu ve birleştirilmiş tek sağlık fonu olacak şekilde yeniden yapılandırmaktır. Böylece uzun vadede tasarruf sağlanacağı ifade edilirken, kısa dönemde üç sosyal güvenlik kuruluşunun genel dengesine program süresince 2004 yılındaki seviyesi olan GSMH'nin %4.5'i oranında bir tavan getirilmesi gösterge niteliğindeki hedefler arasında yer almıştır. Emeklilik sistemine

ilişkin yapılan düzenlemelerin amacı, sistemin açığını uzun vadede GSMH'nın %1'inin altına düşürmektir.

- Verimliliğin artırılması, kayıt dışı ekonomide kalmaya yönelik özendirici unsurların azaltılması ve faiz oranlarının ve finansal aracılık hizmetlerinden alınan vergi gelirlerinin düşmesiyle vergi gelirlerinde beklenen yapısal daralmanın telafi edilebilmesi açısından vergi reformlarına ayrıca önem verilmektedir. Bu çerçevede vergi sisteminin, kapsam ve uyumunun iyileştirilmesi ve gelirlerin artırılması amacıyla daha basit, şeffaf ve AB uygulamalarıyla daha uyumlu hale getirilmesi amaçlanmıştır.

- Finansal sektörün sağlıklı bir yapıya kavuşması yolunda; kamu bankalarındaki yeniden yapılandırmayı sürdürmek ve söz konusu bankaları özelleştirmeye hazırlamak ve denetim sistemindeki kırılganlıkları azaltmak suretiyle daha önceki yıllarda başlayan reformlara devam edilmesi amaçlanmıştır ve bu doğrultuda Bankacılık Kanunu hazırlanması öngörülmüştür. BDDK'nın ise yeni kanuna ilişkin olarak gözetim ve denetiminin kalitesi daha da artırılması ve AB standartlarına daha uyumlu hale gelmesi hedeflenmiştir.

- Niyet mektubunda son olarak yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik çabalar üzerinde durulmuş, orta vadeli büyüme ve istihdam beklentilerini daha da iyileştirmek amacıyla yatırım ortamını geliştirmeye ve doğrudan yabancı yatırımları artırmaya yönelik bir dizi tedbir alınmıştır. Bu kapsamda; özelleştirmenin hızlandırılması, idari işlemlerin kolaylaştırılması, yargı sisteminin verimliliğinin artırılması ve Avrupa Birliği standart ve düzenlemelerinin benimsenmesi üzerine odaklanılması suretiyle Yatırım Danışma Konseyi'nin tavsiyeleri doğrultusunda ilerlemeye devam edileceği belirtilmiştir.

2005 yılı gerçekleştirmeleri dikkate alındığında 2005 yılında; ekonomik istikrarı sağlamada önemi adımların atıldığı, birçok alanda kazanımların daha da arttığı ve bu sayede ileriye dönük daha sağlıklı öngörülerin yapılabildiği bir yıl olduğu söylenebilmektedir. 2005 yılı büyüme oranı beklentilerin çok üzerinde gerçekleşerek %7.6 seviyesinde olmuştur. Ayrıca bütçe politikasında disiplin ve mali reformları gerçekleştirmede olumlu adımlar atılmış, buna bağlı olarak 2005'de bütçe açığının GSMH'ya oranı %2'ye düşmüş olup %3 olan Maastricht kriterlerinin de altına inmiştir. 2005 yılında faiz oranlarının düşmesiyle faiz ödemelerinde meydana gelen azalmanın, bütçe açığının azalmasındaki payı büyüktür. 2004 yılı sonu

itibariyle %9.5 olan iç borç stokunun beklenen yıllık bileşik faizi, 2005 yılı Aralık ayında %8 seviyesine gerilemiştir.

2005 yılında faiz dışı fazla hedefinde bir miktar sapma olmuş, %6.5 olarak öngörülen konsolide bütçe faiz dışı fazlasının GSMH'ya oranı %6 olarak gerçekleşmiştir. Tablo 32'de yer alan konsolide bütçe rakamları, 2005 yılı için hedeflenen ve gerçekleşen gelir ve harcamaların birbirinden çok fazla sapma göstermediğini ortaya koymaktadır. Konsolide bütçe gelirleri 2005 yılında, 2004 yılına göre (110.721 milyon YTL) %24.6 oranında artış göstererek 137.980 milyon YTL olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılı konsolide bütçe gerçekleştirme sonuçlarına göre gelirler hedeflenenden %5.3 oranında daha fazla, harcamalar ise yine öngörülene yakın bir değerde 146.097 milyon YTL seviyesinde gerçekleşmiştir. Gelirlerin öngörülenden fazla, harcamaların da öngörülene yakın gerçekleşmesi sonucu, 31.422 milyon YTL olarak hedeflenen faiz dışı fazla tutarının üzerine çıkılarak 37.563 milyon YTL tutarında faiz dışı fazla elde edilmiştir.

Tablo: 32

2005 Yılı Konsolide Bütçesinde Gerçekleşmeler (Milyon YTL)

Bütçe Kalemleri	Gerçekleşme	Hedef
Gelirler	137.980	130.946
Vergi Gelirleri	106.929	107.041
Vergi Dışı Gelirler	31.051	19.390
Harcamalar	146.097	145.929
Personel Harcamaları	31.855	31.630
Mal ve Hizmet Harcamaları	14.446	14.120
Faiz Harcamaları	45.679	46.406
Transfer Harcamaları	35.222	36.051
Sermaye Harcamaları	2.857	9.807
Sermaye Transferleri	9.805	1.514
Bütçe Dengesi	-8.116	-14.984
Faiz Dışı Bütçe	37.563	31.422
Net Yurt İçi Borçlanma	21.318	18.941

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, DPT

Diğer taraftan, 2005 yılındaki ekonomik büyümeyle bağlı olarak dış ticaret açığı artmıştır. Tablo 33’de yer alan makroekonomik verilerde de görüldüğü üzere, 2005 yılında ihracat 73.5 milyar dolar, ithalat 116.8 milyar dolar, dış ticaret açığı ise 43.2 milyar dolar olmuştur. 2005’te ihracattaki artış önceki iki göreye yavaşlamış olsa da yine de uzun dönem ortalamalarının üzerinde, ithalattaki artış ise önceki iki yıla göre yavaşlamış olsa da ihracattaki artışın üzerinde gerçekleşmiştir.

2001 yılından itibaren uygulanmakta olan faiz dışı fazla hedefi ve sıkı bütçe uygulamaları sayesinde 2005 yılında gelindiğinde ekonominin borç yükünde önemli oranda iyileşme olmuş, kamu net borç stokunun GSMH’ya oranı 2005 sonu itibariyle %55.8 seviyesine ulaşmıştır. Böylece bu alanda %60’lık Maastricht kriteri de sağlanmıştır.

Tablo: 33

2005–2007 Döneminde Bazı Makroekonomik Büyüklüklerdeki Gelişmeler

Makro Göstergeler	2005	2006	2007
GSMH (Milyar YTL)	486.4	562.9	856.3
GSMH (milyar dolar)	145.7	390.4	685.7
GSMH reel büyüme oranı (% değişme)	7.6	5.5	4.5
TEFE (12 aylık dönem sonu) (% değişme)	2.7	11.6	6.0
TÜFE (12 aylık dönem sonu) (% değişme)	7.7	9.7	8.4
İşsizlik Oranı (%)	10.3	9.9	9.9
İhracat (Milyar Dolar)	73.5	85.6	107.3
İthalat (Milyar Dolar)	116.8	139.6	170.1
Dış Ticaret Dengesi (Milyar Dolar)	-43.2	-54.1	-62.8
Dış Borç Stoku (Milyon YTL)	42.051	30.462	11.184
İç Borç Stoku (Milyon YTL)	228.556	229.066	237.790
Faiz Dışı Fazla (GSMH %’si olarak)	6.0	5.4	4.1
Özelleştirme Geliri (Milyon YTL)	1.772	7.159	2.293

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, TÜİK, DPT

2005 yılındaki hızlı büyümeyle rağmen işsizlik oranında bir değişme yaşanmamıştır. İşsizlik oranı 2004 yılındaki seviyesini koruyarak 2005 yılında da %10.3 olarak gerçekleşmiştir. Bunun yanında; Türkiye 2005 yılında başarılı bir özelleştirme performansı

gerçekleştirmiş, 1.772 milyon YTL tutarında özelleştirme geliri elde edilmiştir³⁹. Enflasyon oranı ise 2005'te de tek haneli olarak gerçekleşmiş, yıllık TÜFE artışı %8 olan hedefin biraz altında %7.7 olmuş, yıllık TEFE ise %2.7 seviyesine inmiştir.

Türkiye ekonomisinin, 2002–2004 döneminde ortaya koyduğu yeniden yapılanma performansı; 2005 yılında üst noktalara ulaşmış, başta AB olmak üzere, dünyanın önde gelen ekonomileri ve uluslararası ekonomik kuruluşları tarafından da takdir edilmiştir. AB Komisyonu'nun 9 Kasım 2005 tarihinde açıklanan İlerleme Raporu'nda Türkiye ekonomisi “şeffaf ve işleyen bir piyasa ekonomisi” olarak tanımlanmış; uluslararası derecelendirme kuruluşları tarafından Türkiye'nin kredi notu yükseltilmiştir. IMF ve Dünya Bankası da, Türkiye ekonomisinin 2005 yılında ulaştığı yeniden yapılanma seviyesini takdirle karşıladıklarını belirtmişlerdir (ALKİN, 2005, s.2).

Türkiye ekonomisinin, 2005 yılındaki tüm bu başarılı sonuçlara rağmen, aşması gereken sorunlar da mevcuttur. Bunlar; istihdam odaklı bir büyüme sürecine geçiş ve işsizlik sorunu ile daha etkin mücadele, Türk reel sektörünün dış rekabet gücünü zayıflatan etkenlerin azaltılması ve ihracatın teşvik edilmesi ile Türkiye ekonomisine duyulan güvenin artırılması ve kredibilitenin yükseltilmesi olarak ifade edilebilir. Çünkü 2002–2005 döneminde, ihracat rekor bir artış göstermiş olsa da, ithalat hacminin daha da ciddi bir artış gerçekleştirdiği bir gerçektir (ALKİN, 2005, s.2).

2005 yılı bütçesi, Türkiye'nin IMF'nin istekleri doğrultusunda bir yıllık olarak hazırladığı son bütçesi olmuştur. 2006 yılından itibaren kamu mali yönetim ve kontrol sistemini çağdaş bir yapıya kavuşturmak üzere yürürlüğe konulan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile; bütçe hazırlık süreci güçlendirilmiş, çok yıllık bütçelemeye geçilmiş, mali saydamlık ve hesap verebilirliği artırmak üzere kamu idarelerince faaliyet raporu hazırlanması uygulamasına başlanmıştır. Bu kapsamda; 2006 Yılı Programı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı sürecinde hazırlanan Uzun Vadeli Strateji (2001–2023) ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca hazırlanan Orta Vadeli Program (2006–2008) esas alınarak üç yıllık olarak hazırlanmıştır. 2006 yılında da, ekonomik hedefler ve buna göre belirlenen makro büyüklükler çerçevesinde faiz dışı fazla ve özelleştirme gelirleri gibi borçlanma dışı

---

³⁹ Türk Telekom, Tüpraş, Ereğli Demirçelik, Başak Sigorta 2005 yılında gerçekleştirilen önemli özelleştirmeler arasında yer almaktadır.

kaynakların toplam finansman içerisindeki payının artırılması ve iç borç çevirme oranının makul seviyelerde tutulması şeklinde öngörülmüştür.

2006–2008 dönemini kapsayan Orta Vadeli Program’da temel makroekonomik büyüklüklere ilişkin olarak yapılan tahminler Tablo 34’de yer almaktadır. Buna göre 2006 yılı büyümesi %5 olarak öngörülmüştür. 2006 yılı sonuna gerçekleşen büyüme oranı ise hedeflenenin üzerinde %5.5 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı ise 2006 yılında bir önceki yıla göre 0.4 puan azalışla %9.9 olarak gerçekleşmiş olup hedeflenen %10’luk oranın altında olmuştur. Enflasyon 2006 sonunda TÜFE bazında %9.7, TEFE bazında ise %11.6 olmuştur. 2006 yılında ihracat 2005 yılına göre %16.4 oranında artarak 85.6 milyar dolar, ithalat %19.5 oranında artarak 139.6 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Dış ticaret açığı ise hedeflenenin üzerinde 54.1 milyar dolara yükselmiştir.

Tablo: 34

Orta Vadeli Programda Belirlenen Makroekonomik Büyüklükler

Makroekonomik Göstergeler	2006^a	2007^a	2008^a
GSYİH Büyümesi (%)	5.0	5.0	5.0
GSYİH (Milyon YTL)	536.259	588.155	642.266
GSYİH (Milyar Dolar)	364.9	392.5	422.4
Kişi Başına Milli Gelir (GSYİH, Dolar)	4.981	5.289	5.621
İşsizlik Oranı	10.0	9.8	9.6
İhracat (FOB) (Milyar Dolar)	84.1	93.7	105.8
İthalat (CIF) (Milyar Dolar)	122.6	133.7	146.8
Dış Ticaret Dengesi (Milyar Dolar)	-38.5	-40.0	-41.0
Cari İşlemler Dengesi / GSYİH (%)	-4.0	-3.5	-3.1
Dış Ticaret Hacmi/ GSYİH (%)	56.7	57.9	59.8
TÜFE Yıl Sonu (%)	5.0	4.0	4.0

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı 2006 Yılı Genel Faaliyet Raporu, 2007

^a: Hedef

Tablo 35’de yer alan bütçe rakamları 2006 yılı için hedeflenen ve gerçekleşen gelir ve giderlerin çok da uyum içinde olmadığını göstermektedir. 2006 yılı merkezi yönetim bütçesinde, bütçe gelirlerinin 160.325 milyon YTL, vergi gelirlerinin ise 132.199 milyon YTL olması hedeflenmiştir. Vergi dışı gelirlerin 21.371 milyon YTL, sermaye gelirlerinin 2.269 milyon YTL, özel gelirler ve alınan bağış ve yardımların ise 374 milyon YTL olması öngörülmüştür. Bütçede gerçekleşen rakamlar ise; bütçe gelirleri için 173.902 milyon YTL, vergi gelirleri için 137.483 milyon YTL, vergi dışı gelirler için 26.517 milyon YTL, sermaye gelirleri için 1.841 YTL, özel gelirler ve alınan bağış ve yardımlar için 2.708 milyon YTL’dir.

2006 yılı bütçe giderleri ise 174.321 olarak öngörülmüş ancak gider gerçekleşmesi 178.126 milyon YTL olmuştur.

2006 yılı merkezi yönetim bütçesinde, bütçe açığı hedefi 13.996 milyon YTL olarak öngörülmüştür. Bütçe açığının azaltılması konusunda önemli bir başarı kaydedilmiş ve yıl sonunda gerçekleşme 4.223 milyon YTL olmuştur. 2006 yılı sonu itibarıyla faiz dışı fazla 41.738 milyon YTL olarak gerçekleşmiş olup, faiz dışı fazlada hedeflenenin üzerine çıkmıştır.

Tablo: 35

2006 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi Gerçekleşmeleri⁴⁰

Bütçe Kalemleri	Hedeflenen (Milyon YTL)	Gerçekleşme (Milyon YTL)
Bütçe Giderleri	174.321	178.126
Faiz Dışı Bütçe Giderleri	128.061	132.163
Faiz Harcamaları	46.260	45.962
Bütçe Gelirleri	160.325	173.902
Vergi Gelirleri	132.199	137.480
Vergi Dışı Gelirler	21.371	26.517
Sermaye Gelirleri	2.269	1.841
Özel Gelirler ve Alınan Bağış ve Yardımlar	374.0	2.708
Bütçe Dengesi	-13.996	-4.223
Faiz Dışı Denge	32.263	41.738

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı 2006 yılı genel faaliyet raporu, 2007

Tablo 36'da yer alan merkezi yönetim bütçe rakamları 2007 yılı için hedeflenen ve gerçekleşen kamu gelirleri ve harcamalarının birbiriyle uyum içinde olduğunu göstermektedir. Tabloya göre; 2007 yılında elde edilen gelir öngörülene yakın bir oranda 189.617 milyon YTL olarak gerçekleşmiş olup gelirlerin 152.831 milyon YTL'si vergi gelirlerinden oluşmaktadır. 2007 yılı harcamaları da yine öngörülene yakın bir oranda 203.500 milyon YTL olarak gerçekleşmiş, bunun 154.769 milyon YTL'sini faiz dışı harcamalar oluşturmuştur. 2007 yılında faiz dışı harcamaların vergi gelirlerinden daha fazla artmış, buna bağlı olarak konsolide kamu sektörü faiz dışı fazlası 2007 yılında hedefin 11.5 milyar YTL altında kalmıştır. Faiz dışı harcamalardaki önemli artışa rağmen özelleştirme ve faiz gelirlerinde görülen olumlu performans ile faiz giderlerinin öngörülenin altında gerçekleşmesine bağlı olarak merkezi yönetim bütçe hedefi tutturulmuştur.

⁴⁰ 01.01.2006 tarihinden itibaren Konsolide Bütçe tanımı yerine Genel Bütçe Kapsamındaki İdareler, Özel Bütçeli İdareler ve Düzenleyici ve Denetleyici Kurumları içeren Merkezi Yönetim Bütçesi tanımına geçilmiştir.

Tablo: 36**2007 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi Gerçekleşmeleri**

Bütçe Kalemleri	Hedeflenen (Milyon YTL)	Gerçekleşme (Milyon YTL)
Bütçe giderleri	204.902	203.500
Faiz dışı bütçe giderleri	152.100	154.769
Faiz harcamaları	52.946	48.731
Personel, sosyal güvenlik harcamaları	53.772	43.554
Sermaye harcamaları	12.080	12.915
Bütçe gelirleri	188.159	189.617
Vergi gelirleri	157.973	152.831
Vergi dışı gelirler	30.186	31.403
Bütçe dengesi	-16.743	-13.883
Faiz dışı denge	36.100	34.848

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı 2007 yılı genel faaliyet raporu, 2008

2007 yılı, makroekonomik veriler dikkate alınarak incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: 2007 yılında Türkiye ekonomisinin büyüme hızı, 2004 yılında başlayan düşme eğilimine devam ederek, hedeflenenin yarım puan altında %4.5 olarak gerçekleşmiştir. 2006 yılında %9.7 olan TÜFE yıllık değişimi, 2007 yılında %8.4 seviyesine; TEFE ise 2006'daki %11.6 seviyesinden %6.0 seviyesine gerilemiştir. İşsizlik oranı 2007 yılında bir önceki yıldaki seviyesini koruyarak %9.9 olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılında ihracat 2006 yılına göre %10.9 oranında artarak 107.3 milyar dolara, ithalat %11.1 oranında artarak 170.1 milyar dolara ulaşmış; dış ticaret dengesi 62.8 milyar dolar açık vermiştir. 2007 yılı için faiz dışı fazlanın GSMH'ya oranı %6.5 olan hedefin altında kalarak %4.1 olarak gerçekleşmiştir.

2008 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi Mayıs ayı bütçe giderleri, bütçe gelirleri, bütçe dengesi ve faiz dışı fazla gerçekleştirmeleri Tablo 37'de yer almaktadır. Tabloya göre; 2008 yılı Mayıs ayında merkezi yönetim bütçesi 3.389 milyon YTL fazla vermiştir. Geçen yılın aynı ayında ise merkezi yönetim bütçesi 2.036 milyon YTL fazla vermişti. Yani 2008 yılı Mayıs ayında, bütçe fazlasında geçen yılın aynı ayına göre %66.4 oranında bir artış olmuştur. 2007 yılı Mayıs ayında oluşan faiz dışı fazla 6.654 milyon YTL iken; 2008 yılının aynı ayında 5.070 milyon YTL olmuştur. Bununla birlikte, 2008 yılı merkezi yönetim bütçe giderleri için öngörülmesi olan 222.553 milyon YTL ödeneğin %7.1'i Mayıs ayında kullanılarak 15.823 milyon YTL gider gerçekleştirilmiştir. Bütçe faiz giderleri için öngörülmesi olan 56 milyar YTL ödeneğin de %3'ü kullanılarak 1.681 milyon YTL faiz gideri gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında; 2007 yılı Mayıs ayı bütçe gelirleri 19.725 milyon YTL iken, 2008 Mayıs ayında %2.6 oranında düşüş göstererek 19.212 milyon YTL olarak gerçekleşmiş olup 204.556

milyon YTL olan yılsonu bütçe hedefinin %9.4'ü bu dönemde tahsil edilmiştir (Maliye Bakanlığı, 2008, s.8).

Tablo: 37

2008 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi Gerçekleşmeleri

Bütçe Kalemleri	Hedeflenen (Milyon YTL)	Gerçekleşme (Mayıs 2008^a) (Milyon YTL)
Bütçe Giderleri	222.553	15.823
Faiz Dışı Bütçe Giderleri	166.553	14.141
Faiz Giderleri	56.000	1.681
Bütçe Gelirleri	204.556	19.212
Bütçe Dengesi	-17.997	3.389
Faiz Dışı Denge	33.003	5.070

Kaynak: TCMB, Finansal İstikrar Raporu, 2008; Hazine Müsteşarlığı, 2008

(^a): Geçici

Bu gelişmelerin yanı sıra, IMF ile 11 Mayıs 2005'de imzalanan 19. stand-by anlaşması 11 Mayıs 2008 tarihi itibarıyla sona ermiş; bu nedenle hükümet 2008–2012 yıllarını kapsayan beş yıllık dönemde uygulamak üzere bir Orta Vadeli Mali Çerçeve açıklamıştır. Bu çerçevede, 2008 yılı için bazı hedefler revize edilmiştir. Orta Vadeli Mali Çerçeve kapsamında 2008–2012 dönemi için belirlenen bütçe hedefleri Tablo 38'de yer almaktadır. Bu kapsamda, 2007 yılında %3.5 olarak gerçekleşen ve 2008 yılı için %4.2 olarak öngörülen faiz dışı fazla hedefi GSYİH'nın %3.5'i olarak revize edilmiştir. Öte yandan, %1.9 olarak hedeflenen merkezi yönetim bütçe açığının GSYİH'ya oranı ise %1.4'e düşürülmüş, yeni dönemde orta vadeli kamu borç stoku/GSYH hedefi ile tutarlı bir faiz dışı fazla politikası uygulanacağı belirtilmiştir. 2008 yılına ilişkin yapılan revizyonun esas olarak makroekonomik hedeflerdeki değişim ile merkezi yönetim bütçesinin gelir ve giderlerini etkileyen politika kararlarındaki değişikliklere dayandığı ve revizyonla istihdam paketi, mahalli idareler reformu ve GAP yatırımlarına hız kazandırılmasının hedeflendiği ortaya konulmuştur (TCMB, 2008, s.18).

Tablo: 38
Orta Vadeli Mali Çerçeve (GSYİH'ya Oran, %)

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Toplam Kamu Faiz Dışı Fazla Oranı	3.5	3.5	3.0	2.7	2.5	2.4
Merkezi Yönetim Bütçesi	2.5	2.7	2.3	2.0	1.7	1.7
Diğer Kamu	1.0	0.8	0.7	0.7	0.8	0.7
Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi	-1.6	-1.4	-1.4	-1.3	-1.7	-1.6
Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri	20.6	20.4	20.4	20.3	20.2	20.0
Merkezi Yönetim Bütçesi Faiz Dışı Harcamaları	18.1	17.7	18.1	18.3	18.5	18.3
Özelleştirme Gelirleri	0.8	1.2	1.0	0.7	0.5	0.2

Kaynak: TCMB, Finansal İstikrar Raporu, 2008

Bu bölümde Türkiye'nin IMF ile yapmış olduğu stand by anlaşmaları irdelenmiş ve bu anlaşmalardan sonra ortaya çıkan gelişmeler değerlendirilmiştir. Yukarıda zikredilen bilgiler ışığında şu değerlendirmeler yapılabilir:

1. Türkiye ilk stand by anlaşmasını imzaladığı 1958 yılından, 20. stand by anlaşması tartışmalarının yapıldığı 2008 yılında kadar IMF ile toplam 19 adet stand by anlaşması imzalamıştır. Bu düzenlemeler Tablo 39'da sunulmuştur.
2. Bu düzenlemelerden 15 tanesi sonuna kadar uygulanabilmiş, 4 tanesi ise iptal edilmiştir.
3. Türkiye'nin bu düzenlemeler sonucu kullandığı toplam kaynak miktarı 30.600.00 milyon SDR'dir.
4. Bu düzenlemeler doğrultusunda uygulanan istikrar programları ile elde edilen gelişmeler incelendiğinde ise şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır;
  - 2002 ve 2005 yıllarında IMF ile yapılan 18. ve 19. stand by anlaşması hariç, diğer anlaşmalardan genel olarak başarısız sonuçlar alınmıştır. Hatta 1999 yılında yapılan 17. stand by anlaşması devam etmekten 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizler, IMF programlarının krize neden olabileceği sonucunu doğurmuştur.
  - 2002 ve 2005 yıllarındaki düzenlemeler çerçevesinde uygulanan istikrar programları ise olumlu sonuçların alındığı uygulamalara örnektir. Ancak ifade etmek gerekir ki, bu yıllarda ekonomide meydana gelen iyileşmede, dünya

ekonomisinde yaşanan olumlu konjonktür ve tek partili döneme geçişle sağlanan siyasi istikrar gibi faktörler de büyük rol oynamıştır.

Tablo: 39**Türkiye'nin IMF ile Yaptığı Stand By Düzenlemeleri**

No	Anlaşma Kabul Tarihi	Anlaşma Sona Erme Tarihi	Vade (Ay)	Anlaşma Miktarı (Milyon SDR)	Kotadaki Payı (%)	Kullanılan Miktar (Milyon SDR)
1	01.01.1961	31.12.1961	12	37.5	43.6	16
2	30.03.1962	31.12.1962	9	31	36	15
3	15.02.1963	31.12.1963	11	21.5	25	21.5
4	15.02.1964	31.12.1964	11	21.5	25	19
5	01.02.1965	31.12.1965	12	21.5	25	0
6	01.02.1966	31.12.1966	12	21.5	25	21.5
7	15.02.1967	31.12.1967	11	27	25	27
8	01.04.1968	31.12.1968	9	27	25	27
9	01.07.1969	30.06.1970	12	27	25	10
10	17.08.1970	16.08.1971	12	90	83.3	90
11	24.04.1978	19.07.1979	24	300	150	90
12	19.06.1979	17.06.1980	12	250	125	230
13	18.06.1980	17.06.1983	36	1.250	625	1.250
14	24.06.1983	23.06.1984	12	225	75	56.2
15	04.04.1984	03.04.1985	12	225	75	168.7
16	08.07.1994	07.03.1996	14	610.5	95.1	460.5
17	22.12.1999	21.12.2002	36	15.038.40	1.560	11.738.90
18	04.02.2002	31.12.2002	36	12.821.20	1.330	11.120.20
19	11.05.2005	11.05.2008	36	6.662.04	559.2	6.662.04

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

IMF'nin amacı başlangıçta yalnızca üye ülkelere sunduğu mali kaynaklarla uluslararası parasal ilişkileri düzenlemek olarak belirlenmiş; dünya ekonomisinde meydana gelen değişmelere bağlı olarak bu amaç zamanla genişlemiş ve üye ülkelerin karşılaşılabileceği tüm ciddi ekonomik sorunların çözümünde finansman ve teknik destek sağlamak şeklini almıştır. IMF, kendisine başvuran üye ülkelere belirli programları uygulamaları koşuluyla mali kaynaklarını sunmaktadır. Neo-liberal politikaların etkin olduğu ve genellikle devalüasyon yapılması, bütçe açıklarının azaltılması, fiyatların serbest bırakılması, piyasa faiz oranlarının yükseltilmesi, ticaretin serbestleştirilmesi gibi ortodoks unsurları kapsayan bu programlar zaman zaman çeşitli eleştirilere maruz kalsalar da, günümüzde Türkiye tarafından hala uygulanmaktadır. Şöyle ki; Mayıs 2008 tarihi itibarıyla 19. stand by anlaşmasının sona ermesinin ardından, IMF ile ilişkilerin devam etmesi kapsamında imzalanması planlanan ihtiyati stand by anlaşması⁴¹ üzerinde çalışmalar devam etmektedir. DB eski Baş Ekonomisti Nobel ödüllü Joseph Stiglitz (2008) ise, IMF'ye ağır eleştirilerde bulunarak IMF ile Türkiye'nin yola devam etmesinin bir hata olacağını belirterek, *"Pek çok ülke IMF programlarıyla devam etmedi. Oysa, Türkiye bir anlamda IMF'yi destekliyor. IMF'nin yaptığı işlerde para Türkiye'den geliyor. Diğer ülkeler borçlarını mümkün olan en kısa sürede ödedi. IMF'yi işin içinde tutmak Türkiye'nin cömertliği olur"* diyerek Türkiye'yi bu konuda uyarmaktadır. Stiglitz (2004); daha önce de Brezilya, Şili, Arjantin gibi gelişmekte olan pek çok ülkenin IMF ile yollarını ayırdıklarını ve bu şekilde istikrarlı bir büyüme kaydettiklerini belirtmiş ve Arjantin örneğini vererek, Arjantin'in IMF istikrar politikaları olmadan %8 büyüdüğünü vurgulamıştır.

Türkiye IMF ile ilk kez 1958 yılında bir stand by düzenlemesine giderek bir istikrar programı yürürlüğe koymuştur. Bundan önce 1946'da yapılan ve ekonomiyi dışa açmak ve yeniden yapılandırmak gibi amaçlar taşıyan para operasyonu Cumhuriyet tarihin ilk devalüasyonu olarak anılmaktadır. Ancak bu devalüasyon olumlu sonuçlanmamış, ithalatın ve

---

⁴¹ İhtiyati stand by anlaşmalarını normal stand by anlaşmalarından ayıran özellik, ihtiyati stand by anlaşmalarında belirlenen kredinin ihtiyaç duyulması halinde kullanılacak olmasıdır. Normal stand by anlaşmasında ise gözden geçirmelerin onaylanmasının ardından kredi dilimleri serbest bırakılmaktadır.

dış ticaret açığının artmasına neden olmuştur. 1950-1953 dönemi ise 1946'da çok partili döneme geçişle birlikte iktidara gelen hükümetin başlattığı kalkınma hamlesinin etkisiyle Türkiye ekonomisinde olumlu gelişmelerin yaşandığı yıllar olmuştur. Ancak 1954 yılına gelindiğinde yaşanan olumlu gelişmeler ortadan kaybolmuş, bir önceki yıl %14 olan büyüme hızı %-3 olarak gerçekleşmiştir. Büyümedeki gerilemenin başlıca nedeni kötü giden hava koşulları nedeniyle tarım sektöründe yaşanan olumsuzluklar olarak gösterilmektedir. Bu dönemde tarıma ve dış ticarete dayalı sanayileşme politikalarından vazgeçilip yerine sanayileşmeye öncelik veren korumacı, ithal ikameci politikalar geçilmiş olsa da alınan önlemler makroekonomik kötü gidişi engelleyememiş ve yaşanan bu gelişmeler neticesinde 1958 istikrar programı yürürlüğe konulmuştur. 1958 programı ile yapılan devalüasyonun yanında, bir dizi önlemler alınmış ancak hedeflenen amaçlara ulaşılamamıştır. Makroekonomik kötü gidiş engellenememiş ve ekonomide duraklama dönemi yaşanmıştır.

1960-1980 yılları arası planlı kalkınma yılları olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde DPT kurulmuş ve ekonomideki durgunluğu aşabilmek için kalkınma planlarını devreye sokmuştur. Bunun yanında, bu yıllarda planlı kalkınma stratejisinin izlenmesi IMF ile ilişkileri etkilememiştir. 1961-1970 döneminde her yıl, kalkınma planlarının uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan kredinin sağlanabilmesi amacıyla IMF ile bir stand by düzenlemesi yapılmıştır.

Birinci beş yıllık sanayi planının uygulandığı 1963-1967 yılları, Türkiye ekonomisi açısından başarılı ve kararlı bir dönem olarak nitelendirilmektedir. Bu dönemde ortalama büyüme hızı %6.5 olarak gerçekleşmiştir. Ancak 1968-1970 yıllarının kapsayan ikinci beş yıllık sanayi planı döneminde ekonomide döviz darboğazı başlamış ve bu süreç sonunda 1970 yılında IMF ile bir stand by düzenlemesine gidilerek planlı dönemin ilk devalüasyonu gerçekleştirilmiştir. 1970 istikrar kararları, sıkı maliye ve para politikaları içeren ortodoks nitelikte bir istikrar programıdır. Ancak 1970'li yıllarda da alınan istikrar önlemlerine rağmen olumlu gelişmeler yaşanmamış, dış ticaret artma eğilimini sürdürmüş, ekonomideki durgunluk aşılamamıştır. Bunun yanında 1973 yılında yaşanan petrol krizinin de etkisiyle istikrarsızlık giderek derinleşmiş ve bir ekonomik kriz haline dönüşmüştür. Bu gelişmeler sonucunda, IMF ile 1970 yılında yapılan düzenlemeden sekiz yıl sonra, 1978 yılında IMF ile imzalanan stand by anlaşması ile yeni bir istikrar programı yürürlüğe girmiştir. Fakat bu program Türkiye'nin borçlanma şartlarını yerine getirememesi nedeniyle IMF tarafından iptal edilmiştir. Ardından

aynı yıl IMF ile yeni bir stand by anlaşmasına gidilmiş ancak bu yılda yaşanan ikinci petrol şokunun etkisiyle bu program da başarısız olmuştur.

24 Ocak 1980 Kararları, IMF ile 1999 yılında yapılan stand by düzenlemesi devam etmekteyken alınmış ve uygulamaya konulmuştur. 1980 kararlarını önceki düzenlemelerden farklı kılan özelliği bünyesinde barındırdığı yapısal dönüşüm öğeleridir. Programın hedefleri önceki düzenlemelere benzer şekilde olmasına rağmen, bu amaçlara yönelik temel yaklaşım, ekonominin mevcut yapısını değiştirmeyi amaçlayan köklü düzenlemeleri içermektedir. 24 Ocak Kararları'nın kısa vadeli sonuçlarını olumlu olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak kısa vadede gerçekleşen amaçlar uzun vadeye yayılamamıştır.

24 Ocak Kararları'nın devamı niteliğinde olan 1983 ve 1984 yıllarındaki stand by düzenlemelerinin ardından 1994 yılına kadar geçen sürede IMF ile herhangi bir düzenlemeye gidilmemiştir. 1985-1994 yılları arasında yaşanan olumsuz gelişmeler, kamu kesimi açığının hızla artması ve oluşan açığın kapatılmasında devletin yoğun şekilde iç borçlanmaya gitmesi 1994 yılı başına gelindiğinde, iç borç stokunun bir önceki yıla göre %123.6 oranında artış göstermesine yol açmıştır. Ekonomide oluşan makroekonomik dengesizliğin sürdürülemeyecek boyuta ulaşması ile 5 Nisan 1994 Kararları olarak bilinen tedbirler uygulanmaya başlanmıştır. 5 Nisan Kararları IMF ile bir stand by düzenlemesine gidilmeksizin yürürlüğe konulmuş, bunun yanında programın başlamasından üç ay sonra IMF'ye verilen niyet mektubu ile IMF'den destek istenmiştir. Bu çevrede IMF ile 16. stand by düzenlemesi imzalanmış ve IMF'den 600.5 milyon SDR'lik kredi sağlanmıştır. Fakat bu düzenleme de performans kriterlerinin yerine getirilmemesi gerekçesiyle IMF tarafından iptal edildiği için sağlanan kredinin tamamı kullanılamamıştır.

Hem ortodoks hem de heterodoks öğeler barındıran 1994 istikrar programı piyasada yaşanmakta olan borç krizini bir süre için durdurabilmiş, ancak uygulanan politikaların maliye politikaları ağırlıklı olmasına bağlı olarak ekonomide %6'lık bir küçülme yaşanmıştır. 1994 yılında tarım, sany ve hizmetler sektörlerinin büyüme hızları sırasıyla %-0.7, %-6.6 ve %-5.7 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyon yıl sonunda bir önceki yıla göre iki kat artmış, dış ticaret açığında ise başta düşüş meydana gelmiş olsa da takip eden yıllarda devam ettirilememiştir. Özetle IMF ile yapılan 16. stand by düzenlemesi çerçevesinde belirlenen hedeflere ulaşılamamıştır.

Ekonomideki kötü gidiş neticesinde 1998 yılında IMF ile yapılan bir dizi önlem ve uygulama paketi içeren YİA, 2000 yılı başında IMF ile uygulamaya konulan EDP'ye kadar köprü vazifesini üstlenmiştir. 1999 yılında YİA'nın sona ermesiyle, 2000-2002 yıllarını kapsayan stand by düzenlemesi çerçevesinde EDP yürürlüğe girmiştir. Daha çok para politikası ağırlıklı bir program olan EDP daha yılını doldurmadan Kasım 2000'de önemli bir krize neden olmuştur. Bu kriz IMF desteği ile atılmış olsa da, bu kez 2001 yılında döviz rezervlerindeki erime sonucu yeni bir kriz yaşanmış ve dalgalı kur sistemine geçilerek EDP sona erdirilmiştir. Bununla birlikte, 2000 ve 2001 yıllarında IMF ile bir istikrar programı uygulanmaktayken iki kriz yaşanması, bu uygulamaların krizlere neden olabileceğini de göstermiştir.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin sonrasında ekonominin içine girdiği güven bunalımı ve mali istikrarsızlığı önlemek amacıyla 15 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe konulan GEGP kapsamında oldukça geniş reformlar ve düzenlemelere yer verilmiştir. Mali sektörün yeniden yapılandırılmasına, devlette şeffaflığın artırılmasına, kamu finansmanının güçlendirilmesine, ekonomide rekabetin ve etkinliğin artırılmasına ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesine yönelik olarak yapısal reformlar alanında önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında, 3 Mayıs 2002 tarihli niyet mektubu ile GEGP için IMF'den destek istenmiş ve IMF de 2000 yılı başından beri uygulanmakta olan stand by düzenlemesine 8 milyar dolar ek kredi sağlayarak GEGP'yi desteklemiştir. Niyet mektubunda 2001 yılı sonu için bazı hedef değerler belirlenmiş, ancak yıl sonu geldiğinde bu hedeflerin gerçekleştirilemediği görülmüştür. GEGP'ye göre 2001 yılı sonunda GSMH'da %6 oranında bir azalma beklenmesine karşın, %9.5 oranında daralma yaşanmıştır. TEFE ve TÜFE için öngörülen artışlar %52 ve %68 iken, gerçekleşenler hedeflenenin üzerinde %61 ve %54 olarak gerçekleşmiştir. Özelleştirme kapsamında da beklenin altında gelir elde edilmiştir. Bu sonuçlar göz önüne alındığında GEGP'nin başarısının 2001 yılı için sınırlı kaldığı söylenebilir.

GEGP devam etmekteyken 11 Eylül'de ABD'de yaşanan saldırının yurt içi ekonomi ve finans piyasalarında olumsuz etkiler yaratması, bunun yanında Şubat 2001'de yaşanan krizin etkilerinin devam etmesi programın uygulanabilirliğini iyice zorlaştırmış ve yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır. Bu gelişmeler sonucunda IMF'ye 2002-2004 yıllarını kapsayacak yeni bir program için destek istenildiği bir niyet mektubu verilmiştir. Bu niyet mektubu çerçevesinde imzalanan 18. stand by düzenlemesi ile yürürlüğe konulan yeni

ekonomik program, ekonomiyi olası krizlere karşı güvence altına almayı ve enflasyonist olmayan sürdürülebilir bir büyümenin temellerini atmayı hedeflemiştir. Program ayrıca finansal ve makroekonomik istikrarı sağlamak ve yapısal reformlarla daha da ilerlemeyi kaydetmeyi 2002 yılı önceliği olarak ele almıştır. Bu amaçlara yönelik olarak ise GSMH'nın %6.5'i düzeyinde bir faiz dışı fazla ve %35'lik bir enflasyon oranı hedeflenmiştir. 2002 yılı sonunda faiz dışı fazla hedefi tutturulamamış olsa da TÜFE enflasyonu %29.7 oranı ile hem hedeflenin altına inmiş hem de o yıla kadar son yirmi yılın en düşük seviyesine inmiştir. Uygulanan para ve maliye politikaları ve gerçekleştirilen yapısal reformların enflasyonla mücadeledeki kazanımda etkili olduğu söylenebilir.

IMF kökenli ortodoks istikrar tedbirlerini içeren sıkı para ve maliye politikaları ve yapısal reformlara dayalı programın uygulanmasında 2003 ve 2004 yıllarında da kararlılıkla devam edilmiştir. Bu kararlılık bu yıllar için belirlenen hedeflere ulaşılmasında önemli katkı sağlamıştır. 2004 yılında enflasyon tek haneli rakama inerek %9.4'e gerilemiştir. Aynı yıl GSMH büyümesi Türkiye tarihinin en yüksek rakamına ulaşarak %9.9 oranında büyümüştür. Genel olarak şu söylenebilir ki, 18. stand by düzenlemesi çerçevesindeki performans kriterlerine bağlı kalınarak gerçekleştirilen düzenlemeler dış ticaret açığı dışındaki verilerde olumlu gelişmelere neden olmuştur. 2004 yılında dış ticaret açığı 2002 yılındaki seviyesine göre iki kat artmıştır.

IMF ile 2002 yılında uygulamaya konulan programın beklenenin de üstünde olumlu sonuçlar vermesi IMF ile ilişkilerin 2005 yılında da devam etmesine yol açmıştır. IMF ile imzalanan 18. stand by düzenlemesinin Nisan 2005'te sona ermesinin ardından IMF'ye Mayıs 2005-Mayıs 2008 yıllarını kapsayan yeni bir stand by düzenlemesi için bir niyet mektubu verilmiştir. Niyet mektubunun IMF tarafından onaylanmasıyla yürürlüğe giren 19. stand by anlaşması Türkiye tarihinde ilk kez bir ekonomik krize bağlı olmadan gerçekleştirilen düzenleme olma özelliğini taşımaktadır. Düzenleme çerçevesinde belirlenen hedefler cari işlemler dengesinin sürdürülebilirliğini sağlamak ve enflasyonu düşürürken, güçlü ve istikrarlı bir büyümenin sağlanmasına odaklanmıştır.

2005 yılı sonu gerçekleştirmeleri hedeflenenlerden sapma göstermemiş, bunun yanında %7.6 oranındaki büyümeye bağlı olarak dış ticaret açığı artma eğilimini sürdürmüştür. Türkiye ekonomisinin 2000–2004 döneminde ortaya koymuş olduğu yeniden yapılanma performansı 2005 yılı sonunda üst noktalara ulaşmış ve IMF tarafından da olumlu karşılanmıştır.

2006 ve 2007 yıllarında büyüme oranları sırasıyla %5.5 ve %4.5 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı, 2005 yılına göre 0.4 puan azalarak, her iki yılda da %9.9 seviyesine gerilemiştir. Enflasyon ise tek haneli olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye IMF'ye üye olduğu tarihten itibaren 19 adet stand by düzenlemesine gitmiş ve bu düzenlemelerden toplam 37.770 milyon SDR tutarında kredi Türkiye'nin kullanımına sunulmuştur. Türkiye tarafından bu miktarın 30.600 milyon SDR'si kullanılmıştır. Sağlanan kredinin tamamının kullanılmamasının bir nedeni; bu düzenlemelerden 4 tanesinin Türkiye'nin borçlanma şartlarını yerine getirmemesi nedeniyle IMF tarafından iptal edilmesidir. Program sonuna kadar takip edilemediğinden sağlanan kredinin de tamamı kullanılmamıştır. Bir diğer neden ise IMF ile imzalanan stand by düzenlemesinin, IMF'den sağlanan kaynağın yanında, uygulanan ekonomik programın kredibilitesi açısından büyük önem taşımasıdır. Çünkü IMF ile stand by anlaşması imzalayarak bir istikrar programı uygulayan ülkenin ekonomik istikrar konusunu ciddiye aldığı ve çözüm için bir çabanın içine girmiş olduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bunun yanında, IMF ile ilişki içinde olan bir ülkenin uluslararası finansman imkanları da artmaktadır. Çünkü IMF, kredi veren diğer ülke ve kuruluşlara bir anlamda borçlarının ödeneceğinin garantisini vermiş olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, IMF'nin gelişmekte olan ülkeler açısından bir referans işlevi gördüğü söylenebilir.

IMF ile 2002 ve 2005 yıllarında yapılan 18. ve 19. stand by anlaşması hariç, diğer anlaşmalardan genel olarak başarısız sonuçlar alınmıştır. 2002 ve 2005 yıllarındaki düzenlemeler çerçevesinde uygulanan istikrar programları ise olumlu sonuçların alındığı uygulamalara örnektir. Ancak ifade etmek gerekir ki, bu yıllarda ekonomide meydana gelen iyileşmede, dünya ekonomisinde yaşanan olumlu konjonktür ve siyasi istikrar gibi faktörler de büyük rol oynamıştır.

2008 yılı itibariyle Türkiye'nin IMF ile 20. stand by anlaşmasının yapılıp yapılmaması konusunda aşağıdaki üç görüşün bulunduğunu ifade etmek mümkündür:

Birinci görüşe göre; Türkiye IMF ile hiçbir şekilde masaya oturmamalıdır. Çünkü IMF'ye ile stand by anlaşması yapan her ülke büyük krizler ve hatta askeri darbelere maruz kalmıştır.

Bu nedenle IMF'den uzak durulmalıdır. Bu yaklaşımı savunanların başında ise J. Stiglitz gelmektedir.

İkinci görüşe göre; Türkiye IMF ile bir stand by yapma fırsatını zaten kaçırmıştır. Son program Mayıs 2008 bitmiş ve hala (Temmuz 2008 itibariyle) bir anlaşma yapılmamıştır. Dolayısıyla şimdilerde yapılacak olan bir anlaşma Türkiye'nin kendi başına ekonomisini yönetemediği izlenimi uyandıracaktır ve bu mevcut durumu daha da kötü hale getirecek, kısaca ülkenin itibar kaybına neden olacaktır. Bu yaklaşımı savunanlar esasında IMF'ye karşı olmayıp, IMF ile anlaşma yapmak için gerekli zamanın kalmadığını ve dolayısıyla IMF ile bir anlaşmanın olumsuz sonuçlanacağını ve yapılmaması gerektiğini savunmaktadırlar

Üçüncü görüş ise; Türkiye ekonomisindeki kırılmanın devam etmesi, küresel kredi sorunlarının ve uluslararası sermaye hareketlerinde risk algılamasının artması gibi gerçekler göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin şu anda finansal desteğe ihtiyacı olmasa bile, uluslararası piyasalara bir güven mesajı verilmesi bakımından IMF ile ilişkilerin devam ettirilmesini savunmaktadır. Şu anda IMF ile yapılması planlanan ihtiyati stand by anlaşması da bu yaklaşımı yansıtmaktadır. İhtiyati stand by anlaşmasına göre IMF ile bir stand by anlaşması imzalanacak ancak belirlenen kredi yalnızca ihtiyaç duyulması halinde kullanılacaktır. Buna göre; uluslararası mali sistemden kaynaklanan bir sorun veya ödemeler dengesi problemi yaşanır, Türkiye IMF'de bulunan ihtiyat fonundan kredi kullanılabilecektir. Bu durumda, IMF ile yapılacak bir ihtiyati stand by anlaşması uluslararası piyasalarda yaşanan küresel risklere karşı bir sigorta olarak görülmektedir.

Kanaatimizce; IMF ile yapılması planlanan ihtiyati stand by anlaşması, günümüz koşulları göz önüne alındığında Türkiye ekonomisi için yararlı olacaktır. Çünkü; enerji fiyatlarının oldukça yüksek olduğu, gerek Avrupa Merkez Bankası gerekse FED'in faiz artırımının ve dolayısıyla sermayenin Türkiye gibi gelişen piyasalardan çıktığı, cari açığın finansmanında yabancı sermaye girişlerinin büyük önem taşıdığı bir ortamda Türkiye'nin IMF ile masaya oturması ve yabancı sermayeye Türkiye'nin güvenli bir liman olduğunun vurgulanması gerekmektedir. IMF ile yapılacak ihtiyati stand by anlaşması, Türkiye'nin likidite sıkışıklığı ile karşılaşması durumunda acil kredi çekme limitinin bulunması nedeniyle, yatırımcılardaki kaygıyı azaltacak ve piyasa algılamasında belirleyici olacaktır. Amaç; IMF ile ilişkilerin devam ettirilerek Türkiye'nin güvenilirliğinin vurgulanması olmalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Kitaplar

AKTAN, Can

UTKULU, Utku

TOGAY, Selahattin :Nasıl Bir Para Sistemi? Parasal Disiplin ve Parasal İstikrar İçin Öneriler, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) Yayını, İstanbul, 1998.

ALKİN, Kerem

:2005 Yılında Türkiye Ekonomisi ve Makroekonomik Göstergelerin Durumu, Bursa'daki 250 Büyük Firma Araştırması, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, Bursa, 2005.

(<http://www.ilk250.org.tr/?page=arastirmalar.asp&year=2005>).

ALPAGO, Hasan

:IMF Türkiye İlişkileri, 1. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002.

BAĞIMSIZ SOSYAL

BİLİMCİLER

:IMF Gözetiminde On Uzun yıl, 1998-2008, Farklı Hükümetler, Tek Siyaset, Ayhan Matbaası, İstanbul, 2006.

BAYRAKTURAN, Yusuf

:Küresel Finansal Krizler ve IMF, Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri, Makale Derlemesi, Editörler Halil Seyidoğlu-Rıfat Yıldız, Arıkan Yayınları, Nr.59, İstanbul, 2006.

BERKSOY, Taner

:Türkiye'de İstikrar Arayışları ve IMF, Editör Cevdet Erdost, Savaş Yayınları, Ankara, 1982.

- BIRD, Graham :The IMF and the Future: Issues and Options Facing the Fund, London and New York, Routledge, 2003.
- BORATAV, Korkut :Türkiye İktisat Tarihi:1908–2005, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.
- BÜYÜKBAŞ, Hakkı :ABD, IMF, Uluslararası Serbestleşme ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kriz, Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri, Makale Derlemesi, Editörler Halil Seyidoğlu-Rıfat Yıldız, Arıkan Yayınları, Nr.59, İstanbul, 2006.
- ÇAĞLAR, Ünal :Döviz Kurlarının Belirlenmesi, Uluslararası Para Sistemi ve Ekonomik İstikrar, 1. Baskı, Alfa Yayınları, 2003.
- DEMİR, Gülten :Asya Krizi ve IMF, Der Yayınları, Nr.268, İstanbul, 1999.
- DOĞRUEL, Fatma
DOĞRUEL, A. Suat :Türkiye’de Enflasyon Tarihi, TCMB Yayını, Ankara, 2005.
- EĞİLİMEZ, Mahfi
KUMCU, Ercan :Ekonomi Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması, 7. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.
- EKER, Aytaç
ALTAY, Asuman
SAKAL, Mustafa :Maliye Politikası: Teori, İlkeler ve Yöntemler, 2.Baskı, Anadolu Matbaası, İzmir, 1997.
- ERTÜRK, Emin :İktisada Giriş, 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Nr.872, Ankara, 2006.

- FISCHER, Stanley :IMF Essays From a Time of Crisis the International Financial System, Stabilization, and Development, MIT Pres, Cambridge, 2004.
- GOLD, Joseph :Borrowing by the IMF, Ultra Vires and Other Problems, International Financial Policy Essays in Honour of Jacques Polak, Edit Jacob Frenkel-Morris Goldstein, Washington D.C., IMF, 1991.
- IŞIK, Nihat
ALAGÖZ, Mehmet
YILDIRIM, Metin :1990 Sonrası Türkiye’de Yaşanan Krizler: 1994, 2000 ve 2001 Krizleri, Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri, Makale Derlemesi, Editörler Halil Seyidoğlu-Rıfat Yıldız, Arıkan Yayınları Nr.59, İstanbul, 2006.
- KARLUK, Rıdvan :Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika, 6. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2002.
- _____ :Türkiye Ekonomisinde 1980 Öncesi ve Sonrası Yaşanan Krizlere Yönelik İstikrar Politikaları, Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri, Makale Derlemesi, Editörler Halil Seyidoğlu-Rıfat Yıldız, Arıkan Yayınları Nr.59, 2006.
- KAZGAN, Gülten :Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, 2.Baskı, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2004.
- KEPENEK, Yakup
YENTÜRK, Nurhan :Türkiye Ekonomisi, 14. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.
- KRUGMAN, Paul R.
OBSTFELD, Maurice :International Economics: Theory and Policy, Sixth Edition, Addison Wesley, Boston, 2003.

- KUMCU, Ercan :İstikrar Arayışları, 2. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2000.
- MISHKIN, Frederic S. :Para Politikası Teorisi, Editörler İlyas Işıklar-Ahmet Çakmak-Suat Yavuz, Bilim Teknik Yayınları, 2000.
- ÖZMUCUR, Süleyman :İstikrar Politikaları, 1. Baskı, Avcıol Basım Yayım, İstanbul, 1991.
- PALONI, Alberto
MAURIZIO, Zanardi :The IMF, World Bank and Policy Reform, Routledge Studies in Development Economics, Rautledge, New York, 2007.
- PARASIZ İlker :Para Politikası (Türkiye Uygulamaları), 5.Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1998.
- _____ :Kriz Ekonomisi: Hiperenflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan Kararları, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1996.
- _____ :Enflasyon Kriz ve Ayarlamalar, Dünyada ve Ülkemizde Kalkınma Makro Ekonomisi Sorunları, Ezgi Kitabevi Yayınları, Nr.35, Bursa, 2002.
- _____ :Uluslar arası Para Sistemi: Tarihçe, Kuram ve Mekanizma, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2005.
- SALVATORE, Dominick :Uluslararası İktisat, Teori ve Problemler, (Çev: Tamer İçgüden), Bilim Teknik Yayınları, İstanbul,1986.
- SERİN, Vildan :İktisat Politikası, Seçme Konular: Para Politikası, Maliye Politikası, Uluslararası İktisat Politikası, 1.Baskı, Alfa Yayınları, Bursa, 1998.

- SEYİDOĞLU, Halil :Uluslararası İktisat: Teori Politika ve Uygulama, 15. Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul, 2003.
- SÖNMEZ, Sinan :Ekonomisinde Dönüşüm; Sömürgecilikten Küreselleşmeye, 2.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2005.
- ŞAHİN, Hüseyin :Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişimi, Bugünkü Durumu, 8. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2006.
- UYSAL, Doğan :IMF Politikaları ve Türkiye, 1. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya, 2004.
- VREELAND, James R. :The IMF and Economic Development, First Published, Yale University, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

b. Makale ve Bildiriler

- ARDIÇ, Hülya :“1994 ve 2001 Yılı Ekonomik Krizlerin, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Bilançosunda Yarattığı Etkilerin İncelenmesi”, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, **TCMB Muhasebe Genel Müdürlüğü**, Ankara, (2004).
- BAGCI, P.
PERRAUDIN, W. :“Do IMF Programs Work?”, **Global Economic Institutions Working Paper**, (1997).
- BAĞIMSIZ SOSYAL
BİLİMCİLER-İKTİSAT
GRUBU :“Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt XXV, Sayı: 229, (2001).
(http://www.mulkiyederigi.org/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=66&Itemid=2).

- BAHÇECİ, Sema :“Ortodoks ve Heterodoks İstikrar Programları: Seçilmiş Ülke Örnekleri ve 1994 Türkiye Deneyimi”, **Ankara Devlet Planlama Teşkilatı Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü Ekonomik Modeller Dairesi Başkanlığı**, (Temmuz 1997).
- BARRO, Robert J.
LEE, Jong-Wha :“IMF Programs: Who is Chosen and What are the Effects?”, (2001).
(<http://www.nber.org/papers/w8951.pdf>).
- BAYRAKTUTAN, Yusuf
ÖZKAYA, M. Hilmi :“IMF İstikrar Politikalarının Doğu Asya’da Ekonomik Performans Sonuçları”, **Kocaeli Ünniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (3)**, Kocaeli, (2003).
(<http://kosbed.kou.edu.tr/sayi3/bayraktutan.pdf>).
- BERUMENT, Hakan :“Döviz Kuru Hareketleri ve Enflasyon Dinamiği: Türkiye Örneği”, **Bilkent Üniversitesi Yayınları**, Ankara, (Mart 2002).
(http://www.bilkent.edu.tr/~economics/papers/02-02%20DP_H.Berument.pdf).
- BİNAY, Şükrü :“Tarihsel Süreçte Uluslararası Para Fonu (IMF)”, TCMB, 2004.
- BIRD, Graham :“IMF Programs: Do They Work? Can They be Made to Work Better?”, **World Development**, Vol.29, No.11, (November 2001).
- _____ :“Borrowing From the IMF: The Policy Implications of Recent Empirical Research” **World Development**, (1996), pp.1753–1760.

- BLEJER, Mario I.
CHEASTY, Adrienne :“High Inflation, Heterodox Stabilization, and Fiscal Policy”, **World Development**, Elsevier, Vol.16, Nr.8, (August 1988), pp. 867-881.
- BOUGHTON, James M :“Harry Dexter White and the International Monetary Fund”, **Finance and Development**, Vol.35, Nr.3, (September 1998).
(<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1998/09/pdf/boughton.pdf>).
- CONWAY, P. :“IMF Lending Programs: Participation and Impact”, **Journal of Development Economics**, No.45, (December 1994), pp.365-391.
- CONNORS, T. :“The Apparent Effects of Recent IMF Stabilization Programs”, **International Finance Discussion Paper**, No.135, Board of Governors of Federal Reserve System, (April 1979).
- COŞAR, Nevin :“Demokrat Parti Dönemi Maliye Politikası”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, **60:1**, (2005), ss. 29-58.
(http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/60/1/2_nevin_cosar.pdf).
- ÇÖRTÜK, Orcan :“Türkiye-IMF İlişkileri ve İlişkilerin Hesap Bazında İşleyişi”, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, (2006).
- DEMİRCAN S, Esra
ENER, Meliha :“IMF'nin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye'de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri”, (2003).
(<http://biibf.comu.edu.tr/edemircanmenerm.pdf>).
- DERVİŞ, Kemal :“Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı: Hedefler, Politikalar ve Uygulamalar”, TCMB, Ankara, (2001).

- DIJKSTRA, A. Geske :“Fighting Inflation in Latin America”, **Development and Change**, Vol.28, Nr.3, Oxford, (July 1997), p.531-557.
(<http://biblio.iss.nl/opac/uploads/wp/wp220.pdf>).
- DORNBUSCH, R.
SIMONSEN, M.H :“Inflation Stabilization with Incomes Policy Support: A Review of The Experience in Argentina, Brazil and Israel”, **NBER Working Paper**, No.2153, (February 1987).
- EDWARDS, Sebastian
SANTAELLA, Julio A. :“Devaluation controversies in the Developing Countries: Lessons From the Bretton Woods Era” Bordo, **NBER Working Paper**, Nr.4047, (April 1992).
(<http://www.nber.org/papers/w4047.pdf>).
- EĞİLMEZ, Mahfi :“IMF ve Türkiye”, (2002).
(http://www.mahfiegilmez.com.tr/kose_8.htm)
- EMİL, Ferhat
YILMAZ, H. Hakan :“Kamu Borçlanması, İstikrar Programları ve Uygulanan Maliye Politikalarının Kalitesi: Genel Sorunlar ve Türkiye Üzerine Gözlemler”, **ERC Working Papers in Economics 03/07**, (September 2003).
- ERÇEL, Gazi :“2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı: Kur ve Para Politikası Uygulaması”, TCMB, (1999).
(<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/paraprog2/baskanmat5y.html>).
- EROĞLU, Nadir :“Türkiye’de İktisat Politikalarının Gelişimi (1923–2003)”, **TC. Marmara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, 80. Yılında Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu**, İstanbul, (29–31 Ekim 2003).

- FELDSTEIN, Martin S. :“Refocusing the IMF (Policies of International Monetary Fund)”, **Foreign Affairs**, Vol.22, Nr.2, (March-April 1998), pp.14-20.
- GOLDSTEIN, M.
MONTIÈL P. :“Evaluating Fund Stabilization Programs with Multicountry Data: Some Methodological Pitfalls”, **IMF Staff Papers**, No.33, (June 1986), pp.304-344.
- HANKE, Steve H. :“Özelleştirme Tercihi: Bir Analiz”, Çev. Coşkun Can Aktan, (1990).
- HUTCHISON, M. Michael
NOY, İlan :“Macroeconomic Effects of IMF-Sponsored programs in Latin America: Output Costs, Program Recidivism and the Vicious Cycle of Failed Stabilizations”, **Journal of International Money and Finance**, Elsevier, (2003), pp.991-1014.
(<http://www.frbsf.org/publications/economics/pbcpapers/2003/pb03-02.pdf>).
- IMF :“Theoretical Aspects of the Design of Fund Supported Adjustment Programs”, Washington D.C., **IMF Occasional Paper**, International Monetary Fund, Nr.55, (September 1987).
- _____ :“Financial Organization and Operations of the IMF”, Pamphlet Series, Nr.45, Sixth Edition, International Monetary Fund, (2001).
- _____ :“IMF Borrowing Arrangements: GAB and NAB”, **IMF Factsheet**, (August 2006).
(<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/gabnab.htm>).

-
- :“Special Drawing Rights (SDRs),” **IMF Factsheet**, (August 2006).
(<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/sdr.htm>).
-
- :“What is the IMF”, **IMF Factsheet** , (September 2006).
(<http://www.imf.org/external/pubs/ft/exrp/what.htm>).
-
- :“IMF Quotas”, **IMF Factsheet**, (April 2007).
(<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/quotas.htm>).
- JOYCE, P. Joseph :“Time Present and Time Past: A Duration Analysis of IMF Programs Spells”, Department of Economics Wellesley College, (May 2003).
- KADIOĞLU, Ferya
KOTAN, Zelal
ŞAHİNBEYOĞLU, Gülbin :“Kura Dayalı İstikrar Programı Uygulaması ve Ödemeler Dengesi Gelişmeleri: Türkiye 2000”, (Temmuz 2001).
(<http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/dpaper51.pdf>).
- KARLUK, Rıdvan :“Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri”, TCMB, Ankara, (Haziran 2002).
- KAZGAN, Gülten :“Türkiye’de Ekonomik Krizler (1929–2001) Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İrdeleme”, **DEGEV-Türkiye İş Bankası**, (2002).
- KELKAR, L. Vijay
CHAUDHRY, K. Chaudhry
VANDUZER-SNOW,
Marta :“Time For Change at the IMF”, **Finance and Development** (March 2005), pp. 46–48.

- KHAN, M.S. :“The Macroeconomic Effects of Fund-Supported Adjustment Programs”, **IMF Staff Papers** No: 37, (June 1990), pp.195-231.
- KHAN, M.S.
KNIGHT, M.D :“Some Theoretical and Empirical Issues Relating to Economic Stabilization in Developing Countries”, **World Development**, Vol.10, Nr.9, (1982), pp.709-730.
- KIGUEL, M.A.
LIVIATAN, N :“Lessons From the Heterodox Stabilization Programs”, Policy Research Working Paper Series 671, Country Economics Department, **The World Bank**, Nr.671, (May 1991).
-
- :“When Do Heterodox Satabilization Programs Work? Lessons From Experience” **World Bank Research Observer**, Vol.7, Nr.1, (1992), pp.35-57.
- KILLICK, T.
- MALIK, M.
- MANUEL M. :“What Can we Know About the Effects of IMF Programmes?”, **World Economy**, No.15, (September 1995), pp.575-597.
- KÖSE, Salih :“24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programlarının Karşılaştırılması”, **Planlama Dergisi**, DPT, (2000), ss.119-128.
- KRUEGER, Anne :“IMF Stabilization Programs”, Center For Research on Economic Development and Policy Reform, **Working Paper**, Nr.73, (2000).
- LOXLEY, John :“The IMF and the Poorest Countries, Ottawa, Canada: North-South Institute”, **IMF Working Paper**, (1984).

- MUSA, Michael
SAVASTANO, Miguel :“The IMF Approach to Economic Stabilization”, **IMF Research Department**, (1999), pp.99-104.
(<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/1999/wp99104.pdf>).
- MÜSLÜMOV, Alövsat
HASANOV, Mübariz
ÖZYILDIRIM, Cenktan :Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri, TÜGİAD Yayınları, İstanbul, 2002.
- OKSAY, Suna :“Finansal Piyasalarda Yeni Yasal Düzenlemeler (Reregulation) İhtiyacı ve Türkiye Finans Sistemi”, (2000).
(<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oksay4.pdf>).
- O’NEILL, Barry
PELEG, Bezalel :“Voting by Count and Account: Reconciling Power and Equality in International Organizations”, (August 2000).
(<http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/boneill/c&a.html>).
- ORTIZ, G. :“Mexico Beyond the Debt Crisis: Toward Sustainable Growth with Price Stability”, **Lessons Economic Stabilization and its Aftermath**, Edit M.Bruno-S.Fischer, E.Helpman and N.Liviatan with L.Meridor, London, The Mit Press, (1991).
- ÖZBİLEN, Şevki :“Gelişmekte Olan Ülkelerde Hiperenflasyon Sorununun Çözümünde Heterodoks İstikrar Programlarının Uygulanabilirliği”, (1998).
(<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/istikrar.pdf>).
- ÖZÇAM, Mustafa :“Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Türkiye”, **Sermaye Piyasası Kurulu**, Araştırma Raporu, (30.09.2004).

- ÖZTÜRK, Nazım :“IMF’nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, (2002), ss.95-125.
(http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/57/4/4_nazim_ozturk.pdf).
- PEKKAYA, Semra
TOSUNER, Ayhan :“2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programına Eleştirel Bir Yaklaşım: 1990-99 Dönemine Yönelik Eşbütünleşme Analizi” **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, (Ağustos 2006), ss.35-55.
- PRZEWORSKI, Adam
VREELAND, James R. :“The Effect of IMF Programs on Economic Growth”, **Journal of Development Economics**, Nr.62, (2000), pp.385-421.
- QUIRK, J. Peter :“Exchange Rate Regimes as Inflation Anchors”, Çev. Hüseyin Şen, **Finance and Development**, Vol.33, Nr.1, (March 1996), pp.42-45.
- RAPKIN, P. David
STRAND, R. Jonathan :“Reforming the IMF’s Weighted Voting System”, Journal Compilation, **Blackwell Publishing**, Oxford, (2006), pp.305–324.
- REICHMANN, T.M.
STILLSON, R.T., :“Experience with Programs of Balance of Payments Adjustment: Stand-By Arrangements in The Higher Credit Tranches”, **IMF Staff Papers**, Nr.25, (1978).
- SCHAEFER, B. D. :“Turkish Crises Creates Opportunity For Needed Economic Reform”, **Policy Research and Analysis**, (28 February, 2001).
(<http://www.heritage.org/Research/MiddleEast/EM723.cfm>).

- SCHADLER, S.
ROZWADOWSKI, F.
TIWIARI, S.
ROBINSON, D. :“Economic Adjustment in Low-Income Countries-Experience Under the Enhanced Structural Adjustment Facility”, **IMF Occasional Paper**, Nr.106, Washington DC, (1993).
- SEYİDOĞLU, Halil :“Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomiler”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, (4 Şubat 2003), ss.141–156.
- SOYAK, Alkan :“Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Bilim ve Ütopya Dergisi**, Sayı:125, (Kasım 2004), ss.36–45.
- SPANAKOS, Tony :“Political Business Cycles in Emerging Markets: The Case of Brazil” **Working Paper**, Manhattanville College/Princeton University, (2001).
- STIGLITZ, Joseph H. :“Sıcak Paraya Vergi Koyun, IMF’den Uzak Durun”, **Hürriyet Gazetesi**, (01.05.2004).
(http://www.groupcsa.com/csa/photos/large/JGUALChurriyet_01.05.2004.pdf).
- _____ :“Artık IMF ile Yola Devam Etmeyin, Size Karşı Diktatör Olur”, **Hürriyet Gazetesi**, (30.06.2008).
([http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=9306315 &tarih=2008-06-30](http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=9306315& tarih=2008-06-30)).
- ŞİMŞEK, Hayal Ayça :“Türkiye’de 2000 Sonrasında Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, Cilt 44, Sayı:512, (2007).

- TAYLOR, Karen
TIPPING, Craig
MCKISSACK, Adam :“IMF Quotas, Representation And Governance” **Treasury Working Paper**, (November 2004).
(http://www.treasury.gov.au/documents/929/PDF/Treasury_Working_Paper_2004-03.pdf).
- TUNA, Serkan :“Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu: 7 Eylül 1946”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:13, 2007, pp.86–121.
- YAMAN, Aslı :“Latin Amerika’da Uygulanan İstikrar Politikaları, Şili ve Meksika Örnekleri”, **Ekonomistler**, (Mayıs 2001), ss.11–14.
(<http://www.econturk.org/ekonomistler/mayis2001.pdf>).
- YELDAN, Erinç :“Birinci Yılında Enflasyonu Düşürme Programının Değerlendirilmesi”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt XXV, Sayı:226, (2001), ss.157–158.

c. Diğerleri

- DİE :İstatistiki Göstergeler, (1923-1998).
- DPT :Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, (1950-2006).
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı :2005 Yılı Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri
_____ :2006 Yılı Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri
_____ :2007 Yılı Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri
_____ :2008 Yılı Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri
_____ :Konsolide Kamu Sektörü Faiz Dışı Fazla Performans Kriterleri Hakkında Not, (2006).

IMF	:IMF Ana Sözleşme Metni (http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/aa.pdf).
_____	:(http://www.imf.org/external/pubs/ft/exrp/what.htm).
_____	:(http://www.imf.org/external/about.htm).
_____	:(http://www.imf.org/external/np/obp/orgcht.htm).
_____	:(http://www.imf.org/external/np/exr/facts/quotas.htm).
_____	:(http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.htm).
_____	:(http://www.imf.org/external/np/exr/facts/gabnab.htm).
T.C. Maliye Bakanlığı	:2006 Yılı Genel Faaliyet Raporu, (2007).
_____	:2007 Yılı Genel Faaliyet Raporu, (2008).
_____	:2008 Mayıs Ayı Bütçe Gerçekleşmeleri Raporu, (2008).
TCMB	:Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
_____	:3 Mayıs 2001 Tarihli Niyet Mektubu (http://www.tcmb.gov.tr/yeni/niyet/May01/niyet_mektubu.pdf).
_____	:18 Ocak 2002 Tarihli Niyet Mektubu (http://www.tcmb.gov.tr/yeni/niyet/nm0402/mektup_tr.pdf).
_____	:26 Nisan 2005 Tarihli Niyet Mektubu (http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2005/niyet260405/IMFniyetTRnisan05.pdf).
_____	:2008 Finansal İstikrar Raporu, Ankara. (http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/finist/Fir_TamMetin6.pdf).

:2002 Yılı Yıllık Rapor, “Para Politikası ve Piyasaları”,
Ankara.

(http://www.tcmb.gov.tr/research/yillik/02turkce/bolum_III2002.pdf).

:2001 Yılı Yıllık Rapor, Ankara.

(<http://www.tcmb.gov.tr/research/yillik/01turkce/content.pdf>).

TÜİK

:Dış Ticaret İstatistikleri, (1923–2007).

ÖZGEÇMİŞ

Pınar Hayaloğlu, 12.04.1983 tarihinde Trabzon'un Akçaabat ilçesinde doğdu. 1994 yılında Akçaabat ilçesine bağlı A. Fazıl Ağanoğlu İlkokulu'ndan, 2001 yılında Akçaabat Anadolu Lisesi'nden ve 2005 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ) İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat bölümünden mezun oldu. 2005 yılında KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü (SBE) İktisat Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. Halen KTÜ SBE'de iktisat yüksek lisans programına devam etmektedir.

Hayaloğlu, bekar olup İngilizce bilmektedir.